1918.

РІЧНИК XIX. ТОМ LXXI.
КНИЖКА IX. ЗА ВЕРЕСЕНЬ.

ЗМІСТ:

Я. МАМОНТІВ: Dies irae. 161
П. МИРНИЙ: За водою . . . 172
М. ВОРОНИЙ: Тіні 192
Серце дівоче 193
Є. ПЕРФЕЦЬКИЙ: Враження з Угорської Руси-України 194
П. ЗАЛОЗНИЙ: Кохання . . 202
П. РОМАНОВИЧ-ТКАЧЕНКО: За водою 203
М. ТЕРЕЩЕНКО: Поезія . 223
М. ГРУШЕВСЬКИЙ: Світлотіни галицького життя . 224
О. ОЛЕСЬ: Поезія 248
М. ІВЧЕНКО: Шуми весняні 249
В. ЛАЩЕНКО: Ніч 260
ХОМА БРУТ: Моя кохана . 261
М. ДОЛЕНКО: Поезія . . . 263
О. ГРУШЕВСЬКИЙ: Київське Наукове Товариство р. 1907—1917 . . 264
БІБЛІОГРАФІЯ. 269
ОГОЛОШЕННЯ.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

КИЇВ.
Друкарня Акц. Т-ва „Петро Барський у Київі".

Digitized by Google
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна й літературна.

Виходить що-дня, окрім понеділків і днів після велик. свят.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ на 1918 рік.: на 1 місяць — 10 карб.; на 2 місяці — 20 карб.

Адреса редакції й контори: **Київ, Інститутська, 22.**

Телефон редакції 64—80. Почт. скринька № 373.

РОБІТНИЧА ГАЗЕТА.

Центральний орган української соціаль-демократ. роб. партії.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ на 1918 рік: на 1 місяць — 10 карб.

Адреса контори і редакції: **Київ, Михайлівський пр. 35, пом. 1.**

Телеф. 65—10.

ВІДРОДЖЕННЯ.

Щоденна безпартійна демократична газета.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на місяць 10 карб., на 3 місяці 30 карб.

Адреса редакції і контори: **Київ, Театральна площа № 48 А, тел. 57-16.**

НАРОДНЯ ВОЛЯ.

Газета присвячена інтересам трудового селянства і робітництва.

ВИХОДИТЬ 2 РАЗИ НА ТИЖДЕНЬ.

Тимчасова адреса: *Київ, Кузнечна вул. № 68, пом. 3.*

Почав виходити журнал двох-місячник

НАШЕ МИНУЛЕ

Журнал міститиме на своїх сторінках статті і розвідки з історії України, історії укр. письменства, культури і мистецтва, мемуари і листування історичних діячів, матеріяли з побутової історії і історії політичного і національного руху на Україні. Широку увагу присвячено буде відділу критично-бібліографічному і хроніці культурного життя в означеному обсязі. Журнал виходить під редакцією П. І. Зайцева.

Передплата до кінця року 20 карб. Ціна окремої книжки 7 карб.

Адреса: *Київ, Вид-ве Тов-во „Друкарь" Хрещатик 50.*

КНИЖНІ НОВИНИ:

В. Винниченко. *Повстанє Мари.* Комедія на 4 дії.

Мих. Грушевський: *Студії з економичної історії України.*

Всесвітня історія в короткім оглядї, ч. IV — Европа в першій пол. XIX в.

Част. V. Позаевропайські краї в останніх століттях.

Част. VI: Европа в другій пол. XIX в.

Друкують ся: *Старинна історія.* Греко-римський світ.

Середні віки Европи.

На порозї Нової України. Гадки і мрії.

Sub divo. Оповідання і начерки.

З старих карток. Історичні оповідання.

М. Коцюбинський: Твори т. I—IV.

Н. Романович-Ткаченко: Життя людське. Збірка оповідань.

Гр. Чупринка: Поезії т. I і II.

Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Я. МАМОНТІВ.

Dies irae.

Драматичний етюд.

Дїєві особи.

Пані Марія — мати.
Ясь — син.
Пан Юрій.

Ніч. Беріг південного моря.

Ліворуч або праворуч — біла вілля з верандою, обвитою виноградом. Коло віллї — кіпариси і цвітучі магнолії. Просто перед глядачем — місячна далеч моря.

Тиша. Шум спокійного приливу.

На верандї — пані Марія і пан Юрій. Він — біля кольони, ближче до моря, і вітер необережним крилом иноді торкаєть ся до його посивілого волосся. Вона — поруч нього, на мармуровому ослончику. Се — два сїлуета, нерухомих, сумно задивлених на море.

Коли підносить ся завіса, з моря плине вічна пісня, — пісня любови, пісня закоханого Ася. Дужий і радісний голос гармонійно зливаєть ся з місячним простором, віддаляєть ся і через короткий час стає непочутим... А трохи згодом як грізне memento mori, гуде над морем голос Часу: де-то далеко, на пристанї, вартовий одбиває у великій дзвін ночні години.

Марія. Ся ніч — ти памятаєш, Юрій? —
ся ніч свій килим срібно-зоряний
перед тобою мрійно простилала,
коли ти в перший раз переступав
поріг мого алькіру.

Юрій. Се стало ся в той рік,
коли в „Художньому Сальонї“
я виставив „Дорогу в рай“.

Марія. Ох, та „Дорога в рай“...
Ти нею розбудив мене од сну,
мов завороженну царівну...
До того я жила в нїмому колї
безмовних привидів старого замку,
яким пишав ся рід Ставроцьких.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Юрій. Пан Всеволод любив старовину
і мав великий досвід і талан
в археольоґії.
Марія. Се — правда: він
був справжнім лицарем минулого.
Як віщий привид грішної душі,
серед степів блукав він дні і ночі
і розривав козацькії могили.
Юрій. Тому-то казкою страшною
був замок ваш на всю околицю.
Марія. О, ти не знаєш, Юрій,
які години я переживала
серед німої тиші давніх мурів!
Тепер менї здають ся ті години
химерними, страшними снами,
але тодї вони були живійші
самого дїйсного життя.
Юрій. Чи дїйсність снить, чи здїйснюють ся сни —
сього не розгадати нам, Маріе.
Марія. Пан Всеволод по цїлим тижням
в степах розкопував могили,
а я лишала ся сама з слугáми
і слухала таємну тишу замку.
І часто, навіть в день, здавало ся менї,
що тая тиша повна дужих гуків,
і чув ся войовничий брязкіт зброї,
і передсмертні зойки лицарів...
Од гуків тих страшних і неймовірних
я часто прокидала ся в ночі
і тїнї давніх днїв мене жахали:
суворі постати сїчовиків,
з кривими шáблями, коло дверей моїх,
як грізні вартові вставали,
і сиві прадїди панів Ставроцьких
виходили з своїх злотих баґетів
до них на тихую розмову.
Не раз хотїла дико я кричати
і кликати людей своїх на поміч,
але нїмів од жаху мій язик
і я, мов зачарована, лежала...
Юрій. Але чого ти пану Всеволоду
Про привиди і жах свій не казала?

Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Марія. Бояла ся, що за-для мене
покине він коханий замок свій.
Юрій. Він так любив тебе?
Марія. Менї здаеть ся.
Юрій. А ти його кохала?
Марія. Про се — не знаю.
Пан Всеволод сувору вдачу мав,
але зневажити його нїхто не міг-би:
він чесний був, шляхетний, незалежний
і з гідністю великою носив імя́
славетних прадїдів своїх.
До зустрічі з тобою, безперечно,
менї він був над все дорожчий.
Юрій. І от... „Дорога в рай“ для тебе стала
тернистою дорогою до зради...
Марія. І разом з тим — святим шляхом
до визволу і до любови, Юрій!
В сьому, не бій ся, мій коханий,
в сьому я не роскаю ся нїколи.
До тебе я сама себе не знала
і дру́гими, не власними очи́ма
дивила ся на світ і на людей!
І тим шляхом нудних традіцій
могла-би я дійти до домовини.
Твоя „Дорога в рай“ була для мене
пророчим закликом до визволення,
до боротьби, до творчого життя!
Тому-то палко так я мріяла
зустрінути творця тії дороги,
і... доля сполучила нас..
Юрій. То, дїйсно, був момент чудовий!
Але... не знаю я до сього ча́су:
чи маю право дякувати долї
за той момент, чи мушу нарікати?
Марія. Ох, Юрій, боляче менї
такі слова від тебе чути!
Юрій. Маріє, любая!
Не хочу я тебе образити
сими суворими словами.
Але... але родив ся я мистцем
і ним повинен був-би вмерти!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А вийшло... вийшло по-другóму:
після „Дороги в рай“ я більш нічого
— ти розумієш се? — нічого
не здатний був творити!

Марія. І я тому виною?

Юрій. Не ти,
але любов моя до тебе,
і той тягар нещирости, неправди,
який любов на нас поклала.

Марія. Тягар неправди, кажеш ти?

Юрій. Так-так: неправди!
Шляхетної, святої може,
але неправди, любая, неправди!
Дурили ми до смерти Всеволода:
як чоловіка — ти, як друга — я.
І Яся дуримо до сього часу.
Про других же нема чого й казати...

Марія. Ми мусїли дурити других,
бо на землї жили, а не на небі.
Але самих себе ми не дурили
і щирими були до-краю.

Юрій. Се — так.
Але неправда є неправдою,
в якій-би не була вона оправі.
А де неправда, там, Маріе,
нема душевної гармонії
і творчости не може бути там.
„Дорога в рай“ — се вірно ти сказала —
є закликом до самовизволення,
до щирости, до гармонійности.
Я так почав свій творчий шлях!
Чи міг-же я іти шляхом тим далї,
коли... коли я сина рідного
не маю мужности своїм назвати?

Марія. Не ти, а я сьому виною,
або, сказати краще, я і ти,
бо надто любимо ми Яся
і боїмо ся правдою життя
порушити небесний мир його душі.

Юрій. Ха-ха! Ми боїмо ся!
От сей-то страх з добра, з любови,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

з побожности і других святощів
і воде нас на мо́тузї хиткому
між малпою і світлим Богом!
Але мистець творцем повинен бути!
Людина — се для нього надто мало!
Йдучи шляхом свого призвання,
повинен він перемогти в собі
і звіря хижого і добрую людину.
Є воля творчости: її одну
мистець в собі повинен одшукати
і їй одній служити вірно...
Тяжкий, суворий шлях обранців...

Марія. То, може, краще ти зробив,
що безоглядно не пішов
отим шляхом жорстоким?

Юрій. Можливо. Сього не знаю я.
Але... в той час... як молитовно
я слухаю величну тишу ночі,
або дивлю ся з за́хватом нїмим
на сей співучий про́стір моря
і творчий крик затримую в душі...
тодї вчуваєть ся менї, Маріе,
суворий при́суд долї...

Марія. О, славний мій!
Тебе я в долї відняла
і не віддам назад нї за́-що!

(*Нїжно пригортаєть ся до нього, а він стримано голубить її*).

Юрій. Од долї не втечеш, коханая...
Але хай буде так, як буде!
З одним, з одним, найбільш болючим,
я примирити ся не можу:
коли подумаю, що й перед смертю
не зможу Ясеві сказати: — Сину мій! —
не піднїму рукй в останнїй раз
своє дитя благословити...
як думаю про се — холоне кров,
і чорний жах обхоплює мене...

Марія. Ох, любий мій...
Я думаю про се ще з то́го дня,
коли на світ наш Ясь родив ся,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бо і менї се дуже боляче:
і я... і я не в повній мірі мати,
коли ми Ясеві не скажемо,
кому доводить ся він сином.

Юрій. Не раз я вже хотїв
йому на шию кинуть ся з сльозами,
і з радістю несамовитою,
з одчаєм диким закричати:
— я — батько твій! Я — батько! батько!
І все вагав ся... все не смів...

Марія. До смерти чоловіка
од них обох я крила правду нашу:
бояла ся обох згубити разом.
А потім... сам ти бачиш, Юрій,
як свято Ясь шанує память батька
і давнїй рід панів Ставроцьких...

Юрій. Пан Всеволод любив свій рід
і Ясеві любов ту заповів.

Марія. Тому-то і тепер бою ся я
йому признати ся про зраду.
Він надто молодий, палкий, одвертий.
Він ще не знає компромісів.
На мене він ладéн молити ся
і віре кожному моєму слову...
О, страшно, страшно, дорогий
порушити сю віру і любов!

(*Знов чуеть ся Ясева пісня: тепер зовсїм близько, коло берега. Через кільки хвилин пісня раптово обриваеть ся і серед місячного мороку, як іскри з ракети, розсипаеть ся дзвінкий жіночий сміх, а за ним, нїби гонить ся, Ясїв сміх*).

Юрій. Як гарно їм!

Марія. Як всїм закоханим.

Юрій. І молодим — додати треба.
Ми вже не можемо, Маріе,
нї так сміяти ся, нї так співати:
наш спів волоче крила по землї,
а сміх — немов калїка пяний.
А подивись на них: співае Ясь,
і пісня та — немов з глибин морських;
а засміеть ся панна Галя,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і от — над морем зоряний танок!

(*До моря, звідки чув ся сміх і спів*).

Щасти вам Боже, любі дїти!..

(*Раптово з жагучим поривом хапає паню Марію за руку*).

Нї, годї! годї! Край терпінню!
Ходїм туди, до них, до моря!
Вони тепер весь світ обняти раді,
а ми... а ми впадем до їхнїх ніг
і, як старі, голодні жебраки,
з піском зміпаємо кріваві сльози
і в них прощення будемо благати,
за те, що нам, як їм, співало море
і зорі радо танцювали...
Холїм до них! Ходїм, Маріє!

Марія. О, любий... любий... що з тобою?..
Ти весь тремтиш в огнї блїдому...
Не можна так... Ну, сядь-бо! сядь!

(*Пан Юрій опускаєть ся на ослончик і знесилено схиляє голову, а панї Марія нїжно-нїжно гладить йому волоссе*).

Юрій. Я збожеволїю... як-би я міг
молити ся — я день і нїч благав-би:
— О, Господи! О, Господи всевладний!
Коли, коли ти будеш нас судити?
Коли настане твій Dies irae?

Марія. Мій любий... мій хороший...
Не треба мучити себе... Не треба...
Я все... я все до крихотки йому скажу,
до дна йому всї муки нашї виллю...
і в кого здійметь ся тодї рука
шпурнути в нас докором і ганьбою?

Юрій. Не в перший раз я чую се.

Марія. Але в останнїй, Юрій!

(*Од моря веселими кроками підходить до веранди Ясь. Помітивши його, панї Марія стараєть ся бути спокійною, а пан Юрій, як і перед тим, зостаєть ся пригнобленим, нерухомим*).

Ясь. Ой-ля, мамусенько!
Яка красуня нїч!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Марія. І як чудово, любий,
вона сміяла ся недавно.
Ясь. О, правда, мамочко!
Той сміх скипав над тихим морем,
як в пишнім лотосї вода!
Марія. А хто для лотоса був сонечком
і палко воду пригрівав?
Ясь. Юнацьке серце, рідная,
розпалене огнем любови!

(*Піднїмаєть ся на веранду*).

І все-таки, менї здаєть ся, пане Юрій,
той світлий сміх не вдарив ся
об чорний беріг вашої задуми?
Юрій. Я чув і радий був за вас...
Але покинути свій чорний беріг
менї не можна, дорогий мій:
на березї тому я поховав
багато де-чого святого.
Ясь. Ой-ля, наш славний пане Юрій!
В сю ніч і ви повинні залишити
журливе ваше кладовище.
Юрій. Яка на те причина?
Ясь. О, надзвичайна, пане Юрій!
Марія. Кажи-бо, Ясь!
Ясь. Мамусенько! Радїй зо мною:
в сю ніч я нареченим став
царівни моря — панни Галї!

(*Становить ся перед матїрю на колїна і гаряче цїлує руки їй*).

Тепер дозволь менї, ріднесенька,
в наш славний дім царівну запросити
і панею Ставроцькою назвати?
Марія. Мій любий Ясику! Твоя любов
дала тобі без мене дозвіл той.
Але... мій Ясенько... моя відрадонька...
перед таким поважним кроком....
по доброму, старому звичаю,
за дозволом... годить ся перш за все...
звернути ся... до батька рідного...

Generated on 2015-07-27 17:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ясь. Ох, мамочко... Йдучи од моря,
про нього думав я з великим болем
і кликав тінь його святую
благословити отчою рукою
мою любов до нареченої.
Марія. Мій сину дорогий... він тут...
перед тобою... батько твій... пан Юрій...
Юрий. Мій Ясю... сину мій...

(*З тремтячою мольбою простягає до нього бліді руки. Ясь, надзвичайно вражений, одступає назад кільки кроків*).

Марія. Прости, прости мене, мій Ясику,
за зраду давнюю того,
кого ти батьком звав до сього часу!
Я не його, а Юрія кохала
і він, і він — твій дійсний батько!
Іди ж, іди до нього... Ясю... Ясю...
Ясь (*з дужим гнівом*). Мовчи! Мовчи! Ні слова більш!..

(*Тихо з великим болем*).

О, Боже праведний...

(*Кільки хвилин — напружена, моторошна тиша*).

Ні, ні! Сього не може бути!

(*Кидається до матері і каже благаючим тоном*).

Мамусенько! Се — жарт? Неправда?
Скажи, голубонько! Скажи-бо правду!
Не можу-бо брудним тавром безчестя
заплямувати світлу память батька
і разом розтоптати з лютим гнівом
повагу і любов до тебе, пене!
Скажи-бо, рідная, скажи-бо правду!
Спаси мене од жаху... од безумства...
Марія (*тихим, мертвим голосом*).
Я правду... вже сказала...
Ясь. Так я — безбатченко...
Так я... — не Ставроцький...
Я — виродок облуди... зради...
І той, кого я батьком звав, помер,
не відавши про зраду, про безчестя...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

помер обдурений... осміяний...
О, мати, мати!..

(*Закриває лице руками і здрігуеть ся од ридання. Пан Юрій здаеть ся скамянїлим в безпорадному горі. Панї Марія з сльозами кидаеть ся до Яся*).

Марія. Мій Ясику!.. не плач!.. не плач!..
Подумай-бо про се спокійно!..
Я ще не все тобі сказала...

Ясь. Мовчи! Тепер менї не треба
нї слів твоїх, нї слїз облудних!
Я все, я все на-віки загубив:
самоповагу... віру... давнїй рід...
і батька рідного... і чесну матїр...
О, чом не вмер я разом з ним!
Навіщо Бог менї дозволив
пізнати сором сей пекучий!
Чому не прийде з того світу
його лицарська, праведная тїнь
і в нас, нїкчемних, підлих і безчесних,
не кине блискавок пекельних!

(*Як в молитовному захватї, падає на колїна*).

О, батько! батенько! почуй мене!
Поклич, поклич мене до себе!
Не хочу я життєм своїм безславним
твій гордий рід безчестити...

(*Од моря раптово доносить ся таємничий гук, а за ним — дужий порив сердитого вітру. Марить ся грізна тїнь пана Ставроцького і нїби чуеть ся його суворий голос з того світу*).

А-а... він тут... почув...
О, таточко... о, рідний мій...
я йду... я йду... я йду до тебе...
я — твій... я — твій... я — твій...

(*З простягнутими вперед руками, як снохода, йде до моря, в прозору нічну далеч*).

Марія (*з одчаєм*). Куди, куди ти! Ясю! Ясю!
Він збожеволїв! Він загине!

Generated on 2015-07-27 17:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Біжи до моря! Юрій! Юрій!

(Падає непритомною. Пан Юрій раптово схоплюється і де-який час з безумним жахом дивить ся перед собою. Потім нахиляєть ся над панею Марією і довго вдивляєть ся в її помертвіле лице пів-божевільними очима).

Юрій. Дорога в рай.. Дорога в рай...
Ха-ха... ха-ха... ха-ха...

(Жахливо, несамовито регочеть ся... А над морем зков грізно і велично гуде суворий голос Часу: бов! бов! бов!.. Настала північ. Пан Юрій затихає, підводе голову до зоряного неба і молитовно шепоче).

Dies irae... Dies irae...

Generated on 2015-07-27 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

За водою.

З народнього побуту.

Іще ж то жиди — рандáрі
І в тому неперестáли.
На славній Україні всі казацькі **ріки**
зарандовáли!

Народня дума.

IV.

— Івасю!.. дитино моя!.. Тато приїхав... тато пита тебе, — поправляючи подушку, обізвала ся Уляна.

Івась знову лупнув очима, поворухнув ся...

— Не руш його, — каже Хведір. — Ось я управлюсь з кіньми... І, повернувшись, вийшов з хати.

З-надвору доносив ся крик. Уляна вибігла в сіни. Пан з рундука кричав, що й досі стоять на дощі нерозпряжені коні.

— У мене, пане, син умірає, — виправляеть ся Хведір, добіраючись до коней.

— Хай він тобі хоч здохне!.. — кричить пан. — А менї щоб коні не мокли!..

— Пропади краще ти з своїми кіньми!.. гукнув перший раз на — віку на пана Хведір, — та грім покрив його голос. Моргнула блискавка прямо панові в вічі; він мерщій подав ся у горницї. — Вислухавши лайку, Уляна й собі повернула назад.

Хведір швидко попорав ся; ввійшов в хату увесь мокрий, в калюцї. Лице його, завжди таке добре, та тихе, тепер було зле; очі грізно світили ся копачим поглядом... Наче скриваючи його, Хведір одвертав ся од жінки й од дитини...

— Ти б передїг ся, — сказала Уляна.

Він нéхотя почав скидати мокру одежу, Івась притих — не капляв... тільки болїзно водив по хатї смутними очима, наче шукав кого. Хведір опустив ся коло столу на лаву, похнюпив ся; голова звисла на груди, по обличчю пробігли якісь темні смýги... Уляна крадькома перевела свій боязкий погляд з дитини на чоловіка... Вони обоє мовчали... В хатї зробило ся душно, важко... З-надвору чутно — хлю́ска вéликий дощ об калюжі, тріскають ся бульби, бурчить рівчаками вода... Ось знову гогóнув недалеко

Generated on 2015-07-27 17:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

десь грім; забрязкали шибки у вікнах, залущали стіни, покрівля... Блискавка розпанахала хмару, наче широку полосу ви́драла, і в темряві зникла...

— Тато, — тихо одмовив Івась, узрівши батька, Хведір підвів ся з лави; підійшов до полу.

— Івасю!.. синку мій!.. — грубим, задавленим голосом обізвав ся Хведір, струснувшись усім тілом.

— Та-ту... та-ту...

— Ти скучив за татом? — питає Уляна.

— Скучив.

— А тато гостинець привіз з міста...

Хведір і забув, що в каптані лежав пряник, котрий він нарошно купив для сина. Тепер він згадав, і кинув ся до кишені, витяг червоного москалика з золотою головкою. Погляд у хлопця загорів ся, ожив... Він узяв той пряник своєю гарячою рукою — та не знав, чим йому утішати ся: чи моска́ликом, чи батьком... Усім стало якось легше: думка повернула на иньшу дорогу.

— А була Вовчиха? запитав Хведір.

Та була ж... Я тебе, Хведоре, дожидала — дожидала... А от — зовсім на́мороки одбило...

— Може, що раяла?

— Еге ж... Казала: хай батько або мати ніймає рака, вилущить жовна, — вона одшепче, — та завязати у пазуху хворому... як рукою здійме!

— Що ж, ти рака не добула?

— Де ж мені його добути?.. Без Лейби не можна ловити... та хіба б же я зуміла?... Я тебе виглядала, як Бога.. зараз, думаю, скажу... Аж от: зовсім на́морки одібрало!.. Кілька днів думала а, тут і забула... А баба Вовчиха казала, щоб таки зараз, як вернеть ся, принїс рака...

— Шкода!.. тепер ніч: жид уже мабуть спить... І Хведір підійшов до вікна, приложив лице до шибки, затулив його од світла обома руками, дивив ся — чи світить ся на млинах. — У крайньому млині ще виднів ся огонь, —

— От, трохи підожду ще... Може, перестане дощ...

— То що? — спитала Уляна.

— Піду на річку...

— У таку лиху годину?... А Лейба — що́ скаже?..

— Хай, бісів жид, що хоче, те й каже... а вже піду! Коли б тільки чортяка уложив швидше... Уляна замовкла — не спитала

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

й „кого“. Хведір собі мовчки ходив по хатї, та позирав то в одно, то в друге вікно...

— От, не вкладає лиха година, проклятих! — од нетерплячки лається він.

— Невже ж ти справдї підеш у таку горобину ніч?

— А що ж?

— Страшно... Не дай, Господи чого!.. Темрява така, хоч око виколи... дощ, як із відра лле.

Хведір, замісць одмови, тільки хитнув головою: як вовка, мов, боять ся, то й у лїс не ходить. Івась пограв ся пряником, заснув. Роскуйдана головка спокійно лежала на подушцї; важке хрипле дыхання виходило з невеличкого ротка... Каганець з комена кидав підслїпий світ на Івасеве обличче, воно здавалось укритим сизою наміткою... Уляна злягла стиха над сином і, обпершись однією рукою об піл, закрила його своєю постатю... Хведір сидїв коло вікна — та знай позирав: чи скоро погасять огонь на млинї, та в горницях. Він собі так порішив: що б там не було, а він сю ніч рака добуде!.. „Ну, що ж воно рак?.. думає він. Плодить ся й живе у водї: нїхто біля його нї ходить, нї робить... сам собі, як і вода сама собі!.. Хіба ж Бог плодить його не на всякою долю? Не вже ж йти купувати у Лейби... одним одного невеликого рачка? Коли б тільки погасили!..“ Він раз-по-раз заглядає у вікна. — „Еть! чорт їх не видав... Ще хоч би для здорового, а то ж для болячої дитини!.. От, тільки коли б швидше уложив дїдько!..“ — Хведір знав, що Лейба свої снасти ховає у млинї, свої два човни приковує... За те він так же добре знає, що панський човен привязаний коло купальнї, — що в напятому наметї завжди лежали панські риболовні снасти — і сїтки, й ятері, й верші, — там був невід і волок... Йому не треба нї невода, нї сїток тих: йому тільки човна, та одну вершу! „Сїв на човен, тихо відплив од берега, засторчив вершу... то-що, а рак, хоч дурний, піймаєть ся... А тепер на дощ вони саме грають... От, тільки — коли б швидше гасили!..“ Нї, світять!.. Ну, хай жид — мéле... Чому пан не лягає? І дорога його не втомила“... От-чогось забігали по горницях: світло показуеть ся то в тім, то в другім вікнї... „Видно шукають чогось, або оддають вечерю“... От, у кабінетї потухло... „Підожду трохи: може він пішов у другу“... Жде... огонь не показуеть ся... „Ну, тепер можна... А Лейба ще світить?.. І коли він спить, бісів жид?!..“ думає Хведір. — „Та сількись... я од млина далеко... пора!“ Він узяв ся за мокрий картуз...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Уляна лежала біля сина — і тихо спали обоє...

— Я ж іду... прощай! промовив Хведір у півголоса, щоб не збудити сина.

— Що таке? — з просоння спитала Уляна.

Хведора вже не було в хаті...

Підводячись, Уляна ненароком штовхнула рукою подушку.

Івась не своїм голосом скрикнув.

— Цить!.. цить!.. мій голубонько!.. припавши до його, благає вона.

Івась затих. Він, правда, й не прокидав ся: то він сонний гукнув так! „То йому щось страшне приснилось“, подумала Уляна і перехрестила дитину... Серце її — наче хто в жмені здавив... Уляні стало чогось страшно...

Хмари почали потроху розходитись: перестав дощ; грім гоготав здалека; коли-не-коли свіркала невсипуща блискавка, перерізувала зубцем хмари на небі, освічувала свіжі калюжі на землї — і в одну мить зникала в чорній темряві... Уляні зробилось ще страшнїйше... волосся дереть ся в гору; по за спиною біга; наче за полі хвата... „Мати Господня! заступи й сохрани!“ важко зітхаючи, шепче вона.

А Хведір, скинувши в сінях чоботи, босий, тихо поплів ся через садок до річки. Кругом темно — хоч око виколи... Скрізь по хатам, на тім боцї, погасили вже світло. Внизу на річцї, у млинї, ледве блищав огонь, — та ледве мрів він у Хведоровій хатї... Він йому нагадував, що там так саме ледви тліє — догорає житте його дитини... „Швидче, Хведоре! швидче!“

Прийшлось пробиратись помацки. У дворі ж було ще сяк-так, а як увійшов він у садок, у гущавину гілястих груш, роскидистих яблунь, широколистої вишнї, — йому самому стало чогось страшно... Сам дивуєть ся: чого його набряклий од дощу картуз лїзе з голови геть і тягне за собою волосся... Скрізь тихо... глухо... Чутно тільки, як на млинах вода шумить: то вони вергають чорними колесами... Чує він, як плискають його ноги по колюжах, — як гуде вода, стїкаючи рівчаками з гір... А чорно кругом, як у домовинї!.. Ось свіркнула здалека блискавка... залилїла перед ним водяна стежка, та й стемнїла... З боків збігають чорні тїнї, мов мов якісь страховища, подають одно одному руку... стїною становлять ся перед очима... не пускають далї... „Уперед, Хведоре! Уперед“.

Хведір затїпав ся, струхнув ся... Корява яблуня зверху осипала його густими бризками; молодий вишнйк бє його по

Generated on 2015-07-27 17:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

лиці мокрими вітами, нїби назад завертає... Він наставляє руки, прогортає гущавину... „Оце ж, бачу, й згірре?.. Тут десь і дорожка у низ“... Ось знову здалека бли́снула моргавка — і освітила кругом... Перед ним — узенька стежечка до купальнї, он і широка річка чорнїе... он — і намет коло річки... на березї човен... „Слава тобі, Господи!“

Хведір підтюпцем побіг до намету, по́мацки полїз у його — і зразу налапав вершу. Перекинувши її через плече, він побрав ся до човна. Ось-де і човен... ось-ось він! Хведір полїз і в його... Однією рукою кладе на дно вершу, другою шукає весла.. „Де ж воно, бідна головко?..“ Нагнувшись, кругом себе ма́ца руками... роскоря́чені ноги чогось трясуть ся: човен хитаєть ся; серце так дуже тїпаєть ся... весла немає.. „Та бери його гаспид! Хіба мало кілків біля річки?.. Чи то первина на човнї їздити? Колись ламачкою з тину переправляв ся, та ще весною, а то тепер не управити кілком?! От тільки: коли б жид не почув!.. І чого він так довго світла не гасить?“

Устає Хведір з човна; висмикує з тину перший кілок... „ач, як земля од дощу розмнякла!..“ Сїдає він на кормі — і одпихає кілком човна од берега... Тихо, мов утка, подав ся човен уперед, схитнувшись з боку на бік, і поплив на-серед річки, розрізуючи чорні, як сажа, хвилї... Хмари почали розходитись... Поміж їх чорними клубами инодї витикалась боязка зірка... Оце — ви́рне, та зразу й зни́кне — наче вхопить її непажерлива темрява... Он, над лїсом, мов срібна попруга роздїляє один шматок хмари од другого... То місяць, підбиваючись у гору, подавав звістку, що, коли б не се чорне шматте та ганчірре подертих уже громових хмар, — загуляв би він собі, ясний, по чистому небу, як добрий козак по степу!.. Тихий вітерець ледве дише — про щось шепоче з густими очеретами.. Вода дзюркотить з гір у річку... Над річкою пролинула якась птиця, свистячи криламп... Щось писнуло... заскреготало... плюснуло в воду... Десь далеко бугай стогне своє товсте „б-у-у-у!..“ котить воно луною по-над сонною річкою...

Не потураючи на те все, Хведір виїздить насеред річки, повертає човен за водою, подаєть ся все далї од млинів... Он уже недалеко й очерет... „Тут вони, у кущері, завжди плодять ся“... Кладе він кілок на дно, опускає вершу, водить нею на всї боки... Витягає з води, ла́пає рукою у кущері і витрясає ряску... нї одного! „Що за бісів батько: тут колись було їх стільки, а тепер хоч би один!.. Мабуть, Лейба у Петрівку виловив“... Знову

Generated on 2015-07-27 17:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

бере він кілок і посовує човна за водою... „Он, там край очерету, ковбаня: коли б ще не влучить!..“ Кілок упав на дно човна; верша опустилась у воду... Човна повернула хвиля поперек річки... „Що за оказія? верша не хоче йти, — уперлась об віщось“... Хведір налїг на неї рукою... Човен схцтнув ся, перегнув ся одним боком... Хведір не приміча того, налягає на вершу дужче, опускає в воду руку, лапає в верші, нахилившись лицем до самої води... На млинах блиснуло світло... Верша, зірвавшись, плюснула...

Десь здалека свіркнула блискавка, — пробігла по вершках зеленого очерету, — освітила широкий круг на водї, — перекинутий човен дном вгору — і, перелякавшись, зникла у темряві... На річцї стало тихо-тихо, — тільки вода булькотала під човном...

Добиралось вже геть-геть за північ. Вітер розбив розігнав чорні хмари; небо очистилось — сине, аж темне; привітно світять з його сині зорі; тихо плаває, обмившись, блїдий місяць, купаючись у поналиватих на землї калюжах... На сїдалї крикнув півень: „ку-ку-рікý-у!“ — „Се вже дрýгий кричить, а йоґо немає“.. — подумала Уляна. — „Чого він так там бáрить ся?.. Хоч би ж піймав!..“ Підождала ще трохи... нема! „Піду погукаю... може він близько... Коли б хоч не піймав ся“... Виходить вона на двір; завернула за хату; крадькома підійшла до палїсаднику... не видно! Бере вона рукою за решотчаті дверчата, хоче одчинити... замкнуті!.. „Ось перелаз“... Нога ступила на дощечку; друга перекинута на той бік... Уляна скочила, — ноги її угрузли у сирій, розкислій землї... Підходить вона аж до саду... темно!... Гілля низько понагиналось; понабрякавші од дощу листя струхують до долу дощові бри́зки... Крізь гущáвину з боку лиснить широкою смýгою річка проти місяця; з гори гуде рівчаками вода...

— Хведоре! Хведоре! — у півголоса окликнула Уляна.

Тай оклик глухо замер у садку.

Уляна повертає в хату — розхрістана, змерзла, трусить ся...

Івась лежить на пóдушцї, водить очима...

Немає та-та? — простогнав він, узрівши матїр.

Уляна тїпнулась...

— Він зараз прийде... зараз... Я гукала... Тато пішов рачків доставати... Він рачків принесе своєму синові.. Він зараз.. зараз...

Generated on 2015-07-27 17:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Івась затих; заплющив очі; важко дихав... В Уляни цокотять зуби; голова ходить ходором; у віччю темніє... Півень крикнув у третє... Почало край неба червоніти... „І чому його немає?.. що з ним?.. де він?.. Господи! чого він барить ся!..“ Швендяє Уляна од вікна до вікна — виглядїла очі в сїрий темряві... Стане, послуха: чи не йде він?... „не чуть!..“ Ось немов вітер промайнув по хатї... Уляна летить у сїни, одхиляє двері, просовує на двір голову... „Нема!“ І вона, блїда, як смерть, вертаєть ся назад у хату... Холод проймає тїло, пробігає но-за спиною гострими колючками: вона аж здрігує!.. Голова горяча, важка; з уст пашать нутряний огонь, сушить у ротї, смажить їй губи; серце раз-поз-раз стука, як не вискочить... Нудно... трудно... Щоб хоч трохи освіжить, Уляна часто хлиска з кухля воду — дума погасити пекучу смагу, уняти страшенну печію... Світ рожевими очима заглядає вже в вікна. „А його немає!..“ Голова в неї зовсїм затуманилась: Уляна не знає, що робить, що почать... Виходить з хати в сїни — і забуває: чого вона виходила; вертаєть ся з сїней в хату... „Нема Хведора!“

Світ прибуває все більше та більше. Розвиднилось. Устало вже й сонце, пробилось крізь садок, послало золоту смугу прямо у вікна... Пропущена через шкло, та смужка весело застрибала по стїнах, забігала коником по хатї, срибнула аж на комин... Уляна водила за нею очима, наче боялась, щоб не стрибнув отой коник на пїл, щоб не загасав бува по Івасевій постелї... Коли се, зразу — почув ся з надвору крик, гук... Уляна несамовито вискочила з хати, стала на сїнешнім порозї.

— Хто човна спустив на воду? — кричав посеред двору пан. — Кому його треба, — га?..“

У дворі піднялась струсанина: той каже — „нїчого не знаю“; другий — „нїчого не бачив.“

— То, видно, його дощом відбило, — промовив дворник Карпо.

— А бачили, що дощ находить, — чому не привязали!? Ледацюги бісові!.. Гроші берете, а хазяйського добра нема доглядїти!? Зараз же менї піймати човна і прикувати!

Карпо потяг через садок на річку.

— Та нї, пане — каже, вертаючись; не дощем, видно, той човен одігнано, бо до гори дном плаває...

— То що ж — утопив ся хто? питає пан? помнякшавши. Уляну мов хто ножем ударив під серце... Вона сплеснула руками і, наче божевільна, кинулась до пана.

Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Паночку, лебедику!.. То — Хведір... Хведір!.. Лишенько моє... Син занедужив'.. Івась занедужив... Рачкá треба... хоч одного... Паночку! — І вона впала на сиру землю перед паном на колїна, почала його за ноги хватати...

Пан подав ся назад од неї.

— Так йому раків красти? у таку ніч красти?.. і човна так покинув!!.. Де він?.. де, сучий син?

— Його немає, паночку... не вернув ся ще...

— То, може, у шинок понїс пропивать, злодюга?.. Подай його сюди! Знайти його!

— Де ж його шукать? — здвинувши плечима, каже Карпо. — І на віщо воно човен перекинуло?! — наче сам з собою, міркував він, чухаючи потилицю.

Пан глянув на його скоса...

— То закидайте невід швидше!.. — гукнув на ввесь двір.

Хлопцї кинулись до річки.

Лейба почув шатанину з млинів — підбіг підтюпцем до пана, зсунувши картуз на саму потилицю.

— Що тут, пане, за гвалт такий?.. Несцясте яке?..

— Та от полїз, злодюга, на човнї... перекинув човна вверх дном...

— То він хтїв у мене риби покрасти, — перебив Лейба.

— Та, мабуть, що риби... Поплив, — та чортяка й взяла...

— Хм... Так йому й треба!.. Хай цузого добра не займає...

— А, біда менї з ними!.. жалїть ся пан: — нїчого не встережеш!..

Хлопцї повертались назад з річки. Пан углядів.

— А'що ж невода?.. Хлопцї! Хлопцї!.. чому ви невода не закидаєте?.. — гукав пан.

— Не можна, пане: човен саме на ковбанї... а Лейбині приковані.

— Ну?.. Я зараз одімкну... возьміть узе!

Хлопцї побігли до млинів за човнами. Другі коло річки розправляли невід. Пан стояв коло них, порядкував. Уляна, забувши про сина, стояла тут же — розпатлана, боса, розхрістана, у калюку вимазана... Вона нїчого того не примічає...Очі уставились на перекинутий човен, що, мов черепаха, хитавсь на водї... Погляд її блудить біля човна на хвилї, мов хоче випитать правди у його чорного горбатого дна..

Люде, з того боку села, почувши гомін, стали збіратись до річки.

Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Що тут? утопив ся хто? — питає один.

— А Бог його знає! — одказує другий.

— На віщо ж невід закидають?.. рибу ловлять?

— І того не знаю...

— „Ви чого позбірались, злодії?“ — гуконув на людей пан.

— Перш піймай, — та тоді й дорікай! — хтось одгукнувсь з гуртку.

Пан замовк. Коло його у довгому полосатому халаті плутав ся Лейба, яструбом позираючи на річку.

Тим часом два панські наймити, стоячи на човнах, плили до берега.

— Пилипе! ти до берега приставай! — гукнув пан. — А ти, Карпо, того човна витягни!

Гребці роздїлились: Пилип вийшов на берег; Карпо поплив за човном. З великою потугою він перекинув його у низ дном, і став вигрібати воду.

— А то що чорне? питає Пилип, здалека узрівши, що в водї щось чорнїе.

Усї з берега насторочили очі... Карпо простяг руку...

— Картуз! — гукнув він, витягаючи з води картуз і роздивляючись... — Шкода!.. ще добрий картуз, — та казирок передраний...

— Він!.. він.. скрикнула Уляна. — Ой, ратуйте!.. пропала ж я!.. ратуй-те... хто в Бога віруе!!

— Цить, подла! — гукнув пан. — Разом з чоловіком міркувала, як би кого обікрасти... Сама мабуть, і на річку проводила... А тепер ревеш?!

Уляна вхопилась руками за груди — і тільки звела жалісний погляд на пана... З уст її вирвав ся здавлений лемент...

— Подавай човна до берега!.. Чого мнеш ся? — підгоняе пан.

Карпо підплив бережно до панського човна, перекинув у його одну ногу — і разом погнав обидва човни до берега.

— Бери, Пилипе, невода за один край, та заїзди; а ти Карпо, перепочинь трохи, та за другий бери! — порядкуе пан.

Хлопцї не забарились невід закинути.

— А ну, чи багато-то риби піймаеть ся? — мовить Карпо, струхнувши кінцем невода.

— Та буде на товченики Лейбі; жартуе Пилип, виходячи з човна.

— Робіть своє! Робіть своє! — гукае пан.

Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Пилип з Карпом зійшлись до купи і почали тягти невода. Уляна стояла поруч з хлопцями, не спускала очей з поплавків. Ось вони все близче та близче до берега... Ось уже чертять по піску... Ось, — і гузир видно: оддув ся, як мішок повний... чи риби? чи куширу?..

— Тай важкий, з біса! — ухоркавшись, каже Пилип, переводячи дух.

— А ну ще! а ну-ý!.. над-д-дáй!.. ще! — гукали хлопці, подаючись плечима аж на згірре...

Вода плиснула на берег — і зразу, з шумом, вернулась назад... Гузир лежав на березі... З зеленого куширу виглянула гола чоловіча нога... Усі струснулись. Уляна не здержалась — і опýкою впала на гузир...

Наймити переглянулись; — та й опустили очі в землю... Уляна божевільно лементувала...

— Одкиньте геть ту навісну людину! — порядкував пан... — Та ряден швидше! ряден!.. Лейбо... чом ти заранї не сказав ряден принести? Чоловік утопив ся, а тобі й того шкода?!

— Ряден... яких ряден? забубонів Лейба і побіг, оглядаючись, до млинів.

Селяне, що й досї тихо стояли, приступили до гузиря, витягли з його Хведора... Хтось скинув з себе свитку, — положили на неї набрякле тїло... Наймити, тим часом, принесли з двору двоє ряден. Переложили на одно Хведора, — почали трусити...

Уляна сидїла на березї, устромила у кушир руки, — як божевільна водила очима, тремтїла усїм тїлом...

Лейба приволїк за край невеличке дряне рядно...

— Не треба вже! — пан йому.

— А сцо?.. утопився?!.. запитав Лейба, похитуючи головою то на сей, то на той бік.

Де не взялись, поназбігались невеличкі хлопцї з села, почали кушир розгрібати. Лейба углядїв.

— Цуєте, хлопцї! Геть звідсїль! Сцо ви там сукаєте?

Хлопцї глянули на Лейбу: у кожного з них за пазухою пооддималось. То вони в пазуху понакидали риби та раків.

— Цуєте? Зараз менї рибу та раки назад у воду вкинути!

— І сю, Лейбо, вкинути? — спитав високий півпарубійко, попоказуючи на півториаршинну щуку, що билась хвостом об ряску і важко зіхала. — Оце — рибúна!

Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Ту однесіть до млинів, — порядкує Лейба.

Два невеличких хлопці кинулись до щуки, зачепили її лозиною за жа́бра, — понесли над берегом до млина.

— Се ти, Лейбо, одбіраєш найбільшу, щоб було чим помянути покійника? — кольнув хтось з гуртку.

— Хай його поминають такі злодії, як ви! — гостро одрізав Лейба і, сплюнувши, одійшов од кушира.

Хведора все трусили — одні, другі... не помогало! Вже йому на скулах й шкуру пообносили; вже стерли й кінець носа...

— Ні вже!.. Тепер його хіба Господь одтрусить! — промовила третя пара, опускаючи труп на землю...

Уляна прилізла, припала до тіла — і так голосила, що не можна було втерпіти...

Труп нерухомо лежав лицем вгору, одкинувши геть праву сціплену руку.

— Що то він держить в руці? — питає хтось з гуртку.

Пилип кинув ся розніма́ти, то на силу розняв, і витяг роздавленого рака!

— Я думав гроші?!.. — сказав він, брьохнувши рака об землю.

Поміж людей пішов здержаний сміх...

Пан, виморившись, потяг тихо на гору — через садок до дому. Лейба покрутив ся ще трохи, порозгрібав чоботом дві більші купи куширу, — та й пішов до млинів. Люде з того боку села повалили через греблю — дивитись на втопленика. Сумні чоловіки тихо гомоніли між собою; молодиці й дівчата не видержували голосіння Уляни — втирали рукавами сльози; мала дітвора, як черва́, кишіла тут же — збірала в рясці невеличкі раковинки, камінці, стеко́льця та кре́ймахи...

— Ось батюшка йде! батюшка!.. Пропустіть батюшку! — гукали на передніх задні.

Люде потовпились, роздались. Отець Хведот уступив у круг.

— Утопився? — питає.

— Утопився, батюшка.

— Сам?.. чи не обережно?

— Господь його знає!.. Кажуть, либонь хотів рака піймати за для хворого сина...

— То в ночі? — І усмішка освітила сите та червоне попове лице — Сказано: як жив так і вмер!.. Отак Господь карає злодіїв... Його праведна десни́ця нікого з них не мине! — Батюшка проказав оце надгробне слово голосно — і махнув рукою навпроти, де стояли над трупом Хведора парахвіяне...

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Нїхто нї слова не промовив батюшцї... Кожен дививсь на покійника пильно-пильно, немов випитував: чи правду батюшка каже?

А батюшка вже виступив з кругу і по-над річкою пішов до дому.

Уляна не переставала не своїм голосом голосити над трупом... Божевільний лемент носив ся поміж купою людей, слав ся по-над водою, — де, недалеко шуршали зелені очерети, розмовляючи стиха з осокою...

Аж, ось, з гори, донїс ся голос клюшницї Марти.

— Уляно! Уляно! — гукала вона. — Де Уляна?! Чи там Уляна?

— Тут... тута! — одгукнули люде.

— Скажіть їй: хай іде в хату... дитина вмерла!

Люде потопріли. Нїхто не двинув ся з міста, не випустив пари з уст...

— Що ви... поглухли, прокляті?! — скрикнула розсержена Марта, ускочивши у круг людей.

— Чого ти тут скіглиш, скіглячко?.. сїпнула вона за рукав Уляну. — До дому йди: дитина сколїла!..

— Ой, лишенько!.. зірвавшись, не своїм голосом скрикнула Уляна — і впала зомлївши на труп Хведора...

У людей поднялось волосе вгору... Всї, як намовились, разом зітхнули й перехрестились...

Коли се — відкіль не візьмись, підпивший уже Грицько Коваль. Коливаючись з однїї ноги на другу, він протовпивсь між людей, глянув на труп Хведора, на ледве живу Уляну...

— Хведір?! Уляна?!! — паче сам з собою бубонїв Грицько, хопаючись рукою за свою лису голову.

А се, трохи з-годом, немов опамятавшись, — повернув ся до людей і, витріщивши очі, несамовито скрикнув:

— Чого ви полякались?.. Дурні!.. Радїйте!.. Вже гірше не буде, як на сїм світї!..

Люде, мов зговорились: усї разом зітхнули так важко, нїби хотїли видихнути душу...

V.

Чи правду Грицько сказав, чи нї? — Нехай одгадує мудрий.. А всїм немудрим видимо стало, як у день, що теперички жити далеко гірше, нїж колись було..

Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

От, хоч би красноярцям?.. Здається ся, Бог вибрав для них на землї таку гарну, привільку й роскішну місцину... Там би чоловік до схочу жив та поживав — і, здається ся нїколи не пожив би всього! Гляньте: навкруги роскинулись безкраї ситі поля, що родять буйне колосате жито, мов перемитий ячмінь, червоне просо, гречку, а найкраще пшеницю — та арнаутку; за нивям, по долинах, квітчастими килимами послались луки смашної трави — високого та дрібного перію, пересипаного самоцвітнїм камінням розмаїтими польовими квітками; далї за луками — густий луг тїшить вам очі зеленим листом якогось надзвичайного колїру... Ось під селом і річка протїчна — добрі водопої для людей і для скоту; ось і млини на річцї без одпочинку мелють весну й зіму, все лїто й осїнь; тут же недалечко й рибний ставок, де кишма кишить всяка рибина: довжелезні зубаті щуки, сизі лини краснопері окунї, золотошкурі карасї, біла плотичка, чорні полискувані вюни... Навіть заросле очеретом та осїкнягом болото — і те, мов нарошне, примостило ся коло села: наче знало, що в безлїсній сторонї очеретом дахи вкривають, а з осїкнягу плетуть матки щоб затуляти зімою, од морозу, вікна та двері... Сказано: роскіш, привілле!..

А хто ж у сїй роскошї купаеть ся?

Пан лаеть ся, що тепер хазяйства нїяк вести не можна, — що з наймитами клопіт та лихо, — що поденні робітники тільки й стережуть того: коли б швидче вечір та гроші, а за роботу — байдуже їм... що свої, красноярцї, мов подуріли!.. Де ж так? За десять верстов ідуть до жида з шостого снопа заробляти, або косять і жнуть йому даром за проценти, на проценти; а в пана — колись *свого* пана! — затяглись в одну шкуру: за четвертий не замінеш. Не тільки просьби не послуха, — говорити не хоче: мов йому, хамовому кодлові, язики поодбирало! Стрінеть ся з паном — шапки не скине, голови не нахилить, наче вона од того з плечей би спала!.. А шкоди та капости стільки?.. В саду посадили кущі хорошої рожі. На ранок — нї кущика не осталось: все те, наче свинї, повиривали й порозкидали не знать де!.. Садовину береже пан, як свого ока: тільки й утїшки тепер, що в садку копаеть ся... От же — дивись — одвернув ся кудись садовник, малі хлопцї зелепушки обнесли! У вечері ввесь садок обходили: дерево цїле, що Бог уродив — цїле... А на ранок — там гілка на паннї-груші обламана; там яблуня путивка розчахнута; тут персіки зеленими обнесено... Сказано: хоч не живи в селї! А за селом?.. Там уорались в нивку; там спасли пше-

Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ницю; тут витолочили репак, вибили клївер... Хоч кидай батьківщину, та в службу йди!

Селяне собі бідкають ся... До Лейби погано було; а тепер — ще гірше. Пан, бувало, затнеть ся: не вимолиш, нї випросиш! За те в пана який догляд?.. Чи сяк, чи так, а все таки поживиш ся... І воно якось жилось! Тепер Лейба прибрав все до своїх лап... У Лейби, правда, все можна, — аби гроші! Заплати, та й поживай на здоровя... А де тепер ті гроші? що́ тепер ті гроші? Колись було на копійку більше купиш, нїж тепер на гривню... А оплáтків тепер стільки!.. Колись було заплатив одно подушне, — та й живи... А тепер — і сюди дай, і туди плати, і за те внеси... А з чого його? як його?.. Надїли в кого й були, — поменчали: землї не прибуває, люде плодять ся... А в кого, як у красноярцїв, сиріцькі надїли?!.. З снопа заробиш — тільки що зіму прохарчуеш ся, а їсти круглий год хочеть ся... Треба ж і паші для скоту, — треба ще й водопій... На красноярських горах колодязя не докопаеш ся. А Лейба так положив: нїхто не смій скотини з річки напувати, не заплативши на рік: од вола — двох кіп, од корівчини — семигривенника, од бузька — копу з шагом, а од овечки — сороківку... І не кажи йому нїчого: заплати, та й напувай! „Сам — каже Лейба — хоч усю річку випий, а товару напувати не смій!“ — І нїчого ти з ним не подїеш: сказав — як гвіздком прибив!.. Инодї так скотина реве, аж за серце хапá... Лейба на те не потурає: заплати перше, та тодї й нацувай!.. На що вже гуси... де їм і жити, як не на водї?.. Та й вода під носом... Отже й на гуси Лейба не вважає: бере своє! Хто має гусей, — повинен об Різдві принести Лейбі гусака, чи гуску... А без того — не випускай гусей на річку!.. І Лейба свого нїколи нї попустить, нї подарує... Як павук за мухою, так він наглядає за своїм... Коли не з млинів, то з хати сторожке Лейбине око знай позирає, щоб нїхто нїчим крихтою не поживив ся, не заплативши... Сказав Лейба: з ставка, щоб товару не напували... І не думай!.. Лучить ся — не вглядиш: скотина, яка прискочить до ставка... Лейба зараз її за роги, або за шию, та й плати викуп. Воно й викупу того не багато: од вола сороківка, од корови — двадцятка, од вівцї — гривня... Свиней тільки дуже не любив він: за кожну свиню — будь вона хоч поросятко — положив Лейба цїлого коповика... „Вони, каже, менї риску риють, прокляті!..“ Частенько таки красноярські поросята оставались у Лейби без викупу. Як його за мале поросятко коповика дати?.. Одначе, Лейба не дуже жалку-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вав за те. Що неділї Лейбина конячка везла у го́род на продаж всяку всячину, а з одної кучі, вистромивши гострі пи́ски крізь прутте, хрюкали невеличкі поросята... Кажуть, либонь Лейба добре торгував ними!

А проте — й Лейба жаліється ся... Загатив греблю; вистроїв млини; заарендував ставок і річку, — доглядай тільки: буде прибуток і панові і тобі... Та чи то ж Лейба жалкує праці? не тільки в день, і в ночі!.. Він на млинах цілий тиждень днює й ночує... Не знають вони ні неділі, ні празника. Тільки під суботу, ввечері, спиняє Лейба млини, замикає, заслоняє заставкою на лотоках воду — і йде до дому шабаш справляти... Цілу суботу млини спочивають разом з Лейбою, мов набирають ся сили на цілий тиждень... Отут уже й є яка шкода! То заслонку одслонено, — вода збігла; то лотоки землею забито, — колесо не поворухнеть ся з міста: поки прочистить — млин стоїть...

Сидить оце Лейба в млині... Всї колеса пущені; всї ступи товчуть; всї валю́ші валять... Слухає Лейба шум, стукотню́, гупанне... Коли чує — заскреготав, мов зубами, вал, загарчали сна́сти... щось тріснуло — луснуло, як з пу́шки випалило... Лейба прожогом на греблю. Під колесо підкинута здоровенна дрючина, з доброго бендюга, піймала якраз в крильця, перетрощила, перенівечила... Лагодь, Лейбо, ко́лесо: знову час прогаюй!.. Як свого ока, стереже Лейба ста́ву. Аж й тут не без шко́ди! То дивись: плавають дохлі кошенята, або червива собака; то берег и́ осунені; то посеред річки, на о́тмілї, бугор землї насипано... і як воно, і чим воно туди добрало ся?! Вже на що Лейба дивить ся за човном! Оце було прикує до палї, товстим ланцюгом: ну — думає — тут на очах нїхто його не візьме... Не вспів Лейба до дому вранцї сходить, Богу помолити ся, — вертаєть ся на млини: плаває його човен по Красноярцї запакощений, занівечений... А, раз, зовсїм, було, украли того човна. Кинув ся Лейба сюди туди, питав сього, того, — пропав човен, та й годї! Та вже щось через тиждень Лейбин наймит Пилип наглядів човна аж у болотї... Перетягнено його крізь очерет и́, через непролазну трясовину, на чисте пле́со води, та там і покинуто... Насилу добули звідті́ль! Такий капосний, народ! А часом грошей позичить! До сроку ніколи не оддадуть; виправиш, хіба, через суд... А які тепер гроші!.. Пан за три годи вперед забрав, та ще просить... Ну, що ж він оддасть...

Одначе, хоч жаліється ся Лейба, а видно йому у Красноярцї не лихо. Приїхав сюди просто Лейба, а став Лейба Оврамович!

Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

То сам був у пана на Вовчій за приказчика, а тепер завів своїх приказчиків. — Шльомку жида і Гершка — жида... Оселили ся вони у Красноярцї, покупили крепацькі хатки, та й служили Лейбі на млинах. Шльомка приймав та оддавав людям поміл, а Гершко, як коваль, дивив ся, щоб усе в млинах було цїле, а, що́ треба, лагодив. Сам Лейба тільки порядкував на млинах, скуповував, як що привозили... — Жінка Лейбина, Сурка, у будень стоїть за стойкою, продає таку саму вонючу горілку, як і на Вовчій, так же само не доливає на палець, — за те тепер більше нїчо́го й не знає. Наймичка Гапка варить їм їсти; доїть двох кіз; порає ть ся коло хазяйства; а сирота Пріся дивить ся за дїтьми... Оце в суботу — натягне Сурка на себе шовкову юпку, кохту, та й похожає по панському садку з купою жиденят, а ззаду них — Пріся... І жиденята приїхали сюди гни́дяві та ми́ршаві, а тепер такі довгі пейси позакохували, що аж бовтають ся...

Та чому ж то Лейбі й не роздобріти? Млини його одпочивають, мовляв, тільки по суботах, та на жидівських святках. Над тих млинів немає кращих на всю околицю. Борошно, як змелеш на красноярських млинах, таке мняке та чисте, — не сїявши, не розчинявши, здає ть ся, можна їсти! Через те у Лейби на млинах, коли не приїдь — все завізно! Иногї люде стоять по три днї з возами... Лейба ще й тим вигóдний жид, що він не бере одними грішми... За поміл бере — одсипне́; сїм коряків тобі, восьмий — Лейбі! Треба скотинї паші — як була завізно: Лейба й за пашу візьме не грішми, а бере яйця, курей, утят, гусей... Часом — коли нема чого — Лейба й кожуха, чи кожушанку прийме.

Розстараєш ся грошей — викупиш; не розстараєш ся до стро́ку, — у Лейби зостанеть ся... Все одно Лейбина коняка щонедїлї везе у город на продаж всяку всячину; повезе вона й одежину разом з жи́вністю!.. А молока того скільки у Лейби, — хоч і коров не дéржить! Кожна молодиця од рота малої дитини оді́рве, та Лейбі понесе... Здає ть ся, у молоцї, що поназносять йому, можна б купатись! Лейба охочий до молока: наймичка Ганка перероблює його в масло... Всї в городї хвалять красноярське масло — таке смашне! А у Лейби його — дїжки́ невиво́дні... На щастя Лейбине, придались рибні панський ставок і річка... Ловись, рибко, велика й маленька, — бери дїдько, Грицька і Омелька!.. Не дурно про жидів кажуть, що вони вміють з паутини гроші робити...

Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

А Грицько Коваль каже: „тому вони добрі ковалі, що вміють паутинню людям очі засновувати". Та Грицька того — тільки послухай!

Над мертвим Хведором раїв людям радіти; а ледве живу Уляну взяв до себе в хату, одходив од гарячки — і не пустив ні в Яреськи до лихого роду, ні в найми у город.

— Куди ти підеш, кумо? Щоб рід з хати витурив? Чи тобі ж ті найми не стали в знаки? Сиди та не рипай ся!.. Хати моєї не перележиш, а на харч сама собі заробиш...

— Та, може ж Хвесьці тісно буде..., — Уляна йому.

— Бридня!.. Я тобі так, кумо, скажу: як би люде не вважали одно на одного, то сами б себе давно поїли...

— Оставай ся у нас, Уляно, — вставила Хвеська: — якось житимемо.

— Спасибі вам... дай, Боже, здоровя! — сказала Уляна — і заплакала.

Так вона, з того часу, й оселилась у Грицьковій хаті, поки лиха година не вигнала з хати і самого Грицька і всю сім'ю.

Зіма якось придала ся снігова та холодна. Снігу ввалило вище колін. Морозами стягло, — скрутило, утрамбувало, як кригу... Невеличкі хатки замело, забило: під само стріху кочугури снігу понавертало.

Се ж ще отак на горі. А в яру на річці — так снігом завалило, що ледве-ледве красноярці добили ся, щоб ополонку прорубати.

— Оце зіма! — жаліють ся селяне. — Ще такої довгої та лютої і не зазнаєм... Мороз так і преть ся у хату!..

— Що — зіма! Грицько на те: од морозу оборониш ся... А от — що весна покаже?!

— Що ж вона, Грицьку покаже? — піддразнює хтось.

— А те... що красноярці — дурні!.. Самі на себе греблю загатили... От що!

— Як би не було, Грицьку, греблі, то не було б і млинів.

— А кат їх бери!.. Що вони вас — годують?.. Глядіть, лишень, щоб вони не нагодували вас так, що з душі буде вернути!

— Тоді ж то те й буде...

— Побачите, після такої зіми, що вода скаже: живцем душі забере!

— Та що ж, Грицьку? — Ти сам казав, що на тім світі краще... Чи за водою, чи під водою — все одно!..

Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Зіму додержало до самого Благовіщення, а там зразу й пустило... Як заграло ясне сонце на весну, як стало припікати, — потекли з гір снігові ріки, виповнили у-щерть Красноярку. Незабаром вода вийшла з берегів, і, шукаючи собі проходу, кинула ся на людські горóди. Горобця з двору вигнала; Педьченків город підлила; Свирида Косого — залила. А Грицька Коваля, як крайнього з берега, захопила у хатї з сїмєю у ночі, та насилу з душею випустила... Вони хату кинули, двері замкнули, а самі опівночі впросились до сусїди... До світу хату їх вода кругом поняла, уся приспа підмочена, повнї сїни — хоч човном плавай... от-от у хату через вікна прорветь ся!.. А кузьню Грицькову, з ковальськими причандалами, знесло водою аж у болото, й перекинуло... Все Грицькове добро поплило за водою! — Наробила та вода шкóди на селї, а ще більше за селом. Остання надїя красноярцїв, — їх невеличкі підмéти — вода ровами порізала, гній порозносила, піском та глиною позмулила...

— А що? не я казав? — гукає Грицько на громаду. — Діждали ся!!

Громада загула — та до Лейби.

— Отак ти нас підвів, бісів сину!... Так обійшов?!.. Через твою греблю нам тепер життя немає...

— Цом немає! Адзе зелїпаєте, як сказені!

— Сказись ти сам! — гарячить ся Грицько.

— Ну?.. цого ти лаєс ся?... свиню!

— Та нї, Лейбо!.. Ти глянь на той бік, — перебиває лайку старий сивий дїд, показуючи рукою через греблю. — Бач?..

— Сцо там бацити!!

— Бач: що вода наробила?.. Адже ж всї берегові двори підтопила... Людей з хати повигонила...

— Хіба я винен? Цого ви до мене пристали з тою водою? Сцо я їй скажу: не розмивай! то вона мене послуха!!

— Так же через твою, Лейбо, греблю — вода! Не було греблї — ми сього нїколи не знали... За дїдів-прадїдів не знали... А зіми — які були!

— І цого тая гребля вас так доскуля?

— Та як же не дошкуля, коли вона наше добрó тóпить... на людські душі посягає...

— Ну, а я цим винен? Я греблю наймаю... панові гросї плацу... менї селяне гросей не вернуть...

— То як се: тобі бісів жиде, грошї дорожчі, нїж людські душі? — кричить Грицько, сїкаючи ся до Лейби.

Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— На сцо менї васї дусї? Одцепись од мене, пянюго!..

— Щоб тебе кров гаряча потопила, — як ти пеш нашу! — скрикнув Грицько, і, сплюнувши, одійшов од жида.

— Не дузе лис крици! Бо сцо б за язик не повісили! Чуеш? — послав той навздогінцї.

Так громада — як прийшла до Лейби, так і вернулась нї з чим.

— То се так і подарувать жидові? — гукав Грицько.

— А що ж ти з ним зробиш?

— Як що? Хай нам заплатить за нашу шкóду!

— Дожидай: однак Лейба щедрий на гроші.

— Я, як бачу, то Лейба ще дурний: чому він вас, замість хворосту не загатить на греблю?!

— Толкуй, Грицьку!..

— Як знаєте... А я піду до мирового... Я йому, пархатому жидові, свого не подарую...

І знову, діждавши недїлї, пішов Грицько у город до того самого „смішного пана“ що ходив двадцять років назад. І той пан, і Грицько тодї були кремезними чоловіками, при силї, при здоровлї, тепер поробились вже старими дїдами... І в Грицька на голові, як на долонї, — і в „смішного пана“ не краще... Грицько носив довгі, тепер зовсїм сиві, уси, а колись голо бритий пан, покинувши службу, закохав собі сиву бороду, уси, і виглядав зовсїм пàсїшником-дїдом. Нудьгуючи без казенної работи, він тиняв ся у себе по городу, ходив під лáвки, балакати з купцями та міщанами, носив у боковому карманї свїжі получені газети, — і хвалив ся кожному новиною, не вважаючи на те, чи слухав, чи нї той, кому він розказував, або инодї й читав, газетні небелúцї... Він сам гаразд не знав, де себе пристроїти, де подїти... Коло хазяйства йому було нудно; коло пàсїки — мòторошно... Він став церковним старостою у тюрмі, ходив туди кожен день, не дивлячись на те, що служби не було... Инодї забалакував ся з смотрителем; часом з арестантами, — аби як промаяти ся до обіду! Не вдовольнившись тюрмою, на останнїх городських виборах він у третім розрядї попав у гласні, вибраний козаками та міщанами... У душі вів велику баталїю з жидївськими верховòдами, допікав їх то тим, то сим, препірав до стїни: „городовымъ Положеніемъ“, і став прозиватись за те „законником“, як на базарі прозивав ся „смішним паном“. До сьо-

Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

го то „законника“ і удав ся тепер Грицько. Розказав йому про свою пригоду, про жида, просив порадити — чи судити ся йому, чи ні. „Законник“, колись сам за-молоду гарячий, зогарячив ся й тепер, написав мировому жалобу, сам підписав її за неграматного Грицька і раяв тому не миритись з жидом инакше, як тільки на тім, щоб той йому вистроїв нову кузню і купив усї ковальські причандали. Подав Грицько ту жалобу, а через тиждень і рішенець вислухав: так як, мов, вода, знесла Грицькову кузню не по винї жида Лейби, — то Грицькові „одказать“; „взискать“ з його десять карбованців „судебних іздержок“... Жалів ся Грицько у Мировий Зїзд — і там те саме...

— Ну! покурив з мене?.. — докоряв його жид Лейба, вийшовши з суду.

— Хіба з жида покуриш? Який у нас суд? Вас, чортових синів, як би зовсім викурить, — тодї б хіба людям полекшало!.. І за десятину вас не возьме, проклятих!

— Як би Бог дурного половіка слухав, — весь би товар подох!

— Та хоч би й подох такий товар, як жиди... шкоди б не було!.. — горячив ся Грицько.

Одначе йому було неначе чого соромно перед Лейбою. Він потяг од його геть, да не пішов до дому, а прямо на кузнї.

Там його, як і колись, стріли давні товариші-ковалї. Росказав їм Грицько про своє лихо, про суд і про „судебні здержки“, ходили вони у шинок запивати Грицькове горе — і раяли перебіратись на кузнї в город, — бо що ж він тепер за коваль без кузнї?!

— Збірай ся, стара, в город — вернувшись, каже Грицько.

— Оце! З якої речі? — Хвеська здивувалась.

— А що ж я тут робитиму? На сковородї в тебе плескатиму молотком? Та й тої чорт-ма: може, вже з хати винесло водою..

— Господи! Ми з роду не жили в городї. — Хвеська скривилась і трохи не плакала. — А тепер, на старість, довелось по чужих хатах тинятись...

— То як хоч... Про мене, хоч і тут оставай ся... А менї, не сидіть же, зложивши руки!..

Поміркувавши ще трохи, та й порішили, що Грицько стане на кузнях в городї, а Хвеська з Уляною зостануть ся у Красноярцї.

(Далї буде).

Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Тїні.

Надходить вечір, — і сірі тїні
Повзуть як змори в моїй хатині,
Ступають злегка і так таємно
Про щось шепочуть в кутках де темно.
Ось тут зберуть ся, он там ростануть,
Знов колихнуть ся і знову стануть,
Немов боять ся збудити лихо,
Що десь упившись дрімає тихо.
А в шиби дощик січе дрібненький,
Такий марудний, такий злиденький,
Як пісня старця про ту неволю,
Про ту голодну сирітську долю...
І плачуть шиби, холодні рами
І ринуть сльози по них струмками...
Душа самотна спустила вії
В нїмій задумі і в безнадії.
А перед нею в хиткім тумані
Пливуть малюнки, примари тьмяні,
Лягають смуги, снують ся тїні,
Мигтять уривки в повільній змінї.
Їх загадковість — химерно звинна,
Візерунковість — свавільно-плинна...
Велика брама, важкі засови,
Гидкі потвори, зловіщі сови,
Безмежне поле і чорні круки,
До неба зняті в благанню руки,
Гірлянди квітів, лице богинї
І знову тїні, холодні тїні...
Хвилює пісня немов зітхання,
Немов молитва без упования,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:33 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В глухих акордах мінорні тони
І журні дзвони, далекі дзвони...
Хлюпочуть хвилі, шепочуть хвилі,
В тумані плинуть уривки милі:
Голівка Ґреза, ескіз Родена,
Мелянхолійний ноктюрн Шопена,
Фраґменти віршу Сюлі-Прюдома,
Псальми Верлена...
Яка утома!
А в шиби дощик січе дрібненько,
А в серці туга... О, моя ненько!
І плаче серце моє недуже —
Йому так тяжко, йому байдуже,
Чи то розумно, чи нерозумно...
Все йде — минає... Як сумно — сумно...

6 грудня, р. 1917.

Серце дівоче.

Серце! серце дівоче від людського ока заховане,
Серце, повне краси і снаги...
Ох, і як-же ти рвеш ся... Куди? Чи не в те зачароване,
Росхвильоване море жаги?

Стереже тебе жаль... Він як хмара в ночі насуваєть ся;
Віє вітер холодний — зближаєть ся хвиля грізна...
Прагне серце кохати, — і плаче, самотне, стискаєть ся
І квили́ть — проквиляє мов чайка сумна.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ЄВГЕН ПЕРФЕЦЬКИЙ.

Враження з Угорської Руси-України.

I. Мстичево.

Скелї виступали скрізь і додавали краєвидові красоти і принади тим більше, що підносили ся з глибокої річної долини. Вся країна вкрита величними пралїсами, над котрими так імпозантно стирчить могутний верх Попа-Івана.. Тут були колись ледняки але остались після них тільки ями та озерця, які срібляною дріжжю виблискують тепер на сонцї, коли звідкись раптовно вбігне до них вітрець, або випадково впаде у воду необережна комашка... Коли далї мій малесенький та вузесенький потяг, який мене віз від Марамарошської станції, — Кушнїщі, взбігав на якусь горбовину, — то на далеку просторонь з вікна вагона можна було бачити, як часами посеред нїжного, мягкого ляндшафту, тягнуло ся по землї вузьке пасмо скель, стовбурів, камяних голок та зубців, котрі в напрямкові на південь що-раз зменшували ся й переходили майже в звичайну горбовину, але вкриту мальовничими лїсами.

— Megallo Miszticze! сказав кондуктор. Я зірвав ся з місця й швиденько вибіг з вагону, бо знав, що тут потяг стоїть тільки хвилину. Тільки встиг я вийти, як мій потяг утїк і я зістав ся в голїсїнькім полї; обертаючись на усї боки й шукаючи названої станції або хоч якого-небудь пристановиська. Стояв тільки стовб і на нїм красувало ся мадярське слово — „Miszticze“.

Мою квестію розрішив тільки далекий видок — за кільометрів пять-шість на якійсь неначе шльос, який стояв на високій горі.

„Так от воно що, — так от воно де — знамените Мстичево, пристановище Іоаннїкія Зейкона, останнього з православних епископів Угорської Руси!“ — подумав я...

— Добрий день пан-отче! привитав я, підходячи до брами монастирської, дуже подібного до святого Миколая старушка, — чи не знаєте де тут мешкає отець ігумен Мефодій Кралицький? Мій пан-отець кинув на землю граблї, якими підкидав сухе сїно, спокійно і уважно подивив ся на мене й відповів:

— Jo estet kivanok! — я сам ігумен, прошу до помешкання...

Оповівши про мету мойого приїзду до монастиря, я помітив, що на його зробила дуже неприємне враженнє та звістка, що я не австро-

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

угорський підданий. Але рекомендація Будапештської мадярської Академії Наук, яку я йому представив, зробила своє вражінне й мій пан-отець відразу повеселійшав. — Очі його лагідно та любовно дивилй ся на мене, вони неначе хотїли виказати свою прихильність, але уста уперто мовчали й часами кривили ся в хитру посмішку, неначе говорили про те, що їх господар щось дуже добре тямить та знає, але нїколи-нїколи не скаже менї про се: бо се не потрібно менї знати, бо се навіть може образити мене! — Так сидїли ми хвилин 15 мовчки. Ігумен дивив ся у вікно, поглядаючи інколи скоса на мене... Коли я роспочинав був говорити щось, що виходило за межі тих інтересів, в яких я пробував до монастиря, то він робив злякані очі, удавав, що зовсїм не розуміє мене і відповідав по мадярськи — „Nem todum!“ — Се мене зовсїм збивало з толку. Бо й справдї я не міг второпати, що се за чоловік передо мною: невже він настільки змадярщений, гадав я, що навіть забув свою українську мову.

— Прошу вас! сказав він по мадярськи і повів мене в кімнатку, одну з келїй монастиря.

— Оце вам хата... А тут маємо ми свій склад! він відчинив двері у сусїдній покій, додавши: „Тут находить ся ріжний старий мотлох, якого миши не зовсїм ще доїли — й який мабуть ви хочете розглянути... Колиж ви учуєте дзвін, додав ігумен, то се буде склик на їжу, тодї просто прошу йти у трапезну! — Все се він говорив неначе зумисне мішаною, напів українською напів мадярською мовою.

Двері зачинились за ігуменом й я очутив ся в келїйцї поруч з великою кімнатою архіва, до якого вступ доки що був запертий на замок, за яким лежав дорогий „мотлох“.

Я скинув свій Rucksack та Bergschuh-и, умив ся і повалив ся на ліжко зморений своєю подорожжю. „Чудний чоловік той пан ігумен, — чи не гадає він менї якогось фіґля зробити“, гадав я дрімаючи...

Дзвін мене збудив. Я вийшов. Пан-отець продовжував дзвонити, скликаючи братію... опинившись у трапезній, я був здивований, коли побачив, що крім ігумена та мене, не дивлячись на усердний дзвінок мойого старця нїхто сюди не прийшов. На мій здивований запит, чому се так, — отець ігумен спокійно відповів.

— Нїхто не прийшов через те, що нїкому приходити: братії в монастирі, крім мене, тепер вже нїкого нема та і взагалї в нашій країнї Василіянські монастирі малолюдні... А дзвоню я до трапези в свій час завше, — бо не хочу ламати святих традіцій монастиря, котрі ведуть свій початок з давнїх давен, коли монастирі цвіли та коли в них було багато монахів!

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Після їжі я був допущений, нарешті, до святая святих, — до кімнати монастирського архіву... Се був вже зовсім вечір... Тіни забігали по старому монастирському будинку, коли я ввійшов туда зо свічкою, а під ногами моїми щось заворушило ся та забігало... Я мало не упав, зачепивши ся за пірамиду якихось річей. Коли я придивив ся то побачив — те, що зветь ся звичайно змістом історичного архіву і що назвав ігумен — „мотлохом“. Тут було все звалено в купу і старі книжки печатні, починаючи від острожської біблії 1581-го року, і старі ризи, воздухи, навіть антимінси, і ріжні рукописи, особливо цінні документи від XVII-го віку, які відносять ся до історії боротьби угроруської православної церкви з католицизмом та протестантизмом. Старі дїячі угроруські вставали передімною, виходили з рямок XVI-го і XVII-го віків. І я щасливий був, що потрівожив їх вічний сон, що відкопав їх старі образи. Непомітно отак пропрацював я до третіх півнїв.

На другий день вранці до мене постукав ся ігумен, гарненько привітав та запросив до себе в гості. Коли я прийшов, то там вже сидїло дві молоді особи. Один з них одрекомендував ся священиком Андрашком, а другий якимось студентом. Андрашко знав вже, що я з України, але нїяк не міг второпати того, що я українець, що українці не те само що росіяне... Він був дуже здивований тою звісткою, що такі самі русини, які живуть в Галичинї та на Угорській Українї-Руси — суть й в Росії.

Далї сей попик почав менї широко торочити про те, що тільки одні мадяри несуть нинї справжню культуру, що нїхто не несе тепер так високо знамени цівілїзації. А коли мадяри і несуть денаціоналїзацію серед підляглих їм народів, то се вони роблять виключно за для добра сих народів, бо мадяри хочуть, щоб і сї народи були мадярами, — себ то — цівілїзованими людьми...

Я хотїв був сперечатись з ним, але Андрашко замітив менї, що його нїхто не зможе обдурити, бо... він кохає свій мадярський нарід.

— Пан-отче, але ж ваш нарід український. Ви й самі чудово говорите по-українськи!.. І я не розумію трохи того, що ви менї говорите? — замітив я.

Хто вам сказав, що я українець і що нарід, серед якого я живу, є українці? Нї, моя мова і мова тої країни, яку ви називаєте — Угорська Русь — есть мадярського типу мова! Правда, вона не так чиста як літературна мадярська мова, але се-ж діялект мадярської мови, а не української. Українську мову видумали галичане і хочуть її нам накинути, але се дарма, бо й галичане скоро прилучать ся до Мадярщини. —

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Бо хто ж таки не хоче прилучити ся до такої країни, як Magyarorszag, яку варто було б назвати szerencorszag!..

Скінчивши свою запальну промову мій попина з гордістю дивив ся перед себе, як би зовсім ігноруючи мою присутність. Він тепер мовчки попивав вино, яке йому підливав ігумен, крякав, моргав очима і час від часу стукав кулаком по столі... Накінець, раптом підвів ся, нашвидку сунув руку менї й господарові й счез з кімнати. За ним автоматично вибіг студент, який зовсім не приймав участи в розмові, але звертав пильну увагу на стоячу на столі пляшку і доки точила ся розмова спокійно собі опорожнив не одну шклянку токайського вина.

Цікава розмова, але досить звичайна на Угорській Руси, — се мадярони! — вони усї далеко „лїпші“ мадярські патріоти, нїж самі мадяри. Враженне від них скоро вивітрюєть ся і залишаєть ся лише якесь пусте місце...

Того ж самого дня в-вечері спокійно сидїв собі я у своїй келїї, розглядаючи старі матер'яли монастирського архіву.

— Прошу ввійти до кімнати! відповів я на стукіт до дверей. В дверох зявив ся молодий ще зовсім чоловік. Він злегка вклонив ся й бистрими кроками направив ся до мене. Підійшовши зовсім близько до мене, він, положивши руку на револьвер при боцї, майже крикнув

— Наказую вам показати ваші документи! Хто ви?

Я показав усї свої свідоцтва. Побачивши папір від Magyar tudomanjos Akademia, він трохи знизив тона, але коли побачив мої нїмецькі та наукові російські посвідчення то вже просто розлютив ся і почав виголошувати менї, відрубуючи кожне слово, що він не бажав дивити ся папери, які писані на мові його ворогів. При тім додав, що сама присутність яких будь паперів, хотя б й від наукових інституцій, але від чужих, не — мадярських, тим самим, вже вказує на підозрілість власника їх!

— Але ж, добродію!..

— Я знаю, знаю, що ви хочете сказати, але прошу не турбувати ся сим, бо... ваші посвідчення від наукових товариств, навіть мадярських, нїчого не значуть... От як би було у вас посвідченне від мадярського мінїстерства внутрішнїх справ, — се друге дїло!..

Раптом він зірвав ся з місця і крикнув

— Ви арештовані!.. обернувшись до дверей він викрикнув якесь мадярське назвиско. В двері незручно почали ломитись і скоро появилось пять мадярських жандармів в чорних з піррям капелюхах на голові, з рушницями за плечима... Вони відразу почали брати ся до своєї справи... Два з них стали в струну по біля мене, а решта кинулась до мого маленького Rucksack'у і почали його на усї боки трусити... —

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

„Нїчого робити, хай роблять що хочуть: протести були б зайві..., бо я ж на Угорщинї нахожусь, де захисту від отаких несподїваних неприємностїв трудно в когось шукати".

Але в той самий час коли так я собі міркував, відчинились дверї і увійшов ігумен.

— Пане ігумене, прошу вибачити мене, що несподївано моя присутність зробила вам отаку прикрість!..

Почувши оце, ігумен якось відразу весь спалахнув, почервонїв, очі несподївано зробились якісь дуже злі, рухи нервові та рішучі. Він пройшов ся кілька разів взад і вперед по моїй келїйцї, куйовдячи свою маленьку сиву борідку, неначе щось гадаючи та на щось рішаючись... Але раптом він спинив ся біля жандармів, які почали були обшукувати та скидати мій піджак, — відіпхнув одного з них й рішучо звернув ся до самого молодого чоловіка

— Szolga biro, тут я господар, а не ви, я начальник монастиря оцього! Се святе місце є не для розвязання якихось полїційних квестій... Тим більше, що ся людина, якій ви робите зараз прикрість, невинна нї в чім!.. Через те я рішуче прошу вас зараз же вивести жандармів геть з мого помешкання!.. Я на себе беру відповідальність за сього чоловіка!..

Біро був просто переляканий оцим несподїваним вибухом з боку ігумена, а жандарми оторопіли. Біро хотїв щось говорити, але ігумен перебив його, підкресливши що він тодї буде з ним говорити, коли він виведе жандармів з мешкання та монастиря...

Осталось нас троє, ігумен, я та біро. Останнїй себе якось нїяково почував. Ігумен тим часом вийшов. Неприємна то була мовчанка, — біро впер свій погляд під стіл, за яким сидїв і вертїв в руцї китицю від свого револьвера, не підіймаючи очей на мене та скоса поглядаючи, на викинуті з мого мішечка речі. Нашу мовчанку перервав ігумен, який ввійшов до нас. В одній руцї він нїс аркуш паперу, а в другій — на підносї карафку вина та шклянки.

— От вам, добродїю, моя запорука в тім, що сей пан не той, якого вам треба, ся людина прийшла до мене з виключно науковими цїлями! — звернув ся він до бірова, подаючи йому папір, на якому вже стояла печатка та підпис отця Мефодія.

— Прошу вас, вибачте мене, обернув ся він до мене, що в моїм домі стала ся така велика неприємність з вами!.. Я гадаю, пане біро, що і ви повинні просити вибачення у пана доктора!

Біро схопив ся, підійшов до мене і почав щось бормотати, показуючи якийсь літографований папер.

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Вибачайте!.. непорозуміння, але... коли його всечесність пан ігумен ручить ся, то... тут не може бути квестії!.. — хвилював ся мій маленький урядничок. — Я залежна людина, підневольна, що менї говорять то я й виконую... Я особисто сього не схотїв би робити, — ви ж самі бачите оцей папір!..

Кілька шклянок міцного вина й язик сїльського полїційного урядника зовсїм розвязав ся... Він, виправдуючись, оповів історію, яка спонукнула його явити ся у монастир з жандармерією.

— Се пан Андрашко прислужив ся так же менї... — Ся людина, яка з ґрунту речі і a priori ставила ся ворожо до українців та до української ідеї, добачаючи в оцій останній зловіщі ознаки що до угорської України, на яку українці мають свої дійсні права — цішла та й донесла полїції, вийшовши з Мстичівського монастиря, що в оцїм останнїм якась „небезпечна людина зявилась“... оце то й було приводом для місцевої полїції явити ся у монастир та й зробити своє дїло, бо можна ж було таку гарну карієру по службі собі зробити. Оця остання психольоґічна точка запевне руководила як маленьким бірoвом так і всечесним отцем Андрашком... Але... гарна для оцих добродїїв справа обірвалась і... так несподївано: обірвав її сам ігумен, давши власну свою запоруку за мене.

— А ігумен, канонїк, архидіякон — усї се такі personae gratae на Угорськїй Руси-Україні — проти них трудно щось вдїяти звичайному попикові, а ще більше dorfspolizei'еві, бірову.

Виливши решту вина в бірову шклянку, ігумен дав до пізнання йому, щоб він залишив його мешканнє —

— От так-то добродїю потурбували нас, а... тепер куди підете? спитав він в бірова.

Біро встав і похапцем, якось конфузливо почав дякувати за гостинність о. Мефодія й прощатись. Підійшовши до мене, він несміливо протягнув менї руку і зовсїм чистою українською мовою сказав

— Дозвольте представити ся, моє призвище — Павло Зейкан!

— Що ви кажете? — здивував ся я, — Що ви сказали?

— Павло Зейкан!..

„От іронїя історичної долї Угорської Руси-України, думав я: Був колись Іоаннїкій Зейкан (жив він в другій половинї XVII-го ст.), се був останнїй Мукачівський епископ. Був він щирим народником, оборонцем рідного слова в православній церкві; — се була освічена людина, народнїй угроруський поет, страдник і гонимець з боку ворогів українського народу Угорської Руси. Я приїхав до Мстичева виключно для того тільки, щоби на місцї, де він жив, винайти — відновити світлий образ сього українського дїяча, і що ж?... — зустрічає мене отут

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

якийсь маленький нащадок епископа Іоаннїкія і... щось силкусть ся зробити...

— Щиро, од серця дякую вас, отче ігумене, що виручили мене з халепи, — але мене дуже турбує те, чи ви не зробили через свою сю рішучість прикрости якоїсь собі?.. Ой, якого я клопоту наробив вам!..

Добри очі сивенького старого заблистїли і він уперш щиро та так ласкаво усміхнув ся

— Не турбуйте ся!.. я так поступив як менї казав мій обовязок, — иньшого виходу не було... Як же я міг инакше поступити, — я ж такий самий українець, як і ви, і... запевне не меньше нещасний як і ви! — чомусь додав він

Кожне оце слово його було несподіваним для мене, і кожне воно глибоко вражало мене... Якась незвичайна щирість і одвертість лила ся з уст сього старенького чоловіка... Він якось раптом став меньшим і таким тихим та дійсно нещасним.

— Дорогий, батеньку, я-ж не сподївав ся, але раптом спіймав себе на тім, що хочу вести далї якусь нїсенитницю і замовк...

— Оце моя святая святих, сказав ігумен, вводячи мене в малюсеньку кімнатку. Ввійшовши, я побачив на стїнї репродукцію з відомої картини Івасюка — „Вїзд Богдана Хмельницького в Київ“

— А що як би побачили її мадяри, що б вони на се сказали? — спитав я, сміючись із ігумена.

— Та бачили і говорили, — зареготав старенький ігумен, — ...і залишали ся задоволені з сього, бо їм завше говорю, коли питають мене, що се за картина, що се вїзд Яна Гунїяді до Будапешту!

Далї показав він менї свою невеличку бібліотеку, в якій знаходили ся дуже цїкаві старо-печатні книги. Ся бібліотека дістала ся йому від його стрия, Мукачівського ігумена Анатолія Кралицького, відомого угроруського письменника і археольоґа та громадського дїяча 60-х років. Сей Анатолій Кралицький був українець — шістдесятник, який хоч й уживав часами в своїх писаннях „язичіє“, але мóсквофільства ненавидїв. Розглядаючи фотоґрафічний альбом, я в нїм побачив партрети — Шевченка, Івана Котляревського, Маркіяна Шашкевича, Богдана Хмельницького і... новенький портрет Бориса Грінченка.

. . . . . .

Тихо так і тепло в саду нашому... Каштан розлїг ся над моїм столиком, на котрім валяеть ся моя студентська шапка та лежать книги: от осторонь свіжий нумер „Літературно-Наукового Вістника“, а переді мною „Gastmahl“ Платона та напів записаний цітатами з сеї книги та з книг Жан-Жака Руссо зошит паперу... Так гарно, затишно... Раптом окружили мене якісь люде, беруть мене, вяжуть, везуть... Якийсь бряскіт залїза... Погана лайка і... біль, такий страшний біль...

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Та й спали ж ви міцно, панцю!

— Ах, се ви, пан-отче, а я думав...

— Мабуть щось погане вам й снилось в нашій тихій обителі, ви так чогось скрізь сон стогнали... — Чи не свої рідні сторони снились? — спитав з лагідною посмішкою ігумен.

— Е, пан-отче, усюди на українській землі кепсько: і у нас і у вас... Усюди гонять та мордують нас!..

— Нїчого, панцю!.. сумувать не варто!.. Коли приберетесь трохи та позаймаетесь над нашими паперами то підемо під-вечір до місцевого пароха у гості, — він нас просив і буде чекати... — Отець Евгеній Горзов гарна людина!..

— ...Просимо, просимо, сказав привітний середнїх лїт священик, тягнучи за-просто нас за руки, до хати. — Ми вас очікусмо з їмостею. До нас підійшла привітна сухенька пані уклонила ся й запросила до гостинної, яка очевидячки була заразом й їдальнею... Зачали, сміючись та весело жартуючи, говорити про мою пригоду з полїцаями, а опісля перейшли й на другі теми...

— Ну, як же у вас на Україні, чи не так як у нас? розуміеть ся краще!.. а Київ се, кажуть, таке красне місто, краще навіть від Будапешту. Про Київ тихцем марить моя їмость, — хоче поїхати туди, щоб поклонити ся святій Варварі та замовити акафест, але, я гадаю, мабуть не доведеть ся поїхати туди, — неначе сумовито додав Горзов, — бо як би довідали ся мадяри, що я туди поїхав, то б голову обїли, — не повірили б, що до Святої Варвари жінку возив!.. Така вже в них поведїнка: все гадають, що їх хтось хоче обдурити, а чоловік хіба тільки Богу душу винен...

Пані їмость сїла за фортепян і ми почули зовсїм незлу гру. Тихо та гарно під пальцями сеї худенької пані укладали ся акорди — „Ой не ходи Грицю на вечерниці“... Особливо гарне враженне робила місцева українська пісня Угорської Руси — „Про Кошута та Миколу Першого“, з часів 1849-го року, коли російське військо „усмиряло“ угорську революцію. — Се відома на Угорській Україні, та створена там пісня, яка починаеть ся зі слів

Сидить цїсар в кінці стола
Та думу гадае...

Стомлені денними переживаннями ми мовчки вертали ся вже досить пізненько до монастиря. Ніч була темна, тепла, з таким самим глибоким живим небом, як і у нас на Україні, — з таким самим, як

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

і в рідній моїй сторонї над тихими хвилями Західного Бога, пахучим клечаннем вишень, як се бувае після дощу... Великий, з червоними відливами виглянув з-за хмар місяць... Готицького типу баня дзвінницї монастирської заблищала сріблом... Коли ми підходили до воріт монастиря, з-далека, мабуть з дому пан-отця пароха, донесло ся кілька аккордів музики, які раптом увірвали ся, а натомість застукотїла деревяна стукалка нїчного сторожа

— Добра-ніч, панню!

— Тихої вам ночи, любий господарю!

Раненько, вдосвіта я встав, щоб їхати в дальшу мою подорож. Пан-отець був уже на ногах, щоб мене провожати... Він вивів мене за монастирську стїну, вказав рукою близшу дорогу до залїзницї і повернув раптом від мене до монастиря, але знов вернув ся, підійшов до мене зовсїм близько, перехрестив і сказав:

— Простїть мене!.. Низкий уклін від мене мізерного завезїть Українї!.. Щасливої дороги!..

Сумно і болючо якось стало на душі, шкода стало старенького отця Мефодія, шкода чомусь стало і себе... Я не оглядаючись зійшов з гори, перейшов навскісь через ще спляче село і опинив ся в полї... Монастир як на долонї весь стояв передімною на горі, я шукав очима того місця, де ми роспрощали ся з ігуменом, найшов се місце і... менї здалося що на нїм ще маячила якась фіґура.

— Прощавайте, дорогий любий отець Мефодій!..

ПЕТРО ЗАЛОЗНИЙ.

Коханнє.

Щось стало ся... щось єсть... щось виникло з нїчого...
Із мрії зіткане і мрією сповите,
Химерна вигадка, маріннє дня палкого, —
Бою ся я його, бо я ж бою ся жити...
Життє!.. як гарно жить!
Воно взяло мене в свої рожеві крила,
Несе в непевну путь, у безвість огневу.
Кохать його боюсь... Зректись не маю сили...
Спинитись, — Боже крий! Лечу, люблю, живу!
Нехай життє горить.

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

НАТ. РОМАНОВИЧ-ТКАЧЕНКО.

За водою.

Третя частина трильогії

„Мандрівниця“ *).

XVI.

Тиха спокійна вода, обрамована зеленими берегами, а над водою таке саме тихе спокійне чисте небо. Тиша і спокій, і втіха і радість в повітрі, в усій природі, на землі і на небі в сей гарячий липневий день. Радісно дивлять ся в небо з води білі головки ніжних ненюфарів, весело птахи щебечуть на прибережних вербах; витаючи сонце, шумить очерет, злегка схиляючись над водою.

— На воді човен безшумно пливе, злегка посуваючись за вітром.

— Ні, Катре, ти таки менї скажи, що робити?

Надя, засмалена сонцем, румяна, задумано дивить ся на береги, на ліс, що темним поясом обгортає луки, пригортаючи до себе Віру.

Катря гребе поволї одним веслом; весела, свіжа, вона всміхаєть ся Надї.

— Що робити тобі зараз? Ось дивись навкруги і малюй, пиши вірші. Питає, що робити, а ще поетка. Ех ти!

—Нї, Катре, таки не знаю я, що робити... Не зараз, а взагалї. Зараз тільки душа спочиває, сил набираєть ся. Але куди сїй душі подїти ся? Що їй робити, де зупинити ся? Не можу я так жити безпритульно...

— Власне ти тільки так і можеш жити в мандрах, ти — вічна мандрівнице! Спробуй прикути тебе до одного місця, хоч би ти й сама собі його вибрала, — не видержиш. А жить не можеш, говориш ти, що міняй житте. Мабуть твоє призначенне — мінливе ріжнородне житте і спів про нього. Не можеш жити в своїм домашнім оточенню, то бери Віру і йди до Богдана (не червонїй,

*) Перша й друга частина трільогії друкували ся в Л.-Н.-Вістнику за 1913—1914 рік.

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

я знаю, відчуваю все, а Віруся занята квіткою і нїчого не чує). Правда, він звязаний, в нього родина... То нехай розвяжеть ся як тебе кохає...

— Ах, Катре! Яка ти! Зрозумій, я боюсь життя, боюсь щось ламати, щось творити... не можу я нїчого в життї сотворити, не можу брати в ньому участи, не можу навіть дитину виховувати для такого життя, яким воно є...

— Зроби його кращим, се наше життє, і дитину вчи того ж...

— Житте кращим зробити? Чи не треба б людей ранїйше зробити кращими? Мов звірі, гризуть один одного люде, страшно, тяжко жити...

— То кожним своїм кроком треба перероблювати житте, перероблювати людей, нову силу людську творити, силу духа людського.

— Ах, Катре, Катре, в тебе на все готова відповідь. Але зрозумій, що я безсила перед життєм і нїчого не можу зробити. Я не можу бачити жебраків, калїк, житте яких є темна ніч, не можу мирити ся з тим, що стільки страждання на свїтї.

— Та не сама ж ніч, не самі страждання, Надю. Подивись навколо: є сонце, тепло, краса...

— В природї... я й сама відчуваю се, та ще як! Єдина краса і радість на свїтї се — природа...

— А душа людська, Надю?

— Як би ж вона була, ся душа...

— Є, треба шукати, треба вміти розбудити її...

Надя взяла ся за весла.

— Памятаєш, Надю, як ми тут колись у-двох їздили, як рибу ловили, як Рахметовим Чернишевського захоплювались.

Ще б не памятати: не забуде вона сих безжурних днїв дївочих.

— І як у мене весла зламали ся! І як у бурю чудесно було бороти ся з хвилею, пливти проти води!

— Пробуй і тепер — пливти проти води.

— Та де сили взяти?

Тихо плюскотять бризки від весел, тихо посуваєть ся човен. Тиша і спокій і радість в повітрі, в усїй природї, на землї й в небі. Тиха, спокійна вода, обрамлена зеленими берегами, а над водою таке саме тихе, спокійне чисте небо.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Катре, листи! і тобі лист! — йде Надя з поля в садок і гукає.

Тут десь повинна бути Катря, а з нею й Віра, яка чомусь не хотїла йти в поле з мамою, а лишила ся в садку з „тьотьою-Катлею“.

— Вірусю, Катре, де ви?

— Тут, мамусю, тут! — вибігає дївча з-за дерев.

Яке воне чарівне! весело блищать оченятка, щоки румянцем палають; волосе кучеряве розсипалось хвилями по смаглій шийцї босі ніжки топчуть пісок.

— Катре, ось тобі лист, — йде Надя з поля в садок, — зустріла у полї твого Василя, він і передав менї почту. — Од кого б се лист? Не казала нїкому писати... — дивуеть ся Катря.

Надя схопила Віру на руки і побігла стежкою.

— В пісок, в пісок хочу, мамусю! — прохає дївча. І Надя повертаеть ся назад, підбігає до величезної купи піску і садовить Віру. А сама сїдає під деревом, на траві, звідки видно лани, ту стежку, якою йшла серед васильків і маку. Там зустріла робітника, який почту віз. І дав він їй листи; серед них — лист від Богдана.

Якось — тихий, лагідний був ранок, радісно й зворушливо щебетали птахи, спокій на душу наївaючи — написала Надя кілька слів Богданови. Писала, що листа його одержала, та не одповідала, бо хотїла знищити в собі всяке почуванне, хотїла згасити те, що огнем палало в душі; писала, що заспокоїла ся цїлком, що памятає і згадує його. А у відповідь одержала отсей його лист. Читала там його, в полї і наче бачила Богдана, чула його голос нїжний. Наче там, серед ланів золотистих зявив ся він їй і засяяв і заспівав зразу навколо неї весь світ.

Витягає знов довгий папірчик і читає:

„Надїечко, люба моя, рідна! Яким святом був сей день мен', коли я одержав твоїх кілька слів. Писав, писав тобі — і все ні одного слова від тебе, все мовчання. Ти стримувала себе, та душила свої почування, а я не зважував ся вже потім порушувати твій спокій. І який я щасливий, що врештї серце перемогло і ти написала. Бо я тебе не забув і не можу забути; наші душі сплелись, наші серця разом. Серед щоденного життя, в часи працї і в хвилини спочинку і навіть щастя — образ твій стає передо мною, і я простягаю до тебе руки“...

Наче бачить Надя коло себе струнку постать, схилене вродливе лице з нїжністю в сїро-синїх очах; наче чує любий, тремтючий голос: „кохаю, Надю, кохаю!“

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І наче оживає весь світ кругом неї, наче співає все й хвалу сонцю возносить. Який чарівний, казково-прекрасний краєвид перед нею: сріблом річка вється внизу, під садом, далі стелються золотисті лани. Блакитним серпанком се все небо прикриває, ясне, чисте, безкрайе.

Полетіти б туди — в безмежність...

— Мамусю, де ти? — гукає Віра; і тьотя Катря пішла і мама десь ділася, а я сама.

— Ось тут я, тут, дитинко, і не сама ти! — Надя обтрушує пісок з волосся, з сукні, витирає на обличу.

— От убрала ся в пісок, моя любенька!

Пригортає, цілує Віру і дивить ся в далекий простір.

„Терпи, козаче, отаманом будеш!“ Катря ходить в своїй маленькій кімнаті, як птах в клітці. Часом зупиняєть ся, дивить ся в вікно на лан , на село і знов ходить.

На столі лежить розкрита книга, наче чекає.

Але Катрі не до читання; вона думає. Одержала лист від Остапа. І таке щось єсть в сім листі, що вона думає й повторює собі: „терпи, козаче“.

„Як гарно в полі“, між иньшим пише він; „хожу серед золотистого жита, крізь яке визирають васильки і здаєть ся менї, що то очі ваші дивлять ся на мене“.

Що се з Остапом зробило ся? Нїколи такого не казав він, а се написав... І захотїло ся раптом йому в очі подивити ся, в сї карі, ясні очі.

Нї! терпи! терпи свої муки, порив до кохання... Нїколи свого не може бути... нїяке коханне не повинно стати на її шляху... „Нїякого особистого щастя, нїякого особистого житя...“ — пригадали ся їй тверді слова Марусї. Та й якими б очима глянув *він* на неї, як би вона серед людського страждання почала свого особистого щастя шукати...

Людське горе... воно є... страждання цілої верстви людей, принижених, придавлених... не тільки Надї воно уявляєть ся; воно справдї е і треба його зменьшувати... треба життє людей зробити таким, щоб могли люди його переносити... І ось тут багато працї і сил треба. Не витрачати ж їх на „своє, особисте щасте“.

Катря сїдає до піянїно (ще з дитячих років стоїть воно тут, в II кімнатї) і тихенько награє. Мов море, хвилюють ся згуки грізні; рокочуть, ревуть, гудять, стонуть. Наче хвилї морські

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

бють ся о беріг: ось-ось вони вирвуть ся і залють все навкруги.

Тихі, мельодійні надходять инші згуки після хвилевого мовчання. Наче підкрадаючись наспівують вони ніжно якусь радісну, наївну пісню, щось про сонце, про небо, квітки і кохання Але наче злякані, тікають сі згуки, не чути вже їх...

Катря встала знов ходить. Ось перетворила б якось житте своє, глибше б увійшла в коло тих людей, серед яких і для яких працює.. та мама...

Мама.. бідна недужа мама... вона так прохає лишити ся з нею, батько вмер... брат Яків все в кріпости... і вона сама... Але як Катря може лишити ся? А праця, мета і зміст її життя? Мама все боїть ся за долю дочки, а не знає, що дочка щаслива на сьому шляху, що сама собі вибрала...

Катря сідає до піяніна й грає щось мрійне, сумовите, протяжне, наче спів про нездійснені мрії.

Инодї поглядає в вікно. Чорніє далеко смугою ліс, перед ним роскидані хатки білїють; маленькі безпомічні, наче чогось чекають вони.

І ріпуче, у відповідь сумовитим мрійним згукам, які десь рвуть ся летїти й співати на просторі, різкі, суворі голоси вистукують: нїколи, нїколи!

XVII.

Кость ходить по двох маленьких кімнатках і думає; сьогодня мають вони приїхати, Віра й Надя. Трохи скучив за Вірою, але взагалї йому самому краще, Він мабуть сотворений на те, щоб самому бути. Нїколи йому нїкого не треба, нїколи не тягне його до людей. Може се тому, що житте й люде не такі, якими йому хотїло ся б їх бачити. Все на світї не так, як повинно б бути, і йому немає місця в такому життю. Раз, один раз спокусив ся і одгукнув ся на заклик життя — покохав. І ось він так покараний за сей відгук, обдурений коханнєм, що тепер вже нехай житте йде повз нього. Єдина радість йому тепер — се коли Віра щебече та сонце на небі сяє. Жіночі усміхи не істнують для нього... може і сам винуватий він — замкнений, холодний, спокійний, мовчазний.

Ось наче голосок дитячий на сходах. Кость іде до дверей, одчиняє. Справдї, Віруся.

— Тату, тату, чом ти нас не зустрів? а ми чекали.

— Як не зустрів? А — на вокзалї?.. — сміеть ся він збентежено.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Справдї, не спало йому на думку піти їх зустріти... просто не спало на думку...

Він узяв на руки Віру і поцїлував; Надї стиснув руку.

— Як виросла Віруся, і як мою дївчинку сонечко обпалило. Се добре. Здоровенька така стала...

— А там, тату, метелики, квітки, пісок, човен... вишеньки, все гарно, тільки тата не було, — щебетало дївча.

І Надя приязно всміхалась йому, хотїла щось говорити, але він нїякої уваги не звертав на неї. Почала розвязувати кошик, всї свої пакунки.

— Вірусю, ти піди до тата в кімнату, а я тут приберу все; розпакую твої річи, все поставлю на місце.

Зачиняючи за ними двері, Надя зітхнула. Хотїла приязно поговорити з Костем, а він такий суворий, ворожий. Та й правда, чого ще може бажати од нього, якого й сама вона не так щиро кохає, як він хотїв би? Але доводить ся разом жити і треба бути лагідними й приязними, щоб була змога жити, щоб була змога дївча виховувати. Та вона й справдї лагідно й приязно ставить ся до Костя і як братови хоче всього доброго. Як би й він ставив ся до неї як до сестри, а не як ображений, розгнїваний чоловік, для якого, виходить, вона істнувала як жінка, а як людина зовсїм не істнує.

Ось Вірин куточок вже готовий. Ліжко маленьке, застелене білою ковдрою, на полицї забавки лежать; стоять на свому місцї візок, ведмідь і коник, лялька сидить в кріслї вже у себе дома. І все вже буде по старому. Працювати, ростити дитину, гнати від себе всякі фантастичні думки, мрії...

Надя розкладає свої річи. Дістає з кошa книги, папери. Два тоненьких зшитки ховає в стіл. Писала трохи там, на селї. Коли душа вщерть переповнена була тугою, нестримано лили ся згуки і перетворювали ся в слова. Виспіваєш тугу — і легче стає. Як казав той ласкавий, симпатичний редактор-поет, який взяв її перші вірші для друку: „Поезія — се знаєте найвища втїха, єдина насолода на сїм світї. Отак знаєте, таке тобі часом буває, що наче й жити годї, та отак виллеш тугу свою на папері, виплаче душа убога свої сльози і наче легче стане“.

Встала в уяві Надї його невисока скромна постать, лице одухотворене, добрі ясні сірі очі, — свічадо душі шляхетної незлобивої, щирої.

„Його туга в перлини повертаєть ся, він — поет, і головне він — *людина*.“

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вже! вже всї річи розклала Надя і вже вона „дома“. Власне, так „дома“ і в Катрі себе почувала. Як Віра з нею, як з нею всї її „папери“, то вже вона й „дома“. Не стає теплїйше їй від присутности Костя... Ну, але Віра, Віра в тата...

— Мамусю, їсти, — бїжить Віра. — І там дядя Микола, прийшов і ще хтось.

Сей „хтось“ був Михайло, елеґантний в сїрому убранню і з панамою в руках.

— Дуже приємно вас бачити! — привитала ся Надя з ним і Миколаю, входячи з Вірою на руках в Костеву кімнату.

Костева кімната була його кабінетом і спальнею а також їдальнею для всїх. Трохи просторнїйша за Надїну, вона разом з тим здавала ся і затишнїйшою; цїлу стїну закривала висока полиця з книгами; кілька малюнків Надя ще перед виїздом перевісила в Костеву кімнату, всї свої квіти в вазонах перенесла до нього на вікно — дрібницями такими хотїла скрасити йому житте.

— Се б то кого саме приємно бачити: мене чи Михайла? — спитав Микола і сміючись додав: — та тут і питати ся нема про що: подивіть ся на нього, який „бельом“ став: чисто тобі редактор.

— Та годї тобі! — одмахнув ся Михайло. — Я теж дуже радий, що бачу вас, Надю...

— Ще б пак... вже обридло вам за мене коректу читати. Я вам так дякую, що ви мене замінили, без сього я не могла б поїхати.

— Значить ти тут весь час сидїв, Михайле? пік ся на душних улицях, пік ся в редакції...

— Ну що ж? куди ж було менї їхати? та й на що? сидї гроші заробляв; та й Кость також сидїв...

— А що ж ти поробляв, Костю? Отсей синьор каже, що хоч гроші заробляв, а ти?

— Я? вчив ся весь час; іспити хочу складати... надокучило вже тягти; тепер можна прискореним темпом скінчити.

— Ми з ними, знаєте, rendez-vous в парку призначали. Їду часом з редакції походити над Дніпром, бачу, висока постать маячить. І частенько зустрічались...

— І не посварились?

— Нї, — всміхнув ся Кость. Тільки Михайло вмовляв мене працювати в „Наших Днях“, економічні огляди давати...

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Вмовляв і буду вмовляти. Чому нам, інтелїґентам, а особливо талановитим інтелїґентам, не працювати в народній, поступовій ґазетї? Ми ж — не пролетарі! І треба ж щоб росла інтелїґенська українська сила. Ти ж, Костю, професором хочеш бути; сього ти не кажеш, але возлюбив науку і віддаєш ся їй.

— Єдина річ на світї без помилки і без омани — пробурмотїв Кость.

— І значить ти поповниш сю жменьку інтелїґенції, і формою життя свого наблизиш ся до „буржуя“ („буржуй“ починаєть ся від 100 рублїв в місяць), і само собою ти прийдеш до редакції „Наших днїв“, — може не як співробітник, а як друг-читач, однодумець. А через те, що ти будеш „наш молодий вчений“, „Наші Днї“ будуть рецензувати твої працї, а як ти вже зробиш ся старим заслуженим вченим, нїхто иньший, як „Наші Днї“ напишуть про тебе тепле ювилейне слово і як скончаєш днї свої, проллють гарячу сльозу над „працьовником на рідній ниві“...

— Десь ти в доброму гуморі сьогодня, Михайло — зареготав ся Микола.

— Я завжди в доброму. На біса менї лихий?

— Ну, що нового, Михайле? — запитала Надя, спускаючи Віру з колїн; попоївши дївча весело пострибало до своїх іграшок.

— Нового? Єсть. Насамперед — новина з хронїки особистого життя, до того новина буржуазна: Панас оженив ся!

— О, се новина! — обізвав ся Кость. — Смішно, се кожного тягне...

— Оженити ся? ну, розуміють ся кожного тягне, і се природно, — розважно одповів Микола, але вже диво, що так само кожного тягне потім розженити ся...

— Не кожного... — муркнув Михайло.

— Се він оженив ся з тою панною? — запитала Надя.

— Еге, з тою, що його з нею зустрічали... така повна, буржуазного вигляду...

— Але менї здаєть ся, Що і сам Панас став також досить буржуазного вигляду, — сказав Микола.

— І не тільки, думаю, вигляду, а й по сути він став добрим буржуєм і посуває своє житте вперед, — зауважив Кость.

— Хто „буржуй“? де той „буржуй“? — залунав свіжий, дзвінкий голос і в розчинених дверях Надїної кімнати явив ся Остап.

Він стукнув до Надї в кімнату і не дочекавшись відповіди, увійшов; а звідти крізь розчинені двері чув кінець розмови.

— Так хто „буржуй?“

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Тільки не ти, Остапе! І як дивно, що Микола не сказав, що ти приїхав. Я думав, що тебе нема, думав може ти поїхав на хутір до Павла.

— Був і там...

— Був? Так слухай: ти — не буржуй. Панас „буржуй". Був у нього. В спальні зеркальні шафи, роскішний мармуровий умивальник...

— У Панаса? — здивував ся Остап.

— Ну, у його жінки.

— Мармуровий умивальник не погана річ, особливо з фонтаном... перервав Микола.

— Ха-ха-ха! Микола — людина, яка любить вигоди! — засміяла ся Надя.

— ... Занавіски ажурові, покривала якісь шовкові, ковказькі чи татарські... — от чортяка... хоч би українські! — комічно зітхнув Микола.

— І так нїби він вже лїкар: кабінет солїдний — на двох лїкарів вистачить, книги, шафи, софи, ну словом все, що треба...

— Солїдна, мабуть, панна... — іронїчно всміхнув ся Кость.

— Так би, може, й я оженив ся, — пробурмотїв Микола. — Хоч положим поле та лїс, воли та корови — се солїднїйша, певнїйша річ, нїж софи та умивальники.

— Та вже „не жени ся, Миколо, нїколи", — всміхнув ся йому Кость.

— А ще які новини? — запитала Надя.

— Я бачу, ви на допит Михайла взяли, — засміяв ся Остап. — Ну, слухаю і я, викладай усе.

Друга новина громадського характеру: Петро й Швидкий стали співробітниками „Наших днїв".

— Здорово! Значить вони цїлком українцї? — зрадїв Остап.

— Вони, „ес-ери" — і в такій „буржуазній" газетї? — здивувала ся Надя.

— Саме ес-ерам і місце там, — саркастичто усміхнув ся Кость.

— Тільки не есдекам... — солїдно зауважив Микола.

— Так, тільки не есдекам. розумієть ся.

— І ось, сих два „типи" оказуєть ся самі справжнї українцї; і мову чудесно знають і вміють писати, а туди ж, були „общероси".

— Всї вони тут так... — махнув рукою Кость. — Перевертнї...

— Ну, стійте: третя новина літературна: Богдан Лїсовий написав роман...

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— І не один... — добродушно всміхнув ся Остап.

— Новий роман... продаєть ся в книгарнях, я читав і буду рецензію писати.

Надя слухала, не спускаючи очей з Михайла; румянець залив щоки їй, серце колотило ся шалено.

— А заголовок який? — удаючи спокійно запитала вона.

— Заголовок короткий, але оригінальний: *Та иньша*... Роман надзвичайно цікавий, нове розвязанне старих проблєм, спроба витворити нову мораль, нову чесність...

— „Роби все, що тобі хочеть ся“... — хиба се нова мораль? — погордливо й насмішкувато запитав Кость.

— Костю, ти не справедливий, як завжди до Богдана. Дивно, ти, який так любиш галичан, Богдана чомусь не терпиш, — здивував ся Остап. Він каже: все, що робиш, роби щиро, в згоді з серцем, душею і розумом і так, щоб не було кривди ближньому твому.

— Часом так буває, що власне неминуча кривда ближньому... — зітхнула Надя.

— Поетично, кольоритно, сильно написана річ, — знов хвалив Михайло.

— Почитаємо... — муркнув Микола.

— Так, почитаємо — повторила Надя... розуміеть ся як найшвидше вона прочитає „Та иньша“...

Вона задумала ся.

— А ось поки читаю Маркса, читаю Плеханова і все не придумаю, що менї робити, — звернув ся Микола до Костя.

— Остапе, — підійшов Михайло до нього в той час, як Кость розмовив ся з Миколою, — ти їздив до Павла на хутір. Ну, як там все? Як Павло?

— Та нїчого... Павло наче спокійний... хуторянином таким похожає. Хоч хто знає, що в нього на „душі... душа його вулькан... але все у них добре...

„Все у них добре“... — радїе тихо Михайло... Аби їй, Ганнусї було добре... як же їй стане погано, тяжко, нехай верне ть ся, нехай верне ть ся... нехай покличе його....

Остап сїв коло Надї теж в задумі.

„Як Катря? Де Катря“? хотїло ся Остапови спитати ся у Надї. Він схилив ся, але замість того спитав:

— *Та иньша*... правда, чудовий заголовок?

— Чудовий, — прошептала Надя і на хвильку закрила лице рукою.

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

XVIII.

Так настирливо, так докучливо січе рясний дощик. Сіро. зохко, холодно. Тьма осіння навкруги, і все хмари, хмари ; низько схилили ся над землею і наче душать її безпомічну.

Втомлена, знесилена йде Надя звичайною дорогою до редакції.

Десь зникла енергія, притомили ся нерви. В важкій праці мигнула осінь ясна, тепла, бірвиста — не помітила навіть її — в безперервній праці проходить і ся сіра, вохка, дощовита осінь. Пливуть в безвість дні, повні клопоту, праці, втоми і якоїсь безнадійности.

Надя тепер що-дня ходить на коректу. Так їй пропонували, і вона згодила ся: треба ж більше заробляти, все дорожчає, Віра росте, а у Костя уроки не збільшують ся, а зменьшують ся, Він знаходити їх не вміє... Та й існити у нього... нехай вчить ся та добивать ся любої праці... нехай хоч в сьому йому буде потіха. „В науці нема помилок і омани“, — каже він.

А тільки втому яку вона почуває... насилу доси жує на коректі, і цілком знесилена вертаючись до дому, мріє опинити ся нарешті в своїй кімнаті, лягти й зкрити очі. В свята, як вкладе Віру спати, ходить по хаті, думає, або сідає й пише в заповітному зшитку. Часом сидить і мріє — одна в чотирьох стінах мовчазних. А за стіною чути як ходить Кость, теж самітний, задуманий.

Віра... росте вона, і все одна. Де б гурту для неї взяти? Сумно й невесело рости їй самій. Як би ж хоч в хаті було оживленіше, тепло родинне, еднанне. А Віра любить еднати : обхопить часом одною ручкою маму за шию, другою — тата, тягне до купи й приговорює! „Я мамина дівчинка й татова, мамина й татова, обох, обох“...

В задумі Надя не помітила, як опинила ся біля редакційного порогу. Ось треба двері одчинити, піти по сходах, а там на столі її коректа чекає.

Останню шпальту дочитувала Надя, як двері розчинили ся і увійшов редактор.

Мало його бачила, майже ніколи не розмовляла з ним (вірші звичайно передавала йому в конвертї через редакційного хлопця) і здивувала ся його появленню.

Добривечір, — привітно простяг він їй руку. Немолодий вже, сивий, з розумним і приємним обличем, він пошану вселяв

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

їй. Але ніколи не робила кроків, щоб ближче познайомить ся з ним, як і взагалї з редакцією і співробітниками.

— Драстуйте! — коротко одповіла Надя, переводячи погляд з нього на недочитану шпальту.

— Не скінчили? Я вам не заважатиму, дочитуйте; я почекаю. — Він сїв на софі і закурив.

Надя, трохи збентежена, читала далї; перечитувала де-якї місця, щоб не пропустити помилок; нарештї скінчила і позвонила.

Невеличкий селянський хлопчик, з глибокими розумними очима увійшов і взяв довгі білі шпальти.

— От в чім річ, — почав редактор, дивлячись на звернене до нього обличе Надї. — Маю дорученнє до вас від моєї жінки. У вас, здаєть ся є дитина...

— Є, дївчинка... — збентежено мовила Надя і чекаючи замовкла.

— Ото ж то... жінка моя зберає гурток дїтей, хоче, знаєте садок такий утворити. І дозвіл офіціяльний має... та дїтей нема... Не те, що нема дїтей взагалї, а одного віку мало дїтей... Та й бажано приднати до сього своїх... а ви ж наша. І може се вам підійде, щоб донечка ваша була в гуртї.

— Я власне вже думала, що треба їй товариства шукати... — збентежено мовила Надя.

— От не треба далеко й шукати... приходьте до нас, у нас внучка і ще зберемо кілька дїток. Се вже все жінка клопочеть ся... не заспокоюєть ся й на старости лїт... Треба ростити молоде поколїннє... тільки справдї мало його... щось нинїшні люде з Франції приклад беруть, все невеличкі родини... Між иньшим, не знаєте, де Павло Шеремет? Як метеор зник десь, тільки слїд блискучий лишивши.

— Він у себе на хуторі...

— І не знаєте, чи швидко повернеть ся? Треба нам його... він недовго працював у нас, але запалив таке життє своїми статтями. Ґенїяльна він людина, енергійна, сильна...

Надя мовчала.

„Хиба вже такий сильний Павло? Ранїйше й вона думала, що сильний, але мабуть він безсилий... титанічні поривання самі його...

— Вибачте, — встав редактор, — ви втомлені, а я вас затримую... — То прошу ж до нас... про день і годину повідомлю вас.

— Дякую... — прошептала Надя.

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Редактор сердечно стиснув їй руку і вийшов.

Схвильована, збентежена одягала ся Надя в прихожій.

„Приходьте до нас, ви наша“— наче досі лунав голос редактора. Хиба вона *їх?* невже вона й не зоглянула ся як стала *їх?* як се так? Не почуває ж себе *своєю* з ними... Як йти туди? в незнайоме товариство? Віру треба до дітей вести... для Віри піде вона...

„І серед сірости що-денного життя, серед праці й клопоту, і в святочні хвилі, в хвилі спочинку й тихої радости подружнього життя, на самоті і серед шумливої юрби усе уявляла ся йому „та, иньша“...

В котрий раз вже Надя захоплено се читає! Як тільки одержала з почти роман Богдана Лісового, жалібно вчитувала ся в його рядки, потім підкреслила всї сї місця, де говорить ся про „ту, иньшу“ і перечитує їх кожний раз як щось нове.

Отсе вернула ся з редакції, схвильована розмовою з редактором, напливом думок про дитину, її будучність, і не хочеть ся їй спати. Захотїло ся поговорить з Богданом (листи не часто позволяла собі писати), взяла його книгу і вчитувала ся в давно знайомі, але все свіжо-чарівні рядки.

„І коли сам з собою Василь лишав ся, то виривало ся йому з грудей зітхання: «як би вона була зо мною, як би побачити її, сю милу дівочу постать, засмучене любе обличе» “...

Герой романа зветь ся Василь... А Надї сам Богдан нагадує Василя, того, якого вона кохала в юности... А сей Василь, герой роману, нагадує самого автора-Богдана.

Перегортає Надя сторінки.

А ось лист Василя до героїнї-Оксани!

„Кохана моя! Я сам зараз дома. Жінка з дітьми пішли на дитячий вечір, слуги порозходили ся в гості, і я сам-саміський. І тиша зо мною. Та ще зелена ялина, що серед залї в нас стоїть, зелена, свіжа, радісна. Сижу проти неї, дивлю ся і мрію. Ти знаєш, моя радість, що коли я сам, особлива туга за тобою обхоплює мене, і я смертельно хочу тебе бачити. Ти, моя зіронька укохана, моя украïночко мила... Про тебе я мрію, до тебе думками лину, хотїв би бути з тобою... так, на хвильку перелетїти до тебе, заглянути в очі, на колїна голову схилити, пригорнути тебе... Знаєш, тут снїг за вікном, білий, чистий, глибокий, незайманим покровом все сповив, прикрив чорну землю і береже, захищає

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

її... Простір, тиша... нікого нема, тільки туга моя зо мною... як би ти прилинула! так хотів би бути з тобою...

„Хотів би бути з тобою... а з жінкою як? І з нею хочу бути, і її кохаю. Кохаю тебе, але і її кохаю... Як же се? справді як? З обома хотів би бути? Знаєш, се те саме, що з батьківщиною в мене: маю їх дві — Галичину і Україну, і котру більше люблю не знаю! Люблю обі! Але в той час як виховання й життє з дитинства привязує мене до одної, до другої, де саме я народив ся, я пориваю ся, мрію...

Може, не знаю... якихсь шляхів треба тут шукати, нових шляхів для людей щирих, чесних, які йдуть за своїм серцем. Чи може не шукати шляхів нових, а душити в собі се нове кохання, як щось грішне, душити сю радість життя, сю соняшну радість, яка скрашає тягар сірого життя, щоб мати право з спокійним сумлінням говорити жінці „тебе одну я кохаю“... І се було б неправда, бо я б *силкував ся* одну кохати, я б з обовязку вбивав би в собі друге кохання... Се не було б щиро, не було б чесно. Але ...може се й щиро й чесно, за те болюче, коли на її питанне, чого часом сумую, про кого думаю, на її слова „ти вже засмутив ся і замислив ся“... про що думаєш? мрієш, мабуть, про „ту, иньшу“ (вона знає, що є „та, иньша“), я одповідаю: „так, про ту иньшу“. Болюче се їй, болюче мені. Але що ж робити... Раз нове почутте зявило ся, не удавати ж нам, що його нема, і не одбувати родинної траґедії з докорами, оправданнями і т. п. Я люблю жінку і не дурю її... я роблю її свідком того, що творить ся в мене на душі.

А душі своєї я і сам не розумію. Що значить роздвоєнне? І як з сим жити? Як житє своє збудувати в згоді з своїми почуваннями? А потім — се все теорія... Ми з тобою навіть бачити ся не можемо — такі зовнішні умови нашого життя. І що ж нам лишаєть ся? Тільки надія... тільки надією живеш, надією чогось ще невідомого, непевне відчутого, чогось, що колись має прийти. І болюче, страх як болюче, що не можна ось так, коли хочеть ся, з тобою бути, і разом з тим гарно, що живеш надією, що надієш ся ще чогось“...

— Ні, Богдане! — голосно мовила Надя, одповідаючи авторови, — на Надію марна надія... — Се ж їй Богдан пише, для неї весь сей роман... се замість листів (на них вона майже не одповідає після літа), се замість побачень придумав він сей роман; про неї й про себе пише він в сім романі, шукає шляхів для нових почувань, шукає способу примирити нове кохання з старши, подвоїти радість в життю людини.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„А радости так мало у людини в життю“, — каже Василь далї свому приятелеви Петрови. Що раз яснійше бачиш, що не так пішло житте, як бажало ся, як мріяло ся... змога зробити щось велике що раз далї втїкає. І лишаєш ся такий собі безпорадний з своїми мріями про перебудованнє свїту.

„К чорту аналїз!“ кажеш ти, друже... к чорту жалї... Свїт такий прекрасний сам по собі, а який прекрасний він стане, як ми працюватимем над його перебудованнєм... Так, друже! який прекрасний він тодї буде... але — се буде тодї, коли лопух з мене виросте, і тодї очевидно менї се все буде байдуже. А я... я нарештї хочу вже *тепер* сього всього, хочу бачити свій ідеал зреалїзований, бо я живу *тепер*. І мушу або збожеволїти або творити собі ілюзію... за помічю кохання, сього дивного дару богів...

— І сотворив же ти, Василю, — лагідно зауважує Петро.

„ — Ох сотворив... Слухай, як я сотворив... Я покохав... огородив тїсним колом своє житте і замкнув ся в сїм колї з своїм коханнєм, з жінкою, яку безмежно кохав. І — слухай же: в се тїсне коло ідилїчного кохання влїзла страшна люта зрада... і йшла вона од мене... з моєї душі. Я зрадив... я, який так багато мав від кохання, я, я *міг* ще иншу покохати, захотїв ще більше. І виходить: гарно мати кохану жінку, але ще краще мати дві коханих“.

„ — Щось не второпаю я, — озвав ся Петро, — чи се такий „стиль модерн“ пішов що до кохання, чи се ми, „запас армії пролетаріяту, показили ся?“

Надя на хвильку перестала читать. Закрила очі і встав в уяві її сам Богдан, автор роману. Се так наче він з Остапом розмовляє, як тут його герой Василь з приятелем Петром. І сї слова про ілюзію... Він і епіґрафом поставив перед романом сей улюблений вірш: „Мій друже, я красу люблю, і з кожної хвилини собі ілюзію роблю“... Розкрила знов книгу:

„ — Свята душа ти, Петре, цїльні вдачі як твоя, не знають ні роздвоєнь, ні сумнївів, ні шукань...

„ — А може ви се все собі вигадали: сї роздвоєння, сї сумнїви, сї шукання, ви невинні мандрівники... Є один лише ідеал, до якого поривають ся живі душі — добробут усїх, щастє й воля свїту цїлого...

„ — А що як се самий ідеал? Утопія? Та й знаєш, ідеал тільки тодї ідеал, коли він недосяжний. Тай хіба можна дати людям повну волю, коли природа людська така, що вони пере-

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

гризуть один одному горло, як не буде певних стримуючих факторів. „Homo, homini lupus“... Перевиховувати треба цілі покоління для твого ладу... ну, словом...

„ — Словом, хвилина скептицизму найшла на тебе... — обняв його за плечі Петро.

„ — Нехай і хвилина скептицизму... частїйш і частїйш вони тепер находять. Та й чому їм не находити? В двадцять років ми певні, що все знаємо, всї світові явища розуміємо і маємо певний шлях і сей шлях соняшний... А в тридцять років бачимо, що нїчого не знаємо, нїчого не розуміємо в світових зявищах і що шлях свій ми загубили і зостаємо ся вічними мандрівниками. І покірливо приймаємо все, що житте дає і несемо на своїх плечах той хаос почувань, яким життю замануло ся обдарувати нас“.

„ — Ще й співаємо про нього... — додав Петро. — А як же: є такі поети, які співають хвалу життю?

„ — Хвалу життю... Як її не співати, коли воно таке принадне все таки! Але ось з роками поринаєш все більше в особистому життю. І дари кохання, жінка, здаєть ся менї, се саме краще в життю. Я не „половік“, не лякай ся. Але я люблю жінку... люблю її з самої юности своєї, коли радісна, ясна й любляча прийшла до мене і лишила ся зо мною; люблю її тепер, вже матїрю дїтей своїх і доброю феєю мого дому... люблю її лїтом в гарячу пору збору хлїба, люблю в осени, сїрими туманними днями; люблю в зимку серед снїгів і морозу... божевільно люблю її в теплу ясну весняну пору, коли дерева цвітуть, води розливають ся, шумлять, несуть співи. Що дня люблю її і не міг би сам жити...

„ — Ну, то й добре, що дари кохання несуть тобі таку втїху в життю...

„ — Добре... але ось так кохаю тепер не одну жінку, а дві; крім своєї жінки, кохаю ще й *ту иньшу*...

„ — Нїчого не второпаю! — розвів руками Петро. — Стиль модерн, або коханнє будучого. Як би ти менї сказав, що закохав ся в иньшій і перестав кохати жінку, я б се зрозумів. І взагалї тепер чомусь в наших „поступових“ колах нїби девіз якийсь: „Changez vos dames“. Але таке, таке надзвичайне як у тебе...

— Так, се надзвичайне, се навіть ненормальне, Петре! — перервав спокійно вже Василь. Він опанував себе, став стриманий як звичайно. Се хвиля втоми, знесилля була і він розбалакав ся. — Бувай здоров! — стиснув руку приятелеви і вийшов на улицю.

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

„Людина — цар природи кроку не може ступити без сумнівів, без шукань нових форм життя. Але що ж? і шукатимем, шукатимем, доки знайдемо, творитимем, доки сотворимо, сотворимо гармонію в почуваннях. Бо в ліс, непроходимий ліс ведуть нас почування наші. І раптом встав перед Василем образ *тої иньшої*, до якої несли ся почування його. Тоненька, прутка, засмучена... задума й туга в глибоких очах... рідна, безконечна люба й близька... і так далеко“...

XVIII.

Ось сей чужий, незнайомий їй світ!..

Надя сидить в кріслі, в ярко освітленій кімнаті, великій і гарній; прикрашають її гарні малюнки, портрети та книжки, що займають дві стіни в кімнаті.

Навколо Наді батьки й матері (останніх більше), дітей, що до садку ходять, статечні, впевнені себе, авторитетні. Якоюсь несміливою дівчинкою почуває себе між ними Надя і все мовчить та прислухаєть ся до дебатів.

Про все говорили вже тут: про навчанне малесеньких дітей по методі Фребеля, про підручники для старших; говорили і з скептицизмом „що нема в нас нічого“, говорили з жалем, що й батьки до дітей рідною мовою не говорять... Говорили захоплево про убрання народні для дітей, а одна пані молода, вродлива, типова українка, пропонувала сфотографувати дітей за снідданнем (та щоб неодмінно кулішь був)... Багато говорили. А над усїма домінував, все примиряв лагідний голос палкої сивоволосої жінки з молодими очима, поривчатими рухами, стрункої, жвавої, яка — здавало ся, — вся була огонь і пориванне, голос господині.

Надя стежить за нею очима і не може одірвати ся: стільки любови і щирости в очах. Голос схвильовано вібруе, прості, ясні, переконуючі слова десь в неї беруть ся. Мабуть дух ясний, сильний — мов невгасима лямпада в душі її, — тому свіжа й бадьора й палка зберегла ся душа ся і до днів старости. Але хиба можна говорити про старість, дивлячись на неї?

— Як батьки дають нам дітей, — ті, в яких дома неукраїнська мова — значить вони хочуть, щоб дїти знали свою мову. і не слїд нам відкидати їх — каже вона.

— То нехай же ті батьки говорять до дітей рідною в дома — знов зауважуе молода приємна пані кидаючи короткий по-

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

гляд на свого сусїдку, вродливу, чорняву, чисто українського типу, жінку, ефектовно й виборно одягнену.

— А як часом нїколи говорити по українськи... по російськи ж таки швидче! — з викликом глянула на всїх ефектовно й кокетливо вбрана вродлива молодиця. — Я дуже люблю сю мельодїйну, свіжу мову і приемно, щоб дїти навчили ся, але нїколи менї з ними говорити.

— Та хиба ви нїколи не розмовляєте з дїтьми й чоловіком? — іронїчно запитує молодий „батько“, що проти неї сидить?

— Дуже мало, ми все поспішаємо: він на службу, я в ґімназію на уроки...

— Таке становище, що хіба доводить ся годину conversation завести, conversation ukraińniene, — кепкує з почервонїлої молодицї її vis-a-vis.

— А з ким же лишають ся дїти, вибачте панї? — питає її друга сусїдка, дуже скромного серіозного вигляду.

— З бонною, з нянькою; їх у мене двоє, більше з бонною.

— То може б бонну можна було знайти українку, — несміливо подає свою пораду скромна панї.

— Нема! нема! не можна знайти! — голосно й переконуючо твердить своє вродлива панї.

— Певне і няньки українки не можна знайти у містї? — зітхнув „батько“.

— Та й таки не можна! шукала, шукала і нема порядної, все неписьменні, нужденні якісь.

Настала мовчанка.

„Батько“, що против неї сидів, всміхав ся в уса.

— Але я дуже хочу, — знов засипала мов горохом вродлива панї, — дуже хочу, щоб дїти знали мову... така чудесна, мелодїйна, і я її дуже люблю. Для того, розумієть ся й хочу, щоб вони ходили в ваш садок...

— Скажіть не в „ваш“, люба моя панї, — усміхаєть ся їй лагідно господиня, — а в „наш“; се ж наша спільна справа — матерів і батьків.

— І знаєте, що ще я придумала, — веде далї оживлено й захоплено вродлива панї: — якось за снїданком сфотоґрафуємо всїх дїтей...

— Се буде цїкаво.. — підхоплюють де-які жіночі голоси сю ідею.

— Але треба, щоб всї були тодї в українськім убранню, а на столї куліш стояв... — серіозно провадила вродлива панї.

Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Та ще для повної декорації повикидаймо стільці, і поставім лави коло столу... — глузливо порадив „батько“.

— А тепер, любі мої панї, — серіозно й лагідно почала господиня, ми маємо вирішити ще кілька питань педагогічного характеру. Нам треба так сю справу виховання поставити, щоб з дїток наших вийшли сильні душею та мягкі серцем люде, щоб вміли бороти ся вони, бороти ся не за своє тільки благо, а за всїх тих хто слабший, хто покривжений і темний. Щоб вони любили свій край, свій нарід, але також любили і всїх людей. Як сказав поет:

„І чужому научайтесь, свого не цурайтесь“.

Бадьорий впевнений голос; захопленне й ентузіязм в ньому... очі молоді, ясні; огонь і енергія в них... постать рухлива, гнучка, струнка — символ незломного духу, повсякчасної праці, невинного руху.

Надя зачарована очей з неї не зводить, ловить кожне слово — так би й слухала без кінця.

Наче припала вона до свїжого чистого джерела і жадібно пе... збентежена, метушлива, сірим туманом оповита душа відновляєть ся, освіжуєть ся...

— А як же ми будемо далї, як нема книжок, правопис невстановлений, нема нїчого нового? — розляг ся нерішучий голос одної з пань.

— Буде! буде! все повинно у нас бути! Житте дасть нам се все, як не складемо рук, як працюватимемо, як не будемо маловірні й нерадиві.

Палкі слова лунають і наче бризки живої води оживлюють душу Надї, вливаючи якусь надїю, якусь віру в людину, в її силу.

— Не тїкайте, не тїкайте, люба мамо, смутна мамо (ми вас всї називаємо „смутна мама“), ще не все скінчило ся! — дивлять ся привітно на Надю, молоді ясні очі старої панї; тепла рука тримає її руку.

— А вже ж всї розходять ся, — стримано шепче Надя, вказуючи на пань, що в передпокою вдягаютъ ся в оксаміт і футра.

— Розходять ся „мами“, моя люба, а ви не тільки „мама“... (хоч *„мама“* — се є найкраще слово в світї!). Ось тут у нас зараз зберуть ся люди лїтератури, люди мистецтва... треба, щоб і ви були, се ваш гурт.

Затремтїла Надя. „Її гурт?“ Як се може бути? Досї уявляла собі лише здалека сей світ поетів, письменників, ідеалїзуючи

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:38 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

його з самих юних днів. Світ сей, світ людей артизму, творчости — се найкращий світ; люде сї — бездоганні, ідеальні люде. Близько побачити їх, увійти в їх гурт — се щось фантастичне, недосяжне. Ніколи, ніколи і на думку не спадало їй зараховувати себе до них, до сих „вищих, ідеальнїйших, з ласки Божої обдарованих людей"... вона — скромна працьовниця й годї, не більше. А що співи часом бренять в душі — се нехай з нею лишаєть ся. Може навіть не слїд було б паперу їх довіряти — нехай би лишали ся в душі невиспівані...

А вона, ся соняшна (таки справдї соняшна) жінка з сивим волоссем і променястими очима, вона каже: „се ваш гурт".

Після збентеженого мовчання Надя мовила: — Я нїкого не знаю... на що менї лишати ся?

— На що? не питайте: на що? не аналїзуйте кожний рух свій, кожний крок... Слухайте, зараз в сїй хатї, де ми радили ся про скарб життя нашого, про дїтей, зберуть ся ті, що теж скарб життя нашого утворюють — поети.

— А чого ж менї? Я звичайна людина і не можу претендувати бути скарбом життя.. Та й на що зберати ся? Творить кожний окремо в душі своїй.

— Так, окремо творить кожен в храмі свому, але хочеть ся подїлити ся думками, враженнями... О, вже сходять ся.

Несміливо, дуже стримано витаєть ся Надя з тими, що прибувають. Єсть такі, портрети яких бачила в збірках віршів. Дивно якось їй, що бачить їх близько сих недосяжних людей, чує їх розмови.

— Присувайте ся ближче до нас! — до гурту, до гурту! — обнїмає і веде її господиня до столу, біля якого всї сидять. І шепче: ну й що менї робити з таким диким створіннем!?

Надя злегка всміхаєть ся. Так, вона дика, се правда. Але може б краще їй „дикій" дома лишати ся, в своїх чотирьох стїнах і не виходити в ширший світ... може б краще...

Не шукала його, сього світу... уникала людей. Для дитини вийшла з свого самітного куточка.

Збентежено оглядає присутнїх. Є тут молоді й несмілі, як вона сама; є старші, впевнені, привабні. Очі одухотворені, обличя інтелїґентні...

А все таки, на що тут вона, „дика"?

Хтось читає свій вірш. Мов музика ллеть ся він, наповнює душу красою і тугою...

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Глянула раптом Надя на *неї*, на сю ласкаву, привітну, „соняшну“ жінку, яка огнем душі своєї житте їй в душу вливає, вливає надію і віру; зори їх зустріли ся, і всміхнула ся променясто сивоволоса, енергійна, оживлена, палка жінка молодій, засмученій, збентеженій, „дикій“. І „дика“ радісно одповіла усміхом.

Вона вже приймає житте, до якого її вводять; вона вже не цураєть ся його. Воно, се житте, лагідно всміхаєть ся їй і ласкаво відкриває свої обійми. І вона, самітна, вона, дика не тікає. Вона простягає свої руки. Бо в ньому співи бренять, чарівні, мельодійні співи...

М. ТЕРЕЩЕНКО.

* * *

Мій край над прірвою стоїть, —
І нерухомо дивить ся в безодню,
У нерозгадну млу тисячоліть...
О як уйняти кров народню —
Щоб мати сил дійти до злотих піль,
Минуть пустелю сіру і безводню;
О краю, як утишити твій біль!

* * *

Схиливши ся над Лоном піль,
Застигла постать жниці, —
А в серденьку пекучий біль,
В моєму серці з криці...

З серпом самотна удова,
З серпом в чужому полі.
О тоскно як мені в жнива,
Мені і їй, без долі!

Не знати жниці в гору рук,
Не зняти їй ніколи;
Моїй груди не стерпіть мук,
Коли в чужинців поле!

Мої поля, мій рідний край, —
По ньому дика тризна...
Не розірви грудей одчай,
Коли без сил Отчизна!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

М. ГРУШЕВСЬКИЙ

Світлотїни галицького житя.

Лесь Мартович. Забобон. Повість. Львів, 1917. Накладом Укр. Видавничої Спілки. Стор. 336. Ціна 6 кор.

I.

Нечасто наша література справляє таку учту і читачеви і критикови, як от тепер сею книгою — овіяною чаром таланту, дотепу, гумору, заразом повною глибокого соціяльного змісту, цїкавого стільки ж, скільки й серіозного. Особливо в останнїх лїтах. Правда, вона не так нова! Я мав нагоду читати сю повість пять лїт тому, в рукописи, коли вона призначалась для друку в Лїт.-Наук. Вістнику. Д. Гнатюк пригадує сю історію в передмові. Рукопись була післана в осени 1911 р. до київської редакції почтовою посилкою, що було доволї ріскавою штукою — посилка десь загуляла, тільки після реклямації удалось її одержати. Автор був мабуть знеохочений сею довгою проволокою, а крім того і від приятелів, видко, почув деякі критичні замітки, і коли дирекція Видавничої Спілки ухвалила друкувати повість не в Л.-Н.-Вістнику, а осібною книжкою, він написав, щоб йому звернути сю повість — він нею инакше розпорядить. Рукопись йому звернено; ходили чутки, що він шукав собі иньших видавцїв, але знайти видавця на велику повість не так було легко, і рукопись зісталась між паперами автора — поки не прийшла на них біда зі сходу. „При вчиненім у моїй хатї салдатами погромі в днї 13. IX. 1914“, пише приятель покійного, др. Кунцїв, у котрого Л. Мартович проживав, — „всї рукописи покійного опинили ся на подвірю, в городї, в садї, на слотї, порозкидані і потоптані салдатськими чобітьми. Визбирані потім картки виказали вже багато браків. В цїлости остала повість (з віддертим заголовком і половиною першої картки) та короткі оповіданя: „Народна новна“, „Пророство грішника“ і „Жирафа та Ладо“. З иньших оповідань та драматичних нарисів остали лише всякі уривки. Покійний не зібрав ся вже повикінчувати їх на ново“. І тільки після його смерти віддано сю повість знову „Видавничій Спілцї“, яка й випустила її отсе згідно з своєю старою ухвалою.

Приходить ся сильно пожалувати, що такий цїнний твір не вийшов тодї як міг, за два роки перед нашою руїною. Кунцїв признаєть ся, що власне він намовив автор стриматись з друком по-

Generated on 2015-07-27 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

вісти, тому що він знав, в яких прикрих обставинах вона писалась — „серед хороби і частих нападів фізичних болів, — тож боявсь, що її сатиричні образи галицького життя можуть вийти скарікатурованими“, і він радив покійному ще раз переглянути їх. Але Мартович, хоч мав сю повість у себе три роки, лишив її без змін, мабуть не вважаючи для себе можливим що небудь у ній зміняти. І дійсно, повість, номинаючи деякі дрібні недогляди (повторення сказаного) має прикмети старанного оброблення та являєть ся найбільш дозрілим і важним утвором талановитого письменника — не вважаючи на свої хиби, які по части лежать в самій конструкції повісти й не могли бути справлені без повної перерібки, почасти, видко, випливали з свідомих замірів автора. Сі хиби не повинні відстрашити інтеліґента читача від ознайомлення з сим твором, що при всіх тих недостачах все таки являєть ся одним з найбільш серіозних, змістовних утворів нашої новійшої літератури, не тільки галицької, але й української взагалі, і сяє всякими артистичними прикметами, не вважаючи на плями, котрі можуть зразити око пуриста.

Власне з огляду на них я вважаю потрібним спинитись ширше на сій повісти, щоб поруч хиб підчеркнути високі позитивні прикмети сього трівкого подбання нашої письменности, і заразом — незвичайно цінного і цікавого „людського документу“ української Галичини зпередї руїнних часів.

II.

Повість Мартовича се моноґрафія сучасного галицького села з північної Галичини, з околиць Львова. Центром її сільське попівство, контрапункт його — „двір“ зачеплений по стільки, по скільки він входить в події які відбувають ся на попівстві, і житє попівства на стільки виступає наперед з рамців села, що його треба вважати властивою темою повісти, і дивитись на неї як на моноґрафію галицького попівства — коли б те житє, яке взяв темою автор, не було таке безбарвне, сіре і не характеристичне. З сього погляду галицькому попівству не щастить. Се може звучати дивно — адже в галицьких повістях, оповіданнях і так далї що третя людина, то як не священик, то хтось з священичої родини. Але вони виступають то як представники галицької інтеліґенції, то як репрезентанти українського елементу в конфліктї з елементом польським, то просто як люде — як людський матеріял для психольоґічних спостережень, — але дуже рідко як представники певного побутового явища, певної соціяльно-культурної ґрупи, незвичайно типової, суцільної — стильної, так би сказати. Думаю, що з сього погляду галицьке попівство не оцінене й досі як

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

слїд, невважаючи на ту величезну ролю, яку грало духовенство в галицько-українськім житю — і грає й досї, не вважаючи на зріст світської інтелїґенції. Все таки „рорі і сѣлорі“ по польській термінольоґії, се ті кити, на яких і досї стоїть галицька Україна. Професорів, адвокатів, лїкарів і всяких иньших „цівільних“ Українців розвелось за останнї десятилїтя, хвалити Бога, справдї подостатком, але се все як сипкий пісок в порівнянню з справжнїм ґрунтом. Носить його з повіту до повіту — „переносять“ його, і сам він переносить ся, шукаючи можливійших умов житя і кращого заробітку, лїтає він з одного краю Галичини до другого, до Відня, до Босни і бо-зна ще до якої мари, нїде звичайно не загріваючи собі місця, дивлячись на кожне місце пробутку дїйсно як на „станцію“ тільки [1]), де не варто загосподарюватись. Але звичайно у кожної такої інтелїґентної сїмї, обуреваємої житєвими вітрами є звичайно десь „на провінції“, „в горах“, „на Бойках“ чи в якій иньшій сторонї як непорушний якір в глибокій водї — який небудь брат, вуйко, шваґер, колеґа чи хто там уже, на парафії, добре загосподареній, нераз навіть кількома поколїннями священичої династії, куди так добре податись на вакації, на свята, чи при якійсь оказії, не тільки за-для економії, щоб прожити по-за містом з мінімальними затратами, а навіть і для того просто, щоб почути якийсь твердий ґрунт під ногами та вирвавши ся з прикрої дрібної тої інтелїґентської боротьби за істнуваннє, відпочити духом в стихії зрівноваженій і постійній.

І дїйсно, хоч як сорозмірно вражливо відзиваєть ся галицька священича інтелїґенція на настрої й течії сучасного житя — галицького передовсїм, але до певної міри таки — й ширшого світу, старає ть ся „не відставати від віку“, і дїйсно переживає значні зміни в своїм укладї й побутї, все таки чуєть ся в нїм певна традиція, певна суцїльність, певний стиль. Чуєть ся те власне, чого зовсїм все ще не стає інтелїґенції світській, яка все зістаєть ся тільки копією інтелїґенції польсько-л вівської, чи в кращім разї нїмецько-віденської, і не годна внести нїчого оріґінального, свійського — не вважаючи на всї щирі заходи надати „українську“ закраску своїй домівцї, своїй обстанові ріжними національними декораціями. І не знати, коли удасть се їй, при всїх, кажу, щирих стараннях. А от на попівстві — навіть не вважаючи на старання стерти з себе сей стиль, щоб бути просто тільки інтелїґенцією, — сидить сей стиль міцно, і не сходить.

Се річ дивна — і на мій погляд втїшна, що так швидко й міцно зложилась ся суспільна клїтина й виробила собі такий певний і будь

[1]) Станцією з-польська в Галичинї зветь ся помешканнє.

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

що будь — не послідній стиль. Знаємо, які перевороти пережила вона тут власне, на галицькім ґрунті. Те старе українське попівство, яке виробило ся поволї за державних українських часів і стало культурним осередком села, з часом заглохло й упало до решти під натиском католицтва й польщини. Поруйновані були, винищились і висохли старі джерела української культури, збіднїло й припало до землї попівство, зрівнялось з сїльською панщинною хатою, як з соціяльного так і з культурного погляду. Сїльський піп дуже часто зарівно з селянами робив панщину, „поповичі“ попадали між кріпаків, і культурно вони над ними мало що підіймались. Запровадженнє унії більше тут пошкодило, нїж помогло, бо внесло ще й деморалїзацію: згодити ся на унію значило зрадити батьківській вірі, дурити парохіян, не даючи їм помітити сеї зради — на се могли йти тільки люде морально зломані, легкодушні, не характерні, і все се в XVIII в. мусїло привести до повного упадку сїльське попівство.

Так само й монастирі — сї культурно-національні центри старої Галичини. Вони й спольщились й підупали геть до останку, так що їх прийшлось на ново орґанїзувати (єзуїтськими руками!) в останнїй чверти минулого віку. Але попівство віджило, навіть дуже скоро, і виробилось не тільки культурно, а й національно, протягом яких двохтрьох поколїнь,— хоч мусїло теж перейти стадію денаціоналїзації й відірвання від народньої стихії!

Коли австрійське правительство відновило його культурно (з початком XIX в. се культурне відновленнє, завдяки заведенню вищих студій, стало вже фактом), — його житє очевидно мусїло зложитись на одинокий інтелїґентський взірець, який був перед очима — польської шляхти, або польських офіціялїстів, і воно так і зложилось: прийняло й польську мову, культуру й польсько-шляхетський світогляд. Я ще застав в Галиччинї тих попів-аристократів, як їх називали в громадянстві — перейнятих польською стихією не тільки культурно, але і в соціяльних відносинах: вони дивились „на хлопа“ очима польського економа, признавали селянство живим інвентарем призначеним на те тільки, щоб з нього живити ся, а своєю житєвою фільософією вважали — добре жити з польськими дїдичами і з польською адмінїстрацією.

Але в 1860-х рр. пішло нове поколїннє „народовцїв“ і за кількаднадцять лїт змінило фізіономію попівства, змусивши своїх батьків, сестер, жінок перейти на українську мову, взятись до української ґазети й книжки. Пройшло тільки одно поколїннє і з того польського життя виросло українське, в польських формах завязавсь свій національний осередок, який сї форми приспособив, переробив і дав їм зовсїм новий зміст.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Я не хочу тим ідеалїзувати галицького попівства. Я знаю його темні сторони, і не пускаючи ся в свої спостереження, піднесу тільки, що коли такий реалїст як Мартович дав *такі* образи сього попівства, то се одно нагадує до всяких похвальних відзивів про нього додавати велике *але*. Я хочу тільки сказати, що ся творча, кристалїзаційна сила, котру виявила українська стихія в сформованню протягом кількох поколїнь такого твердого осередку, такої міцної суспільної клїтини, являєть ся незвичайно інтересним показчиком внутрішньої культурної сили сеї стихії взагалї. Бо культурна сила не стільки виявлять ся в винаходї чогось нового і небувалого, як у здібности орґанїчного засвоєння і перетворення культурних здобутків людскости. Кожне громадянство може оден процент на тисячу покидає свого до того, що вживає взявши від попереднїх поколїнь і від сучасного чужого світу, але в тім уся річ, як воно використовує то чуже — чи сидить воно в нїм як проковтнений ненароком срібний гріш у жолодку, чи засвоюєть ся орґанїчно, зливаючись з житем того громадянства і на собі відбиваючи печать його. Я в тім власне бачу великий доказ житевої сили й культурної здібности нашого народу, що чужі запозичення в нїм так глибоко проходили в народні маси, інфільтруючи ся в них орґанїчно засвоювались, перетворялись, перероблялись їх культурними засобами, і набирали в тім нової відмінности, нового вигляду, закрасок, характеру. Колись дивились на народне мистецтво, словесність, етноґрафічну обстанову як на чистий виплив народнього духу, його *емanацію*, яку він сам з себе, як шовковник шовк витворює з свого нутра. Тепер ми дивимо ся на сей процес иньшими очима. Ми бачимо в народній пісні, музицї, орнаментї, словесности, ноші чужі впливи, давнїйші й новійші, витвори інтелїґентської колишньої культури наших вищих верств, навіяні чужими взірцями, які з часом осїли на спід, розійшлись, інфільтрували ся в народніх масах — і тут переробили ся, вишлїфували ся о ріжні елементи народнього житя і набрали в тім нової, своєрідної краси. Се все зробила культурна стихія, житева культурна енерґія народу!..

III.

От з сього становища, я й кажу, вважаю витворенне такої твердої суспільної клїтинки, як сїльське попівство цїкавим проявом творчої сили нашої народньої стихії. Бо се ясна річ, що своє сформованне, свою оріґінальність і стильність воно завдячує власне звязкови з народньою стихією. Хоч яке воно було відірване від неї, але посаджене на село, в селянськім окруженню таки мусїло піддатись її впливам і змінитись, виробитись під їх натиском. Свїтська інтелїґенція, розпорошена

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

між чужим елементом не мала під собою такої стихійної підвалини, і не скристалізувались національно, а попівство скристалізувалось на ній. Знайшло в ній навіть і свої власні страчені, розгублені в періоді польскої руїни традіції. І як не оцінювати його, позитивно чи негативно, спинятись на ясних чи темних сторонах, — воно, се сільське попівство варте бути предметом студій для історика нашої культури і для белєтриста само по собі не залежно від усяких теоретичних підходів à thèse, з котрими звичайно приступають до нього. Варто воно, кажу, як інтересне побутове явище, як певний культурний і соціяльний тип, з усіми добрими й лихими своїми сторонами. А предметом такої уваги воно буває рідко.

Двадцять літ тому, для першого річника Літ.-Наук. Вістника я рецензував повість О. Маковея, „Залісє". Се була також моноґрафія галицького села — навіть більше меньше з тих самих львівських околиць. Так само в центрі її поставлено було сільське попівство; був навіть і роман „панича" з попівства з панною з двору, селянські типи, виборчі історії. Все написано з талантом, хоч трохи старомодно — і примітивно, з ріжними сензаційними історіями (цікльон нищить село на початку повісти, палить церкву, і т. ин., війт сам своєю особою розбиває касу в громадськім урядї і тим провалює „старий режім" в селї, колишня селянська дівчина вертаєть ся з Америки богатою панею „вмерати" в рідній селї й записує гроші на будову церкви). Перспективи намальовано по народовській рецептї 1880-х рр., в дусї Вол. Барвінського і т-ва. Піп-аристократ не дуже симпатичний, але у нього син-священик перейнятий народовецькими настроями, будучий провідник селян — він уже тепер, проживаючи у батька на селї, багато робить, і ще більше обіцює в будучности. І „двір" не безнадійний: „дідич", правда, гне польську лінію й мачає руки в виборчі штучки, але він свого часу женив ся з простою селянкою, донька його одідичила демократичні переконання матери, і хоч дідич не позволяє їй вийти за панича з попівства, то дуже радо дає йому презенту в своїм селї — дає йому змогу вести роботу в тім же батьківськім гнїздї. Між селянами хоч багато є темноти, цинїзму і забобонности, але тут также перспективи не погані. Є вже свій „радикал", місцевий селянин, який відкриває надужитя війта і його компанії паничеви, виходить сам на війта, і дає селу порядок. Є сїмя селянських інтелїґентів, з котрих оден женить ся з попадянкою, сестрою панича. Є учитель, путящий чоловік, який заводить науку для дорослих. Добрий шлях стелить ся перед Залісєм, і центральний пункт у тім народовець, патріот-піп.

І от минає двадцять, чи властиво пятнадцать літ, коли брати час написання одної повісти і другої („Залісєе" пішло до редакції в 1896 р., „Забобон" в 1911) — маємо знову моноґрафію, і яка же ріжниця!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Я боюсь пускати ся в здогади, але коли порівнюю обі повісти, менї лїзе в голову гадка, що покійний Мартович умисно хотїв обробити тему „Залїся“ з другого кінця.

Теж саме село, попівство, двір, війт — от „Жида“, сього клясичного персонажа вже нема. Але те все що є — яке ж воно відмінне і до „Залїся“ не подібне!

Чи так змінило ся житє? До певної міри, розуміть ся, так. В Вороничах Мартовича селяне нїчого не ждуть від попівства, вони знаходять иньшого провідника, „радикала“ Потурайчина, що сидить „директором“ (репетітором) у сусїднього пана. Зле чи добре, вони обходять ся без попа. Переконавши ся, що сусїднїй піп „схрунив“ при виборах, вони вже навіть і в руку його не хочуть цїлувати. Раз рушивши ся, вони очевидно, дійдуть колись своєї правди. Се нїяк не великоруські „мужики“ Чехова, навіть не „Деревня“ Бунїна. Се иньший матеріял, він свого добєть ся. Але яку тяжку путь йому приходить ся верстати, в яких невимовно тяжких обставинах! як йому треба щирого і тямущого провідника!

Очевидно, не скріз так як у Вороничах. Знаходять ся й тепер тямущі священики народолюбцї. От і в сусїдстві Воронич є не то що народолюбний, а навіть „радикальствующий“ священик. Знайшов ся ж і для них такий жертвенний інтелїґент як Потурайчин, що товчеть на селах і загирює своє здоровлє, маючи в потїху тільки ті світлі моменти, якими являють ся прояви соціяльної свідомости у селян. Але — як я сказав, Мартович, очевидно, умисно хоче показати селянську панораму, а в нїй і попівство, з иньшого кінця — налягаючи більше на тїни, нїж на світло. Так і візьмем його образи, і приглянемо ся їм з сього становища, знаючи, що показує їх глибокий знавець галицького житя, і особливо — галицького селянства.

IV.

Вороничі лежать недалеко провінціяльного міста, котре й надїляє їх безплатно своєю культурою та приносить ріжні підсобні заробітки. Місцеві жінки, напр. промишляють по трохи проституцією в містї, або беруть ся на иньші способи зарібкования. „Вороницькі люде приймали з міста все що найгірше. Відси кілька дївок чи молодиць приходить до міста на проституцію. Вони також не вважають се нї за що злого, бо мають змогу йти в мамки, то родичі тїшать ся“, оповідає Потурайчин. „Вороницькі дївчата від якогось часу зробились дуже розумні (на пунктї процесів на „алїментацію“, утриманнє нешлюбних дїтей). В селї розповідали собі голосно про такі дві дївки,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

що в службі найшли собі навмисне з господарями дїти, дістали місячну платню на їх удержане, а самі пішли до Львова в мамки". З другого боку з міста привозять селянам на вихованне непотрібних дїтей, се дає заробіток на випадок житя, і на випадок смерти. Акушерка, що привезла „свіжу дитину" на вихованне, пояснює:

„А памятайте, Іванихо, що на похорон сеї дитини призначено сто корон. Скоро лиш умре, то я вам сама своїми руками принесу гроші. Отут перед вас поставлю на стіл. Аби менї так матінка Христова допомогла зайти до дому!" А пяна Іваниха відповідає:

„Ей! не кленїть ся, панї, бо я вам і так вірю. Очі видять, що сїй дитинї не може бути довгого житя. Таке воно марненьке, таке делїкатне, як пушок. Не знати, чим би його прокормити. Але чим Бог дає, тим християнин годуєть ся. Самі не їмо нїщо иньше, тільки бульбу та й капусту, тай воно мусить до сього привикати. Скоро непривичне, то зразу дістане такий животик як бубен, але що дїяти? То всьо дар Божий. Дякуймо Йому, небесному, що родить бульбу та капусту".

Калїка Гринько мріє одружити ся з сїльською проституткою Варварою, що промишляє в містї. „Рахував, що на бульбу і капусту вистане їм ґрунту. А на решту старатимуть кожне по своєму. Вона в молодих панів зароблятиме, доки ще сама молода, а він также буде промишляти так, як доси. Він ходив що дня рано до міста та старав ся щось украсти. Горнець, склянку, батіг, фарбу, цвяхи, що небудь. Розумієть ся, се не завсїди йому вдавалось, але все приносило йому деякий крайцар. Мав знакомости з львівськими злодїями, виїздив навіть до Львова помагати їм. Головна його поміч була переховувати крадені річи"...

Під сими впливами складають ся економічні, соціяльні й полїтичні понятя вороницьких селян. „Нїхто з них не вважав крадїж за зле дїло. Та мало ще того: вони вважали злодїя за якогось лїпшого чоловіка. На кожний спосіб думали, що кожний чоловік був би дуже радо злодїєм, як би лиш мав змогу й умів".

„Передо всїм вони не видїли найменшої ріжницї поміж купцем і злодїєм". Ставляли менї за приклад себе. „Як я — каже — куплю порося тай зараз перепродам із зиском, то я краду в того, що купує, бо ж порося менї не вродило тих кілька корон. Або я вкрав у того, що менї продав, або в того, що в мене купив".

„А ще ставляли менї таки арґумент, що купець краде в кожного: бідний чи богатий. Головний же злодїй краде або в банку або в якогось богатиря. Тим то робить меньшу шкоду як купець. Вони бачили в містї самих злодїїв: що пан, то злодїй. Ще мене брали й на па-

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

тріотизм. Переконували мене, що нам треба вчити ся розуму від Поляків, бо от вони крадуть голоси при виборах тай за те мають більше своїх послів, аніж би їм належало ся. Довго ми сперечали ся, але й мої арґументи якось не йшли їм до переконання. Аж одно їх переконало: Я їм говорив, що тепер світ переміняєть ся. Давно був такий світ, що хто був більший розбійник, спритнїйший злодій, тому й лїпше поводило ся. Остатки сього світа ще заважають ся доси. Але ми, нові люде, маємо сей світ перетворити. Боремо ся за те, щоби в тім новім світї запанував порядний чоловік, а не злодій і розбійник. Для того вони взяли ся з таким завзятком до будови читальнї, бо їм здаєть ся, що вони тепер поклонники якоїсь нової віри. Вже навіть обібрали собі нового святця, „Неруша“ [1]), за свого покровителя“.

Так оповідає вороницькому паничеви свої помічення над вороницькими селянами Потурайчин. Автор потверджує їх, і дає до них ключ. Оповідаючи, що попового наймита Івана, що виносив правильно збіже від попа на свою потребу, пояснює: „Анї він, анї нїхто в селї не вважав се за крадїж. Іван брав лиш стілько, кілько було йому треба. Кожний знав, що з тою платнею, яку пан-отець давав, наймит не міг прожити. Для того було загальне переконанне, що сї „боки“ наймит мусить мати. З рештою се так увійшло в звичай, що сї „боки“ вважало ся за згоду, заключену мовчки. Іван навіть не припускав, що нічними виносинами збіжа нарушує закони святця „Неруша“. Як би брав більше, чим потрібує, а! то се вже була крадїж. А так бере тільки те, що йому належить ся.

„Що таку заслуженину треба брати в ночи, тайком, се нїчого не вадить. Адже кожному хрестиянинови жаль віддати те, що завинив. Лекше йому, як опісля довідаєть ся, що довг відібраний. Або й жінка. Кожний розумний знає, що жінка не буде гола ходити. Вона потребує одягнути ся тай то ще краще від чоловіка. А грошей на її витребеньки чоловік би не дав. Нехай собі постарає потай господаря. Так само й з дочкою.

„Мука й сир, що Пазя [2]) доносить, то се — правда — крадїж. Але тут Іван нїчим не примішний. Се полагоджує Пазя з Іванихою. Крадене ж добро нїхто з хати не викидає. Його треба спожиткувати, бо як нї, то змарнуєть ся. А се вже гріх!“

„Зрадити ж злодїя, повідомити про шкоду властителя, о! про се нїхто в Вороничах не чував тай, дасть Бог, не почує. Тихий заговір, виссаний із грудей матери, носить кожний у своїм серцї. Аби не знати

[1]) Розуміти: не руш чужого.

[2]) Попова наймичка, „любаска“ Івана.

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

яку річ побачив хто, то має її задержати собі. Перед судом виповісти. А се ж подумана річ? Чи є хто на світі, щоб за таку справу свідчив перед судом на свого сусїда?! За свою справу, то инакше. Але за чужу, а ще може за справу якогось сторонського, то се вже ні".

„Отакі погляди мало цїле село тай такі мав Іван. Вони наслухали ся нераз, що се погляди хибні. Але не вірили. Бо чули се або від своїх ворогів або від тих, що жиють подалека від них та життя їх не розуміють. Від Потурайчина тілько й довідались, що читальникови не яло ся бути злодїєм, бо нанїс би нечесть для читальні. Знають також, що обовязком їх є працювати разом над зміною теперішнього світа. Але в який спосіб, то ще не знали. Мали свої старі звичаї, а не були свідомі того, котрі задержати, а котрі покидати".

Навіть Потурайчин не вмів добре вгадати, чого прагне мужицька душа. Він приїхав аґітувати за селянським кандидатом на посла, і говорив тільки про се. Селянам же се була справа й так ясна. „В самій промові ж хотїли дослухати ся того заповіту, як їм повести своє житє, щоби переродити ся на нових людей. Для того більше їх цїкавили ті частини промови, на які Потурайчин покладав найменчу вагу, а саме, поклик до борби, до єднання мужицьких сил. Потурайчин був полїтичний оґітатор, по-за проґраму своєї полїтичної партії нїчого більше слухачам не розясняв". „Неважук [1]) ухопив ся тих слів Потурайчина, що він послужив ся ними лише задля прикраси своєї бесїди. „Пора нам скинути з себе невільництво", говорив Неважук таким сильним голосом, що аж вікна в читальні дзвенїли. — „Хоч уже Турки й Татари на нас не нападають, то ми все таки лишили ся невільниками й по сьогодїшнїй день. Хоч панщини вже не робимо, а отже підкладаємо з своєї охоти плечі панам і панським посїпакам, аби лїзли до гори!" Наводив приклади того невільництва, підходящі й непідходящі. Говорив про те, як помітують мужиком по урядах, як мужик кожній бідї [2]) звик терпіти, як не шанує в собі людської достойности; коли купує що, то просить купця немов жебрак, а коли продає, то так само. Говорив і про родинне мужицьке житє". І промова його знаходила глибоке спочутє серед селян, яким хотїлось найбільше розвинути сю тему про „невільництво" і способи вийти з нього.

Але не тільки таки соціяльні проблєми захоплюють мужика. Чисто наукові питання також викликають в нїм глибоку цїкавість. Потурайчин оповідає паничеви про Петра Оскомюка, одного з вороницьких мужиків, що приходив до нього на друге село, та побачив на столї нї-

[1]) Селянин, бувший капраль, що при иньшій нагоді оповідає, як суворо він поводив ся з рекрутами.

[2]) „Біда" в значінню дрібної, незначної людини.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мецьку книжку, ґеольоґію з ілюстраціями. „Оскомюк зачав переглядати ґеольоґію тай випитував ся мене, аби я йому доконешне розповідав, що в ній стоїть. Я поясняв як міг. Між иньшими говорив я йому й про теорію Дарвіна. І що скажете на те: мужик усе порозумів! Ще ставляв менї такі питання, що я не знав на них відповісти. Причепив ся до так званих переднотопових звірів (бо там були такі ілюстрації) тай мучив мене всякими подробицями. Конче хотїв довідати ся, чи тим величезним ящіркам відривали ся хвости так, як теперішнїм. Затямив собі навіть назви тих звірів, якихось іґвандонів, діпльодоків і лихо знає що".

Не тільки затямив, але зробив собі свої виводи з Дарвінової теорії й при найблизшій нагоді виложив лекцію порівняної анатомії перед своїми товаришами по читальнї, порівнюючи стави відірваного від ящірки хвоста з колїнцями „сосонки" (Equisetum) й ілюструючи їх подібністю свою теорію походження звірей від рослин. „Говорив, що ся сосонка була в давних часах великим деревом то що з неї витворили ся поволї величезні ящірки іґвандони й діпльодоки, на прочуд нерозумні звірята, з дуже малим мозком. Ще не мало коли дерево так хутко вбрати ся в розум, хоч уже зважило ся повзати ящіркою по землї. Отак погодив собі Петро теорію Дарвіна з тими образками, що їх бачив у книжцї про ґеологію. В його фантазії малював ся той перехід яскраво й природно".

V.

Такі інтереси, такі питання стають перед мужиком. Що ж на задоволенне тих потреб дає йому інтелїґенція, що вона робить „для меньшого брата"?

Перед усїм, розуміть ся, попівство, сей традиційний центр, провідник селянина. Йому, як я сказав, дано центральне місце в повісти. Повість Мартовича се властиво родинна історія сїмї вороницького пароха о. Матчука. Отець Матчук, його „їмость", син Славко, правник, наймит Іван, наймичка Пазя, се центральні фіґури повісти; сїмї доньки Матчуків Галї Радовички, та відносинам панича Славка до вороницького двору — сїмї „жонци" Краньцовского, що сидить у дворі, присвячено не меньше як три чверти повісти. Автор змалював сї персонажі з незвичайною старанністю, виробив їх з очевидним замилуваннем, вийшов у їх псіхольоґію часом аж до крайности. І вивів же ґалерейку портретів!

Парох Матчук се чистої води паразіт. Людина, яка з „теольоґії" не винесла нїчого крім гри в карти і ріжних збитків, яка взагалї нїчим в світї не інтересуєть ся крім доброї їди і спокійного спання, а

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

потреба в дїяльности виявляєть ся у неї в причіпках до домашнїх або кого Господь пошле з сторонських, в сварцї за те, що той чи иньший зробили йому щось „на шкоду“, „на збитки“, „навмисне“ (улюблені його вирази й теми, з котрими безконечне число разів, в істно комічних ситуаціях виводить його автор) — більшої приємности для нього не може бути, як мати таку нагоду до причінки. „Пестїй долї“, яким називає його автор і сам о. Матчук себе вважає, він нїколи нїчим не журивсь, всяку неприємність мав щасливу здібність моментально забувати, всякі клопоти спихав на жінку або викручувавсь від них ріжними способами, і орґанічно нездатний був до якої небудь користної дїяльности. Своїх селян усїх вважає злодїями і своїми ворогами, не цїкавить ся нїякими їх справами, не бере в нїх участи і тільки перебиває розмови в читальнї або читанне ґазет дурними розпитуваннями про те, як сварять у війську, або бють: можливість докучати людям і оповідання про такі докучання викликає в нїм якусь садичну втїху і він мріє як про особливе щасте, як би він, будучи військовим, міг без кінця сварити й докучати своїм підвладним.

Їмость людина з лїпшого матеріялу. Автор, очевидно, малює її постать з певним спочутєм, — хоч і вона з соціяльного боку людина цїлком неужиточна. Але в иньших обставинах, між иньшими людьми вона могла б бути людиною користною. Вона донька учителя, привчена до твердого житя; коли засватав її о. Матчук, вона дивилась на нього з долини в гору, як на інтелїґентну людину, як на провідника. Коли ж розкусила, яке кругле нїщо післала їй доля, замкнула ся цїлком у собі — від природи бувши вдачі потайної, не експансивної, прийняла на свої плечі клопоти про дім, господарство, сїмю, й цїлком вийшла в них, не причетна нїяким інтересам суспільним, культурним, національним, чи просто безпосереднїй людській гуманности. Глибоке привязанне до сина — її одиноке сильне почуте й потїха, але й його вона, при своїй потаємности, не виявляє, не входить і з сином нїколи в розмову, в його справи, і тим позбавляє його того єдиного морального проводу, який би ще він міг мати в сїмї.

І син сей, властивий герой повісти, виростає, дїйсно, чистим „йолопом“, яким і сам признає себе. Через ґімназію він якось з бідою перепхав ся, яко мога меньше стараючись вчитись, а як більше обдурити професорів, „стовк матуру“ — але тут і прийшла йому погибіль, коли записавши ся на права й діставши всяких „скриптів“ — безтолкових студентських видань університетських курсів, звичаєм прийнятим для всїх хто не мусить заробляти на прожиток, поїхав до батьків на село, щоб „учитись до іспитів“ не витрачаючись на львівське житє. Не виробивши в собі нїякої навички до працї, опинившись поза примусом

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шкільної дісціплїни, а не маючи ні звідки розумного проводу, він розледащів, до нїякого іспиту не міг навчитись і скінчив на тім, що за кожним разом замість іспиту писав собі фальшиве свідоцтво і привозив на потїху батькам. Але даймо слово самому авторови в сій історії:

„Рік по матурі Славко спочивав і вчив ся курити, бо в ґімназії не вмів добре сеї штуки. На другий рік вистарав книжки до першого іспиту та пробував їх читати. Які ж ті річи видались йому дивні й непотрібні. Книг і записків ціла купа. Невже ж се все треба вивчити? Не може бути. Атже сього добра стільки, що на одноразове прочитанне замало кілька місяців. Се певне лише якісь такі просторі та дурні пояснення, що читаючи їх зараз на сон ломить. Радив ся батька. Бідолашний панотець був тої самої гадки. Адже він також кінчив університет — теольоґічний факультет. Найкращі спомини молодости вяжуть ся з тими студіями. Ой! Яка ж то широка забава була тодї! У всї гри в карти вивчив ся на тім факультетї. А кілько збитків настроїло ся своїм настоятелям і молодшим товаришам! Ще й тепер можна за боки брати ся зо сміху. Але наука там легша як у ґімназії. Щось знало ся, а щось нї, щось вишахрувалось, а щось випросилось тай якось пішло. Буде так і з Славком. Нехай він тепер читає, кілько може, а потім на два тижнї перед іспитом поїде до Львова, випитаєть ся в товаришів, що доконче треба знати, а що можна собі „шкартнути“, прислухаєть ся, що питають иньших тай справа готова. Атже Славко не дурна голова, він у ґімназії добре йшов.

„Се все було для Славка таке ясне, таке зрозуміле, так доладно підходило до перебутого в ґімназії, що не знати, чи й найшов ся би хто на світї, котрий би не повірив у слова панотця. То ж Славко в такий власне спосіб забрав ся до своєї науки. Не читав, але нюхав ті книжки й ті записки, позіхав над ними, томив ся й мучив ся. Зачинав одну читати, потім її кидав, брав ся за за иншу, та з досади жалував ся перед матїрю, яке те все дуже-дуже скушне. Мати жалувала його щиро, бо любила його понад усї дїти. Нераз вечером плакала потайки, глядючи на його муку над тими книжками“.

Але здуривши батьків фальшивими свідоцтвами і пересидівши у них ще два роки „для спочинку“, панич кінець кінцем став перед перспективою, що́ тепер робити далї, і тут жах обхопив його. Він представляв собі, що без іспитів всяка дорога закрита для нього, відчував глибоке презирство для себе, вважав себе останньою людиною і нї до чого не мав сміливости. Навіть з жінками, що по капрізу автора липнуть до нього з усїх боків, не насмілюєть ся дати собі раду, вважаючи себе занадто нїкчемною істотою. Готов заподіяти собі смерть — але знає, що й на те не стане у нього енерґії. Найбільше ж гри-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

зеть ся тим, що то буде, як довідають ся батьки. І в сій „журі“ проводить час цілком бездільно, нічим не інтересуючись, нічого не роблячи, збуваючи днї в їжі і в спанню, а в антрактах копає в городі ямки та засипає потім, або ходить на прохід.

Змарнував ся до решти хлопець. Але ж бо й донька о. Матчука, якій здаеть ся, нїякої особливої біди не трапилось, вийшла якоюсь дурепою. Вчивши ся в інститутї, помішала собі так мову, що не може говорити нїякою по людськи, тільки мішає разом слова українські, польські й нїмецькі — які попадуть на язик, а при тім в тій мішанинї дуже часто зовсім їх бракує слов, так що вона безпомічно пристає й тільки тріпає руками. Нї в чім у неї нема свого погляду, нїяких громадських інтересів, нїякого простого такту й обходження.

Думав би хто може, що се тільки Господь так тяжко скарав Вороничі, — але ж бо се не виключно їх доля. Правда, в сусіднім селї Берберівцї є „радикальствующий“ панотець, який заявляеть ся за селянським кандидатом, цікавить ся читальнею — тільки нїяк не може намовити своїх селян, аби поставили собі на се хату, і взагалї щось про його впливи в селї нїчого особливого не чувати. А за те от о. Тріщин з тої же околицї — сей закасає й о. Матчука, бо се не просто тупий поразіт, а й чоловік при тім злий і небезпечний, який робить собі карієру репутацією великого клерикала і завзятого ворога „масохістів“, хоч також як і о. Матчук не має нїяких дійсних інтересів окрім чисто фізіольоґічних.

„Від коли став ся клерикалом, почував у собі велику переміну і страшний контраст до колишнього Тріщина. Він був сином міщанина-шевця із малого містечка близько Львова. Уже в висшій ґімназії, маючи девятнайцять лїт жебрав по вчителях доброї ноти. Коли же се не помагало, то спроваджував батька, матїр і криву тїтку, забув ще закликати старця з під церкви. Але як би в ґізназії було девять кляс, а не вісім, то був би собі нагадав і того старця. Се товариство вижидало в сїнях зі спущеними до долу головами, трусило ся попід стїни та млїло за найменьшим стуком. Коли ж показував ся вчитель, то се товариство припадало чолами трохи не до самої долївки й благало для молодого Тріщина доброї ноти.

— „Адже він може бути шевцем як ось ви“, — говорив нападений.

— „Нужда, прошу ясного пана“ — відповідав старий Тріщин і хапав нападеного за черевик — „у нас уже що хата, то швець!“

— „Та бо він нїчого не вміс тай не годен уже навчити ся“.

„Тодї крива тетя показувала пальцем на старого Тріщина. — „Воріг, прошу ясного пана, бив його правилом у тїмя тай геть затуманив дитину! От проше подивити ся!“ — Тепер обі жінки хапали мо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лодого Тріщина за голову, нахиляли її й прогортали гирю: — „От як поробив плїші так гей би пархи зїли!

„І молодий Тріщин не вступив ся з ґімназії. Ще й на тебльоґії не покидала його жебрацька натура. Аж нараз — появили ся „масохісти“ [1]). Тодї Тріщин порозумів, що́ значить офіцирське, а що́ священиче слово чести. Почував свою ґідність, бо зрозумів, що найбільша умілість і найбільша заслуга — се нищити радикалів, лїбералів, масонів, атеїстів, одним словом „масохістів!“

„Масохіста в морду“, ричить о. Тріщин на празнику в товаристві своїх сусїдів священиків і їх жінок, в відповідь на оповіданнє одної з них, як вона відвідувала Потурайчина, що лежить хорий у своєї бідачки матери, діставши сухіт в вохкім арештї, куди його замкнули за незаконне нїби то скликанне читальняних зборів. І його риканнє терорізує сю чесну компанїю — хоч вся вона дуже добре знає цїну о. Тріщинови, та й видно її по нїм.

„Як би так професор зоольоґії хотїв описати короткими, але ядерними словами отця Тріщина, то вистарчило б йому сказати отсї слова: „Отець Тріщин має широкий рот і сильно розвинені щоки“. Тодї всякий показав би на отця, хоч би він пробував поміж тисячним ґуртом народа. Можна було глядїти на Тріщина годинами, а потім заплющити очи й намагати ся відтворити образ видїного обекту, то опріч рота і щок годї що більше було собі пригадати...

„А як би той же професор зоольоґії показав отця авдіторії й запитав ся: — „Чим сей добродїй занимаєть ся?“ — Відповіла б авдіторія в один голос: — „Їсть!“ — Отже се ще не була б відповідь докладна! Бо треба тямити, що отець Тріщин ще сплодив за пять лїт шестеро дїтей. І поміж ними не було близнят, сохрань Боже! Навіть передчасних не було“. І т. д.

А от инакший — о. Радович, зять Матчуків. Се піп елеґант, товариський чоловік. „Високий, худощавий, жвавий паночик. Поклонив ся приїзжим з шиком; схопив борзенько капелюх із голови й продержав його якийсь час на продовженю поверхности вершка голови. Він говорив хутко й богато, нїколи не забракло йому теми до розмови. Правда, сї теми були дуже ріжноманїтні, він говорив про коні, перескакував зараз на розмову про добре пиво, а кінчив відправою за померші душі. Отже таки не вгавав говорити. А до того виробив собі дуже плавний спосіб оповідання, зачинав кожну нову думку від слова „а в кінцї“, хоч розповідав про самісенький початок“. І автор дає без

[1]) „Нїхто б не вгадав, де саме навчив ся отець Тріщин слова „масохіст“, але він був би присяг, що те слово означає „масона“ й „атеїста“ в одній особі“, пояснює автор на иньшім місцї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кінця гумористичні взірці сього безконечного мелення язиком — „як собака з утіхи відчуває переможну потребу махати хвостом, так він почував потребу махати язиком“. А головною темою сих розмов було пиво — і які хто має манери з знайомих, коли впиваєть ся.

Та „в кінці“ се все таки провінція. Єсть же центри галицького культурного й національного життя! Автор по дорозі, принагідне зачіпає і Львів — але не та тільки, щоб і на його адресу сказати кілька зїдливих заміток. Панич Славко в переїздї заходить до львівської реставрації і бачить „патріота“ — „Ось насупроти його сидить грубий, сивий добродій. Славко пізнає; се — патріот, портрет його був поміщений у календари „Просвіти“. Патріот дивить ся завзято на стїну, а по обличу його пересуваєть ся якийсь сум. Перед ним велика склянка пива. Патріот, не спускаючи очей з стїни, шукає рукою вуха від склянки. Як налапав, то сум з облича тїкає, а сивий вус ледви помітно рухаєть ся. Нараз патріот хиляє хутко голову в долину, а склянку підносить у гору. Не надумаючись не пиво, а потім спідньою губою обтирає докладно той вус, що рухав ся. І знов удивляєть ся в стїну, а по обличу пересуваєть ся сум“.

Недалеко господар реставрації розмовляє з комісіонером, що намовляє купити у нього машинку до вигрівання курчат з яець нафтовою лямпою, а господар радить йому зробити такі фотелї, щоб гості гріли яйця — і показує на „патріота“. — „От дивіть ся на того пана! Він приходить реґулярно в осьмій годинї, а відходить у пів дванадцятої. Хоч годинник би зле йшов, то його се нїколи не змилить. То питаю вас, чи під ним не змістить ся копа яець? Порахуйте, півчварта години, кілько нафти би заощадило ся!“ І на всякі арґументи комісіонера править далї: „Я знаю своїх гостей! До мене приходять самі Русини. Вони пильнують корчми, як ока в голові. Жаден не спізнить ся на секунду! А за те нема страху, що загляне під себе, він дивить ся на секунду або на стїну. А як піде оден до дому, то на його місце прийде два. Ось побачите, пунктом пів дванадцятої закрадатимуть ся попід стїну хильцем як заяцї до сепаратки[1]). Вони там у карти грають. Пересидять до білого ранку. Висидїли би яйця струсинї, не то курячі!“

Сей дотеп з висиджуваннєм яець, розроблений на кілька сторінках, вийшов грубоватий, але автор, як бачимо, зазначив свою позіцію супроти „патріотів“ і „інтелїґенції“ української аж занадто виразно.

Зістаєть ся ще вся інородна ґалерея. Сімя „жонци“ Краньцовского — їй автор віддав дуже богато місця. Краньцовский — якась непевна людина, як підозрівають — нешлюбний син дїдички-баронової,

[1]) Осібного кабінету.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

не то завідує маєтком, не то просто користується ним з ласки дїдички. Се „налоговий“ піяк, який хронїчно запиває ся і тодї пускає ся „на вандер“; але се не перепкоджає сусїдній шляхтї вибирати його яко Поляка на ріжні відповідальні пости повітової самоуправи. Крім того він „робить вибори“, купує селян як панський аґітатор. Автор дуже богато присвятив йому місця, його пяним вибрикам, і се трохи незрозуміло, бо сї вибрики не мають нїякої цїкавости самі по собі, анї не дають нїчого інтересного для характеристики відносин. Ще меньше оправдана та увага, яку удїлив автор його жінцї — людинї зовсїм безбарвній. Її психольоґія дами „бальзакових лїт“, якій наскучило нарештї житє з піяком-чоловіком і вона ідеалїзує собі панича Славка, хоче зайти собі з ним у флїрт, але не важить ся на нїякий рішучий крок — ся психольоґія не має в собі анї якогось спеціяльного галицького кольориту (хіба розмова з паничем Славком на тему польсько-українських відносин), анї загально-людського інтересу як психольоґічний образ. Далеко інтереснїйшу фіґуру висуває автор під кінець повісти в особі „судженої“ панича Славка сїльської учительки-Польки Бронї Смажак — очевидно, незвичайно зручної і глибоко деморалїзованої особи, яка заходить ся женити з собою сього поповича для покритя свого пожитя з шкільним інспектором, — але ся фіґура обрисована тільки злегка. Принагідно схарактеризований канцелїст з староства, присланий на вибори і запрошений на обід до Матчуків. Він не знаходить нїчого иньшого як оповідати про свої виборчі надужитя на користь польського кандидата, в щирім переконанню, що урядник на те є, аби робити надужитя. Але се занадто вже заїзжена галицька тема.

VI.

Кінець кінцем одначе елемент соціяльний в повісти — хоч як вона інтересна і симптоматична з сього погляду — стоїть все таки на другім плянї, входить до основної фабулї як елемент другорядний. Її головна тема — се історія сїмї Матчуків, а заголовок підчеркує, що центральне місце в нїй займає панич Славко з своєю псіхольоґією, з куріозною фільософією, котру він собі виробив — про свого роду особистого демона (в розуміню Сократа), чи фатум, який кожну приємність житя примушує відпокутовати якимсь стражданнєм, і навпаки певним умисним стражданнєм дає у себе викупити удари житя — се те що автор назвав „забобоном“, і виясненню його присвячує богато місця в книзї. Кінець кінцем ся псіхольоґія могла б бути інтересною, — коли б автор сам не позбавив її вартости, представивши Славка якоюсь духово-убогою людиною. Фільософічні винаходи такої людини

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кінець кінцем не варті того, щоб так на них спинятись. Сі сторінки повісти, які присвячені „забобонови", випадають часом нудно, і се одна з найменьш інтересних і цінних частей повісти.

Інтереснійші вже ті паралелі, які дає автор паничевому забобонови у селян — тут інтересний контраст власне значної інтелігенції людини взагалі — з одного боку, і власть над нею, всупереч усяким раціональним мотивам, отакого якогось темного пережитку. Напр. отой самий Оскомюк, що так інтересувавсь теорією Дарвіна й робив собі з неї виводи, може найрозумнійший і найбільш надійний чоловік у селі, — він тяжко страждає, стягнувши на себе нечесть тим, що його люде бачили розперезаним, коли він, на прошенне Матчука, взяв на свій ремінець заблукану корову, щоб завести її до дому. Він тратить рівновагу й збиваєть ся з пантелику, коли йому натякнути на таку неприємну ситуацію — бо мужикови не годить ся виходити з дому розперезаним.

Не дивувати ся вже, що люде свято вірять, що висільник буде робити накости поблизу тих місць, де він повісився і де його поховано. Але от капраль Неважук, друга надія села — „чи є змога переконати Йвана Неважука, що неме на світі инклюзів?" [1]) Коли він клянеть ся в душу й тіло, що мав самий у руках такий инклюз. Дав йому Жид у місті за збіже поміж иньшими грішми срібного риньского, що був инклюзом. Бо як тільки вийшов Неважук зо склепу, то риньский десь пропав. Неважук не дурний, пішов просто на поліцію. Поліцай до Жида: „Верни, Мошку, чоловікови риньский, а як ні, то напитаєш собі біди; ми ж знаємо вже, що ти за челядинка!" Тай Мошко вернув. Не того самого срібного риньского, але дрібними грішми. Що ж се могло бути? Инклюз! Видима річ, що той риньский прийшов до Жида иньшим боком, коли Жид не шкодував ся заплатити Неважукови дрібними грішми. На зборах, із ґазет, із розмови вивчить ся Неважук політики прекрасно. Виробить ся на доброго бесідника. Вмітиме навіть постояти за своїми політичними правами. Отже віри в инклюза таки не покинеть ся. Ще може й Славка наверне на сю віру".

Тут, кажу, інтерес в контрасті — що такі розумні люде піддають ся таким абсурдам. Але панич Славко ні в чім не виявляє ні інтелігенції, ні моральної сили, і тому його забобони не мають ніякої особливої психольоґічної вартости, марні вони на те, щоб стілька займати читача.

Так само нуди беруть читача від довгих конверсацій в психольоґії панича Славка і пані Краньцовскої в їх флірті — через те що психо-

[1]) Зачарованих грошей, що самі вертають ся до свого хазяїна.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

льоґія такої убогої духово й морально людини не має ніякого інтересу, або краще сказати — автор не схотів знайти в ній ніякого глибшого психольоґічного змісту — хоч би такого, якого пошукав він в душі злодія Гринька. Автор трактує Славка просто як „йолупа“, й кохання такого добродія так само мало надається до довгих і докладних розповідань, як і його фільософія.

Без порівняння інтереснійше розроблена фіґура другого дурня — о. Матчука. Автор вніс масу дотепу в змалюванне сеї фіґури. Деякі сцени мають право вважати ся перлинами нашої сатири, чи гумористики — взагалї не дуже богатої на такі річи. Але кінець кінцем сього таки стає за богато — тому знов таки, що автор трактує о. Матчука як дурня, абсолютно не цїнну індівідуальність. Одна дурниця більше смішна, друга меньше смішна, але нарештї таки читач знуджуєть ся нами, читаючи одну за другою. Правда, книжка взагалї написана так, що ледви чи хто прочитає її, як то кажуть, душком. Власне сї прикмети її, про котрі кажу, росхоложують увагу читача. Обеднуюча фабуля — історія „жури“ панича Славка і його невдалих залицянь, які кінчать ся тим, що заручує його з собою згадана панна Броня Сможак, — занадто слабка, сїра не інтересна, й не виступає скільки небудь яскраво. Повість розбиваєть ся на ряд сцен і епізодів, часом блискучо інтересних, повних гумору і тонких спостережень, часом меньше вдатних і цїкавих. Читаючи їх полегеньку, терпеливо проминаючи меньш вдатне і смакуючи те що дїйсно блискучо вдало ся авторови, читач кінець кінцем в пятий і десятий раз потїшить ся дивацтвами о. Матчука, але в загальній конструкції повісти се знов таки певна хиба.

При тім не добре, що єї фіґури, які займають так богато місця — Славко й о. Матчук — се не типові постати, а скорше куріози. Не маючи такого психольоґічного інтересу, який їм удїляє автор, вони заразом не характеризують собою і галицького житя. В рухливім, практичнім, вирахованім галицькім побутї такі фіґури, коли автор їх бачив, — все таки виїмки, і таке висуваннє їх на перший плян робить справдї вражінне карікатури галицького житя, галицької інтелїґенції. Тому цїннїйші й краще вражінне роблять ті фіґури, котрим автор не пребільшив своєї уваги й задержав міру в їх трактуванню.

Уже „їмость“ з сього погляду вдала ся авторови дуже добре. Я одмітив, що сю фіґуру він писав з очевидною симпатією, а з тими фіґурами, з якими він симпатизує, автор взагалї не накидаєть ся читачеви, — наче соромить ся занадто висувати своїх протеґованців. Се дуже добра прикмета. Се показуєть ся на фіґурі їмости, яка без сумнїву належить до найкраще зроблених фіґур повісти. Так само в міру виступає Потурайчин — одинокий властиво позитивний тип у повісти.

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Автор нїде не описує його широко, не розмальовує сих його позитивних прикмет, навпаки підносить те що може обмежити ідеалїзацію сеї фіґури (напр. що Потурайчин доволї узко трактує свою полїтичну ролю), і взагалї вона виступає стільки, скільки треба для розвою подій. В міру дано місця оо. Тріщинови й Радовичеви. Чудово зроблені по більшій части всї фіґури селян, починаючи від капітального попового наймита Івана й кінчаючи найбільш ідеальним типом, безконечно мягким і добродушним Сеньком Гриципиним. Його оповіданне про вибори се правдива перлина — я позволю собі навести її тут, пропускаючи загикування оповідача, і ті часті перерви, які він робить, щоб обтерти собі не тільки ніс, але й очі, — складаючи се на „смотолоку“ та нежит:

„Приходить до мене в вечір (Краньцовський), жінка коло печі, а я сижу на лаві. Що ж — каже — Сеньку? Нераз ти мині послужив, послужу і я тобі тепер. Давай — каже — сюди леґітімаційну карту. А мене щось як би ножем у саме серце. Не дам, кажу, пане жонцо. А він менї: Даси — каже — не бій ся. Бо я подам тобі просьбу писемну. Виймас з кишенї паляруш, добуває дві паперові сотки, такі синенькі. Змальована на них така делїкатна панна із синїми чічками: держить у руках такий вінок довгий. Написано нумер сто. Є й по нашому: сто корон. А що — каже — тепер даси? Сї гроші для тебе, каже. А я посунув ся на лаві в сам кут тай справив против нього обі долонї. Баній, кажу, пане, се не для мене, се для хрунїв! А він таки: бери, каже бо сховаю! Ховайте, кажу, таки лїпше було би, якбисьте були не виймали. Він до мене: Сеньку, каже, що тобі стало ся? Чи ти не при памяти? Чи ти мене не пізнаєш? Адже се я, Краньцовський, що нераз у тебе ночував тай маю надїю ще нераз переночувати. Про те, кажу, запрошаю вас красно, кілько хочете тай коли хочете. Але голос мій піде однако на Сосновича. — А я тобі, каже, присягаю, що Сосновнч не буде послом. Не може бути, бо я вже знаю, як де пішли правибори. Чи по правдї, каже, чи не по правдї, то вже Шубравський має більшість голосів у кишени. Ти собі не думай, каже, що се загальне голосованне, тут виборцї. Цїле, каже, село може бути за Сосновичем, а виборець оден за Шубравським. Менї, каже, не треба твого голосу на те, аби Шубровського зробити послом, бо він буде і без того послом. Лиш мушу про стид мати твій голос. Бо подумай собі, каже, яке би було у мене лице перед панами, що я головний аґітатор Шубравського, а виборець із мого села та голосує на Сосновича. — Але я йому кажу: Шкода, кажу, пане жонцо, вашого труду, бо я свого слова не скасую. А він мене не слухає, наставив гроші тай каже: Бери! Я, знаєте, розложив отак руки. — Ріжте, кажу, мене! Беріть, кажу, мене тай таки ріжте!

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

„Лишив він мене, каже, що я дурний або пяний. Береть ся він до жінки. Я таки задеревів на лаві. Що ж ви собі гадаєте? Баба своє знає. Баба то видить, що мене довги тиснуть. Лиш дивіть ся, а ґрунт на лїцітацію. Тай по минї. Але баба йому відповідає: Се, каже, не моє дїло. Аж менї лекше зітхнуло ся! Гадаю собі: Слава Богу, що хоч ти мене не ріжеш. Та бо він від жінки не відступає. Будь, каже, хоч ти розумна, не диви ся на варіята, бо він каже так як не при собі. Прийшов, каже, якийсь вітрогон, якийсь обірванець тай завернув їм усїм голову. — О! кажу, пане, я се не зволяю говорити! Можете, кажу, називати мене варіятом, пияком, як, кажу, хочете, але на Потурайчина — нї! Він, кажу, нам очи вітворив, світ нам показав. А жонца менї каже: Не обзивай ся, бо я до тебе не говорю. Тай знову до моєї: Ти, каже, нагадай сему варіятови — показує пальцем на мене, — що його з довгів не видко, а як тепер не заратуєть ся сими грішми, тай пропав як пес у ярмарку. Я знов задеревів на лаві. Підійде, гадаю собі, бабу, бігме, підійде! Та вона, бідолашна, лиш те й робить, що як подивить ся на свої дїти, а нїби на мої другі, тай плаче. А моя таки — дай їй Боже здоровле — каже до жонци: Не хочу я, каже, такими грішми доробляти ся.

„Довго ще її Краньцовський мучив, а вона таки нї тай нї! Пішов він з нїчим. Але надїю ще має; ви ще, каже, до ранку змякнете. А на другий день та йти би до міста голосувати. Що, кажу, до баби, лягати минї, чи як? Лягай, каже, заки він надійде, то я тебе виряджу. Лїг я, сон мене не береть ся. Так мене щось мулить, мулить, мулить. Уснув я не зараз. Може спав пів години, а може й нї. Будить мене моя. Видко й вона не спала. Уставай, каже, бо жонца вже під дверми. А то ще зовсїм темно. Тїкай, каже, задними дверми. Ухопив я на помацки свиту, капелюх і ременець тай тїкаю таки розперезаний. Най Бог простить, підпережу ся на дворі. Тїкаю босий у дебру, навіть хлїба не було коли взяти. Гадаю собі: нема вже чого до дому вертати ся, піду просто до міста, Бо тут він мене найде. Іду деброю в опеньківський лїс тай усе собі гадаю: Се не буде добре. Як він уже на мене наважив, то не дасть минї спокою, поїде за мною на вздогін. Лїпше менї перечекати в лїсї, нехай пробіжить. Зійшов я з дороги, лїг за смереку, тай наслухую. Отут ти мене найдеш! Чую, дур-дур-дур! їде. Затаїв я в собі дух, анї пиану! Як уже проїхав, підношу ся легенько, заглядаю, куди їде. Зарало вже, то й видко менї. Поїхав на Підошви. Ти туди, гадаю собі, отже я на Берберівку! Хоч далї, але вже ти мене не найдеш!“

„Приходжу до міста, сонечко зійшло, показує красна днинка. Шукаю я наших. Є, стоять купками та обзирають ся, чи не надходить де

жандар, бо зараз розгонить. Питаю ся, що там чувати? Кажуть: Зле, Мало наших. Нїби всї села за Сосновичем, коли ж бо виборцї хрунї, геть позапродували голоси. Але ще рівно масмо надїю, богато з тих хрунїв не поприходило. Йду я до голосовання, дивлю ся, при комісії сидить наш жонца. Нагадав я собі всю неправду, якось менї так серце стиснуло. Віддав я свій голос тай не вступаю ся; став собі за дверми тай пишу, як хто голосує. Піп із Підошвів — на Шубравського, отой Василь із Берберівки, що хотїв другої читальнї — на Шубравського. Але ж бо то почитують якогось Івана Підогнаного, а то приходить голосувати Мошко Райфур той, що шкіри продає на малім ринку. Гей, люде! Гей, люде! Не знаю, чи я би тепер на таке зважив ся, але тодї якийсь мене такий жаль розбірав, така туга, що гадаю собі! як смерть, то й смерть, як шибениця, то й шибениця. Виступив я перед комісію тай кажу: Я не зволяю йому голосувати, се не є нїякий Іван Підогнаний, се Мошко Райфур, я його знаю. Ей! Як схопить ся той комісар, що був у нас на правиборах, та до мене. Мовч, каже, хаме! Тебе хто сюда кликав?! Серце його, каже, до арешту! А жандар як зпід землї вродив ся. Уже мене ловить за рукав. Але пан жонца — дай йому, Боже, здоровлє! — визволив. Най пан йому, каже, да спокій. А до мене: Ти, каже, Сеньку, вступи ся геть відси. Вивів мене за двері тай каже: Зачикай на мене, я тобі маю щось уповісти.

„Виходжу я на двір поміж наших. Зле, кажу, дуже зле! Піп Трішин з Підошвів та голосує на Шубравського. Не встиг я се вимовити, а піп осьде, менї над головою, каже: Неправда, я нї на кого не голосував, бо нема такого кандидата, як би я собі бажав. Е! — кажу — паноче, один з нас бреше та не я. Ось у мене карточка, як хто голосував. Тай тиць йому ту картку перед очи, що я собі записував голоси. А він тодї до нас усїх сварити: А ви, каже, сякі такі! То я священик та маю голосувати на безбожника. Дивіть ся, каже, ви закляті радикали, пекло під вами горить! Та зле трафив, бо люде йому не стерпіли. Ти, кажуть, рабіне жидівський, а ти кого пеклом лякаєш?! Іди, кажуть, там межи своїх парафіян пейсатих та налякай їх трохи пеклом. Ми не потребуєм, кажуть, факторів до Господа Бога. Як нас гріхи не пустять до неба, то й фактор нїчого не поможе. Змили йому голову в порядку“.

З великим психольоґичним тактом се оповіданнє держане зовсїм не в тріумфальнім, хвалькуватім тонї, а навпаки — Сенько оповідає його стримуючи сльози, хоч повторяє се трохи не десятий раз; люде подїляють його смуток, немов на похоронї. Стиль оповідання більше підходить може до Стефаника або Семанюка (у нас настільки мало розуміють Мартовича, що ставлять сих трьох письменників поруч себе,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

хоч стиль Мартовича цілком відмінний від Стефаникового, аж до повного контрасту). Але зроблене воно прегарно.

VII.

Не вважаючи на епізодичність матеріялу з селянського життя в повісти про події на вороницькім попівстві, як раз все таки малюнки селян в сім творі мусять бути признані найбільш цінною й важною частю. Невважаючи на різку манеру письма, на те що й тут автор — немов „на злість, на збиток, на супір“ (уживаючи його виразів) ріжним Тріщинам, цівільним і духовним, часом і несмачно напирає на подробиці грубі, брудні, „не пристойні“, на явища темні, негативні, — певна рівновага в світлі й тінях тут все таки додержана, односторонности не відчувасть ся, навпаки — в суворім осуді чуєть ся не тільки обєктивність, не тільки знанне, а й любов, чи поважанне до сього мужицького елєменту. Матеріял введено дуже ріжнородний, с богато нових, не трактованих досі типів і ситуацій, описаних з тонкою спостеріглівістю, з великим дотепом і гумором, який одначе не переходить в глузуванне. Я думаю, що власне ся, мужицька частина „Забобону“ забезпечує йому трівке й почесне місце в нашій мужицькій літературі, і автор перейде в нашу історію літератури власне як автор „Забобону“ перед усім.

Натомість попівство, хоч і служить головною темою, головним осередком повісти, зісталось не змальоване ні як певне побутове явище, ні як певна соціяльна клітина. Перед нами кілька характерів, кілька людей, що спинились на вороницькім попівстві, і то людей навіть не типових, як я вже одмітив, а більше куріозних, дивацьких.

Двір і „єрархія сполечна“ також зісталисъ зачіплені тільки з деяких принагідних сторін. Всі ті десятки сторін віддані пані Краньцовській і її фліртовим фантазіям вважаю майже страченими.

По українській інтеліґенції автор також „переїхав ся“ тільки принагідно, і розуміть ся, нїхто не буде брати те, що він тут дав, за скільки небудь повну характеристику, ані не буде мати гнїву за нього. Центр ваги, як сказано, містить де инде.

На всій книзі лежить печать талановитої, виробленої руки. В маленькій подробиці, в принагідно киненій замітці, в якім небудь порівнянню зразу відчуваєть ся і незвичайний хист спостерігача і тонка рука дуже вправного майстра. Коли знов таки порівняти сю книгу з повістю О. Маковея, відчуваєть ся, яку велику й плідну путь пройшло наше письменство за сї пятнадцять літ, як воно виросло, виробилось, поглубилось. Автор свідомо, очевидно, гербує всякою зверхньою деко-

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

рацією, всякою сенсацією як способом до підвищення інтересу оповідання. Навіть те небогате, що могло б послужити притокою для яких небудь сильних сцен, чулих ситуацій, навпаки обчімхане від усяких таких сензаційних подробиць: самогубство Гринька, хороба Потурайчина наслідком беззаконного засуду за скликанне читальняних зборів. Автор очевидно ставить завданнєм показати свою силу аналізи і оповідання як раз на типах і ситуаціях найбільш сірих і буденних — так сказати на самім мясі життя. І от він описує слоту на селі, розїзжену дорогу, піскуватий ґрунт, або глоту в сільській хаті під час зборів, дотепи єврейчика-пострігача і т. ин. Клясичний з сього погляду вже сам початок повісти!

Але автор не боїть ся при нагоді вдатись в поезію. Деякі його такі поетичні екскурси, порівняння те що виходять часом дуже влучні, настройові. Може він і се вдати!

Такі напр. кінцеві сторінки повісти:

„На другий день рано вийшла Їмость на свіже повітре, чи не перестане від того боліти голова. На дворі стояла тиха, осїння погода. Небо чисте, ані одніської хмарки. Сонце зійшло ясне, наче викупало ся в росї. Тай роси ж тої, роси! Немов проїдала Їмостині черевики та грызла ноги. Аж холодом проймало.

„Попри вузькі загінцї мужецького жита пішла Їмость аж до лїса. Чатине встелило пісок густо-густо. Отже на соснах ані знаку від того, вони зеленїють так, як зеленїли лїтом. Аж ось ув однім місци встелена земля пожовклим листем. Відки його стільки? Їмость підглядала, перебирала очима дерево за деревом. Он-он стоїть берізка. Сама одна поміж стількими соснами. Тоненька вона та марна, але висока як і всї дерева навкруги неї. Зняла в гору безлисті гилячки, бідна сирітка поміж чужим народом. Доки зеленїла широким листем, то ніхто й не назирав. Аж тепер її побачили, як постелила свій лист кругом себе по земли, а сама зацїпенїла на довгий мертвецький сон зимовий. Їмости здавало ся, що ся берізка — її Славко.

„Свіже повітре помогло Їмости; вертаючи назад до дому вона вже позбула ся болю голови. Але думки її нїчого веселого їй не віщували. Таки треба дожидати ся смерти з косою. Життє її докінчене до самого верху: нїчого проти долї спротивати ся. Правда, не такі вона надїї мала на Славка. Та що дїяти? — „Не знати, чи є така душа на світї, якій поводить ся так, як вона собі сього бажає?“ — думала Їмость, а легенький сум обгортав її душу. Постановила, таки сьогодня написати до дїтей, що батько згожуєть ся, нехай означують час слюбу, коли новоженцям буде догідно.

„Пропало: іди, Славку, межи люде! Чому ти маєш бути лїпший як другі? Ах! Які ж ті мужчини всї нї до чого!“

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І я кінчаю сим свої замітки про сю роскішну книжку, яку вважаю трівким надбанням нашого письменства. Нехай вони будуть заразом і поминкою по їх авторі, в котрім наша література стратила одного з найбільш серіозних і цінних своїх представників — стратила саме два роки тому (Мартович умер 11 сїчня 1916 н. с.) в таку тяжку хвилю, коли ні наш журнал, ні українська преса тутешня не мала змоги навіть його й помянути![1])

О. ОЛЕСЬ.

* * *

I.

Гаснув день, як надія остання,
Смуток тіню ходив по землі...
Ледве чутно, як пісня смеркання,
Виплітали зітхання твої.

Вилітали вони непомітні
І тремліли на крилах жалю,
А навколо небесно-блакітні
Розцвітали дзвіночки в гаю.

І тепер я що року блукаю
В час вечірній, як квітнуть гаї...
Де ти єсть, і чия ти — не знаю,
Але чую зітхання твої.

II.

Квітне мак рожевий
В запашнім садку...
Вітер полудневий
Носить ся в танку.

Вється ся біля квітки,
Серцем розцвіта,
Серце рветь ся з клітки,
Прагнуть уст уста...

Квітне мак рожевий
В запашнім садку...
Вітер полудневий
Плаче на пеньку.

Плаче листям гілка,
Трави не шумлять...
Кинута сопілка,
Крила не летять.

Ти, як мак рожевий
В золотім вінку...
Вітер полудневий
Плаче на пеньку.

[1]) Поминка по Мартовичу д. Свєнціцького вийшла весною, в І кн. Л.-Н. Вістника за сей рік.

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

М. ІВЧЕНКО.

Шуми весняні.

IV.

Ранкова зоря стоїть прямо перед вікном вітальні, в якій росташовані великодні страви і чим ясніш стає вона, тим більш чітко падають рожеваті смуги на протилежну стінку.

Іван Іванович клопочеть ся коло столу. Він увесь час гукає на Феню, метушить ся, розставляє посуду, одтикає пляшки з вином.

Посеред столу на довгій мисці порося. Шкура темна, гладко вичищена, від чола його з заплющенними очима віє холодним суворим спокоєм.

Я підхожу до Івана Івановича христосуватись. Він старанно перед сим витирає губи.

— А-а, нарешті і ви повернулись. Ну і гаразд. А я, правду кажучи, уже й чекав вас. Ну то будемо розговлятись. Сідайте, будь ласка. Сьогодня він урочисто-серіозний, а проте в обличчі застиг якийсь сум.

— Так то голубе, Василю Павловичу. Розговлять ся доводить ся у двох — як бурлакам. Ви молодий, а я старий, а все ж холостяки. От і довелось самому готуватись. Сказано, як нема дружини.

Він помовчав. Випили по чарці вина і знову почали „пробувати".

— А знаєте що, голубе мій? — почав знову Іван Іванович — коли є охота — женіть ся. Беріть кого хочете, тільки чесну, розумну людину. А тільки не зоставайтесь один, як я оце.

Хіба оце мурло, — додав він пошепки, — з яким я зараз живу, може втішити на старість? Дав пятьсот, як хлопця привела, — ну то оце і ходить коло мене.

А ви думаєте довго вона буде зо мною? Не з таких. Оббере, скільки зможе, — і така й була. А без жінки, братіку, не можу — хоч і старий. З молодих літ звик, то й на старости трудно одвикати.

І так воно, як кому везе. А таки трохи раніш скакав, як кажуть у гречку, ну а стара гризла мене, гризла — поки й на той світ не пішла. От, думаю, коли воля, а воно виходить инше. Злигав ся з рябою дівкою, тай живу.

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Ех, як би таку жінку, як Ольга Петровна! Та тільки не той... не ті літа. Далеко куцому до зайця? Знаю я її — не з тих, вона... Тільки мабуть і сама не знає, кого шукає.

— А ще краще, знаєте що? — Трохи помовчавши додав він. — Їдьте звідти, їдьте куди небудь в велике місто, вибірайте хорошу собі дружину. Там воно краще живуть люде. Чи може тому, що серед чужих, та рідко бачуть ся. А тут нудьга заїсть, їй-богу заїсть. Або ви, або вона, а хтось почне в гречку скакати од нудьги почнете... Нїде спочити...

— Тут був один нотаріус. Приїхав, молодий, чесний. Обоє такі хороші, що всї прямо дивувались, як вони гарно жили. А проте багнюка затягла — він почав піячить, а до неї по три хлопцї ходило в одну ніч. Инколи від нудьги брала з вулицї прямо городового. Те буде і з Ольгою Петровною. Ви думаєте менї не жалко? Тільки знаю, що я вже не допоможу: не ті літа... А вже, як спіткнулась, піднять ся не підніметь ся. Сього сопляка Євгеньку вона покине, ось побачите. Їй треба не таких — здорових, суворих, щоб узяв її, як кажуть, в перепльот.

— А проте... я се так кажу вам, а хто зна, як краще. Може нежонатим ще краще. Хто може знати душу жіночу, хто її знає? Так то, Василю Павловичу! Ну та буде. Краще випемо ще по одній. За упокой моєї дружини — Хай їй там легко згадаєть ся!

Він злегка крякнув, на очах виступили сльози, лице налилось синьою кровю. На протилежній стїнї виросли пасма перших привітно-яскрявих промінїв сонця, деякі з них відбили ся в рубцях люстри і заграли радужними кольорами. Іван Іванович почав дрімати.

— Іване Івановичу! — обзиваюсь до нього — ходїмо спати.

— А так, серце. Ходїмо, ходїмо.

Я теж лїг спати. Але чомусь не спалось, пливли свої думки. Знову підступала нудота. Почали дзвонити і одноманїтно танцюючи дзвони линули до мене через кватирку вікна і своїми безуганними потоками дратували мене.

А той рік у Київі, у сю саму пору, я гуляв з панною. Чисті, піском осипані дорожки. По клюмбах починали пробиватись сині голівки перших весняних квіток.

Темний холодний Днїпро розгорнув ся у всю свою широчінь — тільки на заходї синьою смугою манячили далекі смутні лїси. Шумів вітер, виблискували в дрібних хвилях Днїпра промінї

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

сонця. Свіжими ростами землі пахло. У панни сині квіточки колихались на брилі, наче васильки.

Лице юне, рожеве і мягкі променясто-сині очі.

Товаришу — Василько! Спустімо ся туди, — вниз. Ах, як там ловко! Що, як би прямо в провалле!

Панна наближаєть ся до провалля. Я ловлю її, вона грацій-но перехиляєть ся через поручні — і смієть ся.

Грають очі, шумить вітер, бурхливими потоками хвилюєть ся кров.

— Панно, товаришко! А хто то вам такі квіточки, як баранчи-ки на вербі закрутив?

— Е! — киває панна. — Не скажу! Отгадайте?!

— Ну, то як же се я можу знати;

Шуми весняні. Знаєте їх? Чули коли небудь? Ні. Ну, так прислухайтесь!

І вона нахиляєть ся близько, щось шепочучи на ухо, і тї-кає. Кров кидаєть ся в голову, я біжу і ловлю її, а потім цілую. Панна зразу обурюєть ся, а потім зхвильовано смієть ся. Цілий день гуляємо, а повертаємось до дому стомлені, але свіжі, повні паховищів вітру і молодої трави. А дїлили кохання в кімнаті по-хапце, щоб нїхто не почув. І коли повертав ся до-дому, на серці зоставав ся лише сум і порожнеча.

І от знову покидають ся шуми весняні, будять кров, тугою юною тягнуть на сонце, на зелені оксамитові килими. Шуми весняні.... Шуми весняні.... Спитай вітра, з ким він говорить! Од верби полетїв до дуба, а вже знову шелестить в комишах. А в шумі його вчуваєть ся сум, — сум протесту і незадоволення.

О десятій годинї починають прибувати з візітою гості.

Вони в потертих з плямами сюртутах, трохи на підпитку.

Іван Іванович, певне, не вписав ся як слїд і тому тягне розмову довго, вяло і нудно. Роспитує про міські новини частує гостя, а самому так і хочеть ся до ліжка. Прийшов і Євген Григорович. Він увесь в святному. Чорний костюм кошмато телї-паєть ся на ньому і здаєть ся, що то не жива людина, а напів-розбитий манекін. Бїляве волосся гладко прилизане, очі сухі з вузенькими чоловічками. Він уже встиг побувати в кількох родинах і від нього тхне перегорілою горілкою. Зо мною він теж похристосував ся, але тримав ся увесь час холодно.

— А за Ольгою Петровною не скучаєте? Суворо оглядаючи, питає його Іван Іванович.

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Євген Григорович злегка мнеть ся, виймає портсігар, стукає об нього цигаркою і вдаючи з себе цілком спокійного, зневажливо цідить.

— За Ольгою Петровною? А чого мені скучати? Хіба мало сього добра на світі? Одна пішла, другу знайду. З байдужою погородою відповідає Євген Григорович.

— А чого ж ви тоді плакали? Я таки й справді думав, що ви кохаєте її.

Євген Григорович мнеть ся, нарешті піднімаеть ся і починає прощатись.

— Ну, вибачайте Іване Івановичу. Мені ще треба поспішати.

— А куди ж се ви так?

— Та ще треба до нотаріуса Кислиці. Закликали в гості.

— Е-е! Он куди наш кавалер унадив ся. А я й не знав. Щож, в час добрий — вона дівчина хороша. Тільки ж треба бути молодцем! Молодцем треба бути!

Євген Григорович нічого не відповідає і хутко відходить.

Час від часу в корідорі бряжчить дзвінок і звідги чути, як поважно іде Феня одчиняти. Несміливі запитання.

Приходять нові гості. Стає без кінця нудно слухати осьодноманітно-тягучу розмову. І обличчя у всіх одинакові і три мають себе однаково і в одинаковій мірі пяні. Один з них почав навіть виливати свою душу, що хвилі лізучи цілуватись зо мною. Користуючись моментом, коли немає нікого з гостей, хутко одягаюсь і вихожу пройтись.

Але в місті бруднота, по вулиці стоять глубокі сірі калюжі густої багнюки. Від неї тхне міцним духом залежалого гною.

Але день ясний, теплі швидкі струмки вітру пливуть з півдня, сонце лле ясні проміння, а в них купають ся настирливо-одноманітні згуки перезвонів.

Бем-белем-бем... бем... бем...

А прудкий вітер ловить дзвони, підхоплює їх на власні крила і бавлячись, як мнячиками, перекидаючи з руки на руку, гонить їх далі, туди за місто.

По пішоходу вже просохло і вузькими смужками поросла юна яскрава травиця. Іду за місто, і чим далі прохожу, тим ясніш встає передо мною сіра площа лугу, а за нею густі кущі гаю. Високі дуби безпомічно простягли свої віти в прозоро-чисту весняну блакить. Густі верби сумно повільно гойдають ся, як дівчата в гуртових співах, тягнучи одну і ту ж ноту мелянхолійної журби.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чим вони не задоволені?

Але юні кущі лїщини веселі, хитрувато посміхають ся. Знають вони якусь свою таємницю, чогось нового радісного чекають, але нїкому про се не скажуть.

Підхожу ближче. Поміж жовтими торішнїми стеблинами пробивають ся густиими кущами молоді шпильки трави.

В густих кущах поплуталась доріжка. По під кущами ще де-не-де зостались невеликі синюваті плями нерозталого снїгу.

По між листом пробивають ся яскраво-зелені листочки з синїми голівками пролїсків.

Під гілястим дубом старенька вкрита сїрою трухлявиною лавка. Чомусь не хочеть ся далі йти. Лїг і дивлюсь в небо— глибоке, безодньо-блакітне і такий спокій і легка радість обхоплює мене. Ллють ся звідти, з височини струмки блакіти, цїлющою водою промивають мою закоптїлу душу.

Відусїль пливуть міцні пахощі, легкими струмками лоскочуть серце, викликаючи солодку тугу. Осї пахощі певне вітер приносить. Ось він наче стих, десь в глубинї затаївшись. Але раптом підскочив, затрусив нїжним намистом на лїщинї і знову підняв ся рівним потоком до найвищих гіллячок дубів. Але не боять ся старі дїди. Тільки стиха гогочуть від холодного жартовливого лоскоту.

У-у-у-у — тягнуть довгу пісню.

Знають старі шуми весняні і люблять купати ся в лоскоти їх.

Шуми весняні, шуми весняні.... Мутять серце неспокоєм. Піднїмуть ся з жовтих очеретів, поспївають на вербі, а вже полетїли до дуба, пожартували з ним і полинули до білих весняних хмарин, щось шепочучи їм. І шукає в тузї розбуркане серце свого власного щастя, силкуеть ся скинуть наболївші трухлявини, метушливо бігає з місця на місце — питаючи — деж то воно? — чи не тута в небі блакітнім? чи не тута в квітках пахучих? Але хутко одлїтають днї весняні, а з ними пора шукання, і зостаеть ся порожнеча і звичайні трухлявини.

Шуми весняні... грають танок музичний, клопотливо шукаючи.

— Пролїску — братику! — чи чекаеш ти зо мною кохання?

Так, вітре весняний! Вже бутони розвили ся мої — вже листочки мої готові приголубити тебе. Йди до мене, вітре весняний

— Хо-хо-хо-хо! — Він вже готовий! — Хо-хо-хо! А подумав, ти ж чи я то маю охоту до тебе прилинути? — Хо-хо-хо!

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І подав ся знову незадоволений і знову питає і одлїтає жорстоко насміхаючись, а в самого незадоволенне.

Шуми весняні... Шуми весняні... Танок кохання струмками ллеть ся, тягне в свої тенета. Усїм шукаючим музику чарівну шепоче на ухо. — І в пянім танкові оддають ся серця одне одному. Але надходить спокій і втома — і одлїтають гнилі висохші серця — зоставляючи на свято життя лише міцних, лише спаяних музикою життя...

Шуми весняні... Шуми весняні...

Бренять вітри по березовій кобзї, предківські таємницї землї співають. Слухає стомлене серце, бажаючи злитись з свіжими потоками, — але даремно. Не оживлять весняні струмочки струхлявілих дуплянок.

Шуми весняні! Шуми весняні! Шуми шукання й протесту.

Шепочуть надії і сичать розочаруванням, найсолодшою втїхою лоскочуть, тугою глибокою хвилюють!

Шуми весняні. Шуми весняні!...

Голосні кроки, поспішаючи наближають ся до мене. Чую стримані голоси. Підиїмаю голову. Проходять по доріжцї з пучками пролїсків дві дївчини. Подивились на мене, злегка усміхнулись, а одійшовшись поодаль почали сміятись і потім поволї зникли. І знову тиша, тільки легкі тїнї надходять і шумлять потоки вітру.

Почув ся звінкий дївочий сміх — нарештї чую докірливий голос.

— Ну хіба ж можна так! Ну, який би там босяк міг би бути! Просто хтось прийшов і лїг собі спочити на лавцї

Але її перебиває сухий роздратований голос:

— А я вам не раджу туди йти. Ну хоча б і так. Чого вам неодмінно хочеть ся йти туди? Хіба ми не можемо тут гуляти, щоб нїхто не бачив? Неодмінно вам туди треба. Усе вам хочеть ся до когось. Може вам скучно зо мною — ну тодї я нїчого не маю!

— Е, як се все надоїло, Євгене Григоровичу! Не вже не можете про віщо иньше думати? А ще називає себе інтелїґентною людиною.

Я хутко підхвачуюсь і зіскакую з лавки. І хто ж тут на полянцї? Панна Наталя? Я встаю і дуже ввічливо розкланююсь.

— Спокійної ночі, добродію!

— Вибачайте, не спокійної ночі, а „воїстину воскрес“!

Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Ха-ха-ха! — дзвінко заливаєть ся панна. — Я думала що ви спали, а ви, виходить, воскресли. Ха-ха ха!

Я підхожу. Панна довірливо, але осторонь простягає менї руку, а з очей прямо прискає сміх. Євген Григорович дуже холодно вклоняєть ся менї, дивить ся в бік і курить цигарку.

— Ви не знайомі? — питає Наталья.

— Нї, ми вже бачились — сердито відповідає Євген Григорович.

— Ну то чого ми тут стоїмо? Ходїм рвати пролїски. Вони такі холодні і радістні як і весна. А ми, певне, вам помішали, добродїю? А так, помішали? — Насмішкувато питає панна.

— От ви сміетесь, панно, і справдї можна подумати, що я спав. А на самім дїлї, я тільки лежав і дивив ся в небо і слухав вітру. І, справдї, які чудні настрої надходять в таку пору. Наче слухаеш якусь казку, стару, первістну. З самих могил віе вона. Слухаеш і нїяк не розгадаеш. Здаеть ся колись давно-давно чув її і нїяк не одгадаеш, де саме і коли її чув. І гірш усього те, що нїколи не зрозумієш її.

— А се вірно. — Панна цїкаво оглядає мене і потім кидає менї. — А ви знаете, добродїю, ви мене казками не годуйте, а краще, як дїйсний панич допоможіть менї квіток нарвати. Он дивить ся, які жовті. Ідїть нарвіть!

— О! З великою охотою;

Євген Григорович увесь час ходить по доріжцї і певне нудить ся і нервуеть ся. В нашій роботї він зовсїм не приймае участи.

— Євгене Григоровичу! А що, вчорашнього дня там шукаете. Чи що? І чого він усе дметь ся, як на одлигу? Євгене Григоровичу! — Євгене Григоровичу! — Цокотить панночка.

У Євгена Григоровича кривить ся обличче і він злістно обзиваеть ся.

— А я що, вам мішаю, чи що?

— Нї, то я так питаю.

— Ну так я на такі питання не відповідаю!

— Чому саме? — жартливе питае панна.

— Не хочу, щоб ви глузували.

Нарештї ми нарвали квіток. На обличчі панни грають легкі рожеві фарби, а з під довгих вій світять ся мягкі з широкими чоловічками очі.

— Ой! тай хороший букет який! Я вам страшно вдячна добродїю!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Я ввічливо вклоняюсь. Євген Григорович знову кривить ся.

— Євгене Григоровичу! Чого ви сердитесь? Ви не повірете, — звертаєть ся вона до мене, — увесь час був таким галантним, а зараз як повстрічались з вами зовсїм перемінив ся. А признавайтесь, будь ласка, ви не посварились?

— Не знаю, як добродїй. Що ж до мене, я нїчого рішуче не маю проти нього, — відповідаю я.

— Ну а що до мене, то я не маю охоти нїчого спільного мати з вами, добродїю! — Раптом випалює Євген Григорович.

Панна здивованно здвигає брови

— Он як! То ваша цїлком справа, — відповідаю я.

Всїм нам стає нїяково. Ми мовчки якийсь час ідемо по дорозї. Панна дивить ся в землю.

— Ви ще не збіраєтесь іти до дому? — звертаєть ся вона до мене.

— Нї, я сьогодня цїлком вільний.

— То може ми підемо далї? Там коло лугу, здаєть ся, повинні бути ще квітки.

— Прошу. Я до ваших послуг, — відповідаю їй.

— Я мабуть зайвий тут. — Хрипло звертаєть ся Євген Григорович. — В такому разї я піду звідси.

— Ми вас не гонемо звідсїль. Адже ж разом підемо!

Проте, — холодно відповідає панна — як ваша ласка: коли не маєте охоти зоставатись, то й силувати не станемо.

Євген Григорович подає руку Наталї, зо мною лише холодно роскланяв ся і хутко одійшов.

— Ну і слава богу, — говорить панна, — я страшно рада, що він пішов. Ви не повірите, — переходить вона на більш щирий тон — який нудний він. Йому чомусь здаєть ся, що ним повинні усї цїкавитись, бути тільки в його товаристві. Страшно скучний!

Вона якийсь час помовчала, наче замислилась над чимсь, а далї звертаєть ся до мене.

— А куди ми підемо?

— Куди хочете, панночко.

— Ну то добре, ходїм на ярок, он туди.

Вузенька, чисто-протоптана стежка кривулею поплуталась по над канавою. Молоді стрункі берез[illegible] по над нею, а далї вниз густа лїщина. В одному місц[illegible]. На нїй, певне, ще недавно ростав снїг і жовті [illegible] як гузики, вкрили її.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— От і добре. Я страшно люблю сї квітки. Кажуть, що жовтий колїр ознака зради, але я сього не боюсь.

— То ви, певне, наміряєте ся зрадити комусь? — Жартуючи звертаюсь до панни.

— О, нї! Я тільки гадаю, що колиб менї зрадили — то я до сього поставилась би спокійно — хай собі, як знають роблять!

— Невже вам, такій ще юній і думати про зраду? Хто ж осмілить ся кинуть вам в вашу чисту душу таку образу?

— Ну що-ж буває всяко. А скажіть, будь ласка, — перебиває вона балачку, — що ви тут робите в містї?

— Я аґроном. Служу в земстві.

— Аґроном? Он як! Се цїкаво, але... щоб заїхати сюди і тут животїти, не знаючи для кого й чого... О, нї! Я нї в якім разї не згодилась би! Я тільки й мрію про те, аби скоріш вирватись звідси в Київ на курси.

— Але я не жалкую. Ось бачите, тут от, в сьому містї, я зустрів таку цїкаву славну панну, як ви.

— Ха-ха-ха! То се вас теж в школї учили комплїменти говорити?

— Е, нї! Сї речі я вже знав з четвертої кляси реальної школи.

Панна замовкла.

По троху спускаєть ся сонце, стихли вже дзвони.

— Мабуть повернемо ся, правда? — Звертаєть ся до мене через якийсь час панна.

Я згожуюсь.

Панна в доброму настрою. Весняне пальто ростібнуто і поли його разом з кінцями синьої намітки на голові тріпочуть в повітрі. Лице в неї зарожевілось, а очі світять ся мягким промінястим вогнем.

— Шуме весняний, Шуме весняний! — Співає панночка.

— Боже, як менї подобаєть ся ся пісня! Чомусь так тепло і сумно стає, і хочеть ся чогось такого хорошого — щоб усю захопило! З вами таке буває.

— Бувало, панночко, та й тепер инколи буває, але я вже зневірив ся. Рано почав жити, богато постьобало, — то й знаю, що власне хорошого мало. І тим більша туга: знаєш, що сього хорошого немає, а проте, не погасиш сього вогню.

— Як ви чудно говорите! Наче ви старий такий. Аж не вірить ся. Я все ж таки вірю, що се — хороше почуттє я повинна пережити, я маю на се право. І се станеть ся! — Запевнено говорить менї панна.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Знаєте, Наталю, ви ще така юна і стільки в вас бажання світлого пахучого, як весняний сік!..

— Ну буде... буде...

— І я був би радий, коли б се щастя на вашу долю випало. Але, знаєте, менї пригадують ся давні дитячі події, і від них так ясно стає і так сумно через те, що вони вже нїколи не повернуть ся.

— А чому саме, се дуже цїкаво — запитує мене панна.

— Ну, ось слухайте. Краще я роскажу ту байку, яку менї ще дїд оповідав тодї! Правда, тут богато переплутано де чого, але самий зміст цїкавий дуже.

На весні я їздив з дїдом в лїс. Се було найбільшою радістю для мене. Мене все цїкавило: дерева, які починали випускати листочки і зелена трава і ті весняні пахощі, які так різко чути в повітрі. Але більш усього звертала увагу якась радість лїсу — і навіть шуми весняні здавались надзвичайно веселими.

— „Дїду, ой як ловко гудить зараз лїс!“ — з захопленнєм звертав ся я до дїда.

— „То, хлопче, шуми весняні“.

— „А що то таке дїду“?

— „Хто зна. Але кажуть, Пролїс, такий парубійко лїсовий, ходить по лїсу. Зробив собі дудку з березяної кори — тай дме у неї. От через те такі й шуми веселі. Кажуть старі, що дерева він сим шумом цїлує. Квіточки теж. Але не всї — вередливий він. Все шукає свою дївчину Ярину. Підійде до квітки тай питає.

— А чи ти не бачила дївчини моєї Ярини?

— Нї, Пролїсу. Біжи туди — сими слїдами пройшла вона, поцїлунок на менї зоставила — мабуть в ярок заховалась. І знову шукає її Пролїс, питаючи у всїх по дорозї.

А як знайде він Ярину,—то починають довго-довго цїлуватись. Та тільки се скоро у Пролїса проходить — один або два днї, а потім знову кудись і подав ся. Та все дме й тай дме у березяну дудку. А от як кине Пролїс Ярину, то вона тужить та сльози лле, та в тузї квіти цїлує.

Мене страшенно цїкавила сердешна обездоленна Ярина і великий дитячий жаль викликала вона в моїм серцї.

— „Дїду! — а скажіть чи Ярина мене би цїлувала?“

— „Е, нї, хлопче, — вона таких не цїлує — тільки квітки та дерева цїлує, та може панських дїтей... тай то хто зна — добавляє дїд. І тодї мене страшно дивувало — чому мене не захотїла б

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

поцїлувати Ярина, коли я так жалїю її? І от менї здаєть ся, що й тепер би не схотїла поцїлувати мене Ярина.

— А ви б хотїли, щоб вас неодмінно цїлували. Треба знайти її зразу, та заслужити, то може й поцїлує — кокетуючи, відповідає панна.

— А чудну все ж таки річ ви росказали. Парубійко Пролїс і дївчина Ярина. Казка, але хороша, весняна казка. І нїколи не повірила би, що ви можете росказувати казки.

— Шуме весняний, Шуме весняний.... — Задумано співає панна.

А на серцї стоїть тиха світла радість, навіяна пахощами молодої трави, лїсу, сонця — і стає сумно, що ся радість може незабаром зникнути.

— Паночко, хороша! — З захопленнєм говорю я. Я все ж дуже радий, що вас зустрів і познайомив ся з вами, правда випадково, хоч давно мав надїю, але все ж познайомив ся! Дозвольте стиснути вам руку і прохати вашого товариства і на далї!

— Будь ласка! — Спокійно відповідає панна. — Я завжди вільна, приходьте, то може поїдемо гуляти!

— Менї так добре в вашім товаристві: спочинаеш від усього!

Поволї надходимо до міста. Косі промінї червонуватими пасмами лягають на міські оселї, грають в шибках будинків. Видко невеличкі гуртки людей на пішоходах. Коли не коли проїде візник. Підходимо до будинку Наталї.

— А я шкодую, що після такої прогулянки треба повертатись до дому — говорить Наталя.

— А скільки їх таких хвилин доводить ся хоронить в буденщинї. А не вже вам так не добре дома живеть ся?

— Всяко буває, добродїю, як шуми весняні — задумливо говорить панночка — повіяли, тай розлетїлись.

— Але шуми весняні що весни співають, — треба їх, панночко, ловити.

— А треба... Ну я вам дуже вдячна за прогулянку. Може коли небудь зайдете до нас?

— З великою охотою, дуже дякую!

Вона простягає руку і щиро мягкими промінням очей усміхаєть ся.

Тихий сум співає свою музику, перебіраючи денні вражіння. І на тлї сих вражінь таким сірим непривітним здаєть ся Супониця.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Іван Іванович сидить в вітальні і грає на флейту. Довго пробує якісь мелодії і нарешті вціймавши якусь найблизчу йому, починає тоскно її награвати.

— Іване Івановичу! Чому ви так сумно граєте.

— Так, згадалось де що. От ідуть люде в гості, та в купі, в родині — а мені й згадалось, як ми з старою колись гостювали.

І він знову починає тягти ту ж саму тоскну мелодію.

Вечірня смуга заходу засмученим сяйвом розлила ся в небі, як останній поцілунок юної холодно-чистої панни — і так і застигла в спокійній задумі.

А в серце залїз глибоко якийсь гвіздок, тай коверзає і коверзає там.

(Далї буде).

ВЯЧЕСЛАВ ЛАЩЕНКО.

Ніч.

Сон не йде. Стою на ґанку.
Тихо всюди. Ніч панує.
Сонну землю, мов коханку,
Місяць промінем цілує.

Соловейко свище, свище...
Пахотять так ніжно квіти..
Ніч дратує все сильніще,
Ніч шепоче: йди любити!

Серце жде якоїсь долї.
Знов зорять йому надії,
Знов в душі пливуть поволї
Голубі, неясні мрії.

Вабить все, чого торкнеть ся
Місяць світом чарівливим,
І життя в сю ніч здаєть ся
Теж блискучим і вабливим.

Знаю, знаю сю оману
Прожене тверезий ранок,
І смутним я завтра встану,
І брудним сей здаєть ся ґанок.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ХОМА БРУТ.

Моя кохана.

I.

Я — земський ветеринарний лїкар. Свої обовязки я виконую дуже сумлїнно: акуратно роблю подорожі по незлїченим господарствам і цїлими десятками виряжаю до кращого світу на сап коней. От-же озираючись на минуле моє життє, я бачу довгу без кінця-краю низку кінських носів: вороних, каштанових, сїрих і білих. Те все носи, у які я дивив ся, шукаючи там сапу. І ті, у яких сап було знайдено, вже спочивають, від моєї власної руки, на встановленій законом трьох-аршинній глибинї, а носи, що від сапу вільні, ще й до сеї доби радісно роздмухають ся, нюхаючи пахощі сїна, гною і ланів щасливої Вкраїни...

Сей величний ряд кінських носів — моя гордість і усправед-ливленне мого істнування. Чи буде Вкраїна самостійною державою, чи не буде; пануватиме тут соціялїзм, або свистїтимуть нагаї самовільства, — все одно тут не буде стільки сапатих коней, скільки-б їх було, як-би я не дивив ся їм у носи. Почуваєте? Я помру, над труною моєю, може, збудує вдячна Вкраїна монумент з кінських носів, але мій продовжник з такою-же енергією тинятиметь ся по селах та господарствах рідного краю, заглядаючи у незлїчені, безкрайні, ріжного колїру носи!

— Життє, ти — чудове! — хочу сказати я в пориві щирої вдячности — бо для того, щоб людина почувала себе не останнїм шрубом у світовій машинї, ти утворила з одного боку ветеринарну науку, а з другого — ніс живої кобили.

Але сього сказати я не можу.

А саме через се.

В одну з своїх останнїх мандрівок по господарствах Української Держави випадково зробив я відкриттє. Хай простить менї ветеринарна наука, але ніс, що штовхнув мене на цїлу низку розмислів, не належав до якої небудь шкапи. Він був власністю молоденької дївчини з синїми очима, тонкими, мов шнурочок бровами і каштановим, хвилястим волоссєм... Коротко сказати, після де-кількох прогулянок з Катрею я втратив значно апетиту, а за два тижнї і сон. І в перемежках між оглядами носів, я прийшов до переконання, що я ще більш користи при-

Generated on 2015-07-27 17:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

нїс-би Українї, як-би, крім заховання кінного складу її, став-би працювати і над побільшеннєм її населення...

II.

Через те, що по всїм правилам науки вирядив у вічність десятка півтора сапатих коней, лягаючи спати, я почував те найвище задоволеннє життєм, яке даєть ся долею лише мало-яким вибраним.

До сього требе додати, що в економії „Шпичаки“ завжди добре стелють постелю і нїколи не кусають блохи. Але сього разу на другому ліжку поклали молодого та бравого сотника славного війска українського Петра Коршенко, який зявив ся дуже балакучим вояком.

Скидаючи чоботи з дзвінками острогами, лицар Коршенко до мене порадив ся:

— Я-б, чого доброго, закурив.

— Куріть.

— Та нема тютюну.

— Візьмить з мого кисету.

— Та нема паперу.

— Одірвіть шматочок газети.

— Та смердїтиме.

Потім після пятнадцяти хвилин розмислу, він витяг з кишенї шматок листового паперу.

— Є у мене лист. Зробити хіба з листа?

— Зробіть.

— Ви так кажете, бо не знаєте, що се за лист. Се — від однієї дївчини. Вона у мене закохалась, як чорт у суху вербу...

— Тодї не робіть.

— Але вона пише надто неписьменно. Навіть не вміє поставити „є“. Читати сором!

— Тодї зробіть.

— Зроблю. Через те, що вона менї не подобаєть ся...

— Се погано.

— Що робити? Бо вона забуяла. Сама лїзе цїлуватись і тремтить, мов у пропасницї. Ви її знаєте?

— Пропасницю?

— Та нї!.. Катрю Довгоносу.

Я мало не вмер, як почув се прізвище. У мене затремтїло серце і почали крутитись перед очима круги. Про те навіть Єги-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

петська мумія не повелась-би стільки зімнокровно, ніж у сьому разі я...

— Знаю Довгоносу — промовило щось у мене з середини.

— Невже? Ну, все одно. То вона, скажу вам, не тільки забуяла, а трішки й підленька...

— Підленька...

— Ще й як! Вона менї казала, що до неї залицяєть ся якийсь ветеринарний лїкар. Хоче з нею одружитись... я — каже — за його піду заміж, бо його можна дурити. Хіба не поганка?

— Можливо....

— Авжеж поганка! Але я думаю, що вона бреше: який дурень, хоч-би й ветеринарний лїкар одружить ся з такою пустотливою?

— Бувають дурні — сказав я сумно.

— Але треба бути ідіотом, щоб не бачити, яка вона цяця. Вона, здаєть ся, не до мене першого на шию вішаєть ся, а до кого хоче. Ви згоджуетесь, що тільки ідіот сього може не бачити?

— Бачите, пане сотнику, як що хтось дуже закоханий...

— Закоханий? у кого? у сю порожню марнословицю? у дурну і роспустну дївоху?.. Дайте менї вашого кисета: я уже одірвав шматок листа.

Я сидїв, мов колода, і коли в смертельній втомі заплющив очі, побачив довгу-довгу низку кінських морд, які глузливо шкірили зуби...

М. ДОЛЕНКО.

* * *

Моє кохання до сконання
Мого „люблю“ не зломе час.
Кажу сумнїву всїм вагання:
Моє кохання — до сконання!
І хай до-віку сї страждання,
Нехай надїї світ загас,
Моє кохання до сконання,
Мого „люблю“ не зломе час.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ОЛ. ГРУШЕВСЬКИЙ.

Київське Наукове Товариство.

1907 — 1917.

Після довгої вимушеної перерви вийшла перша книжка „України“, перша після 1914 р. Се разом з тим перша книжка, яку видало Київське Наукове Товариство після трьох-річної перерви своєї нормальної інтенсивної діяльности. Життє не дуже сприяло сьому Товариству, але не вважаючи на сї перешкоди, воно провадило свою працю і серед тих лихих умов. Війна погіршила і далї сї умови, зробила їх зовсїм неможливими. Не можна було видавати далї „Записки“ Наукового Товариства в Київі і треба було перенести їх до Москви, друкувати в чужому містї, в російській друкарнї, де зовсїм не було практики з українськими книжками і виданнями. Друкувати в Київі було неможливим через цензурні утиски, які повернули українську книжну продукцію до часів перед-революційних, коли цензура без усяких сумнївів і вагань нищила все українське, не даючи нїякої можливости проводити українську культурну працю. Цензурне veto лежало на всїх початих працях і не можно було їх далї провадити і закінчувати.

Така зміна не могла не відбитись на внутрішньому життю Наукового Товариства. Публїка бачила, що видання Н. Товариства припинились і далї не посуваютъ ся, що „Шевченківський Збірник“ Наукового Товариства нїяк не може вийти в світ. Для сторонньої публїки Наукове Товариство не вело видавничої дїяльности і не мало сїєї ознаки своєї дїяльности і життя. Не було також можливости упорядкувати великі публїчні засїдання з читанням рефератів наукового змісту і в сїй сфері також відчував ся важкий вплив цензурних змін і умов.

Наслїдком сього було ширенне думки про занепад Наукового Товариства, про повне припиненне його працї й дїяльности. Се утворювало для Наук. Товариства важку атмосферу сумнївів і вагань, в якій важко було працювати. Поширенне таких чуток зменьшувало енергїю дослїдників і відбирало в них енергїю до дальших праць і дослїдів по наукових питаннях. Такі поголоски і чутки не мали під собою реального ґрунту, а між тим робили руйнуючий вплив на працю Н. Товариства і на оцїнку сїєї працї иньшими людьми.

Між тим праця йшла, не припиняючись, тільки в звужених гряницях і провадила ся в межах самого Товариства. Розпочаті роботи посувались далї, оскільки сьому не перешкоджали иньші, загальні обставини, звязані з війною. Де-хто мусїв іти на війну, як мобілїзований, де-хто пішов по — добрій волї, захоплений загальним рухом. Звязки

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

з Товариством через те слабшали і участь в науковій дїяльности Товариства зменьшувалась. За той час Товариство втратило де-яких своїх співробітників, які в значній мірі допомогали дїяльности Товариства.

Так дожило Н. Товариство до иньших умов життя, в яких можно було б виявити зроблену працю і далї провадити наукову роботу, не криючись з нею від уважного ока цензури і влади. Але тут були знов несприяючі обставини. Загальні умови економічні відбили ся на друкарнях й видавничій справі. Ціна друку підскочила надзвичайно і видавати наукові книги стало дуже важко. В таких умовах поширенне видавничої дїяльности Н. Товариства не могло піти нормальним темпом і випускати томи наукових видань можно лише з великими труднощами. Заготовлений матеріял мусить чекати черги не через умови наукового життя, а через умови видавничої дїяльности в теперешнїх обставинах життя. Отже поширенне може іти лише в звужених рямцях, повільним темпом, а вповнї розвинутись ся видавнича дїяльність може лише з часом.

Сталі тїсні звязки між бувшею і теперішньою дїяльністю Н. Товариства утворюють певну традицію завдань і тем. Давно намічені завданя ще не вповнї виконані і далї лишають ся зазначеннем шляху, по якому має йти, поглублюючись і поширюючись, дїяльність Наукового Товариства.

При своїму заснованню київське Наукове Товариство мало виповнити важне завданне. Цензурні умови не сприяли поширенню наукової працї на Вкраїнї, затримували і гальмували її розвій. Де-чого зовсїм не можна було зачіпати, бо на сьому лежало цензурне veto, де-чого можна було дотикатись лише з великою обережністю, без де-яких питань та пунктів. Отже поставлено перешкоди на шляху розвою і з сими перешкодами важко було боротись. Українська наука мусїла шукати для себе вільного виходу. Такий вихід був: се — видання наукові галицькі, в них можно було містити свої наукові працї. Але, розуміеть ся, ся практика мала свої сумні і важкі сторони, які гальмували дальший розвій. Провінціяльні автори не могли бачити своїх праць друкованими, бо цензура не пропускала львівських видань, не могли самі тримати коректи, не могли провадити постійного і живого обміну наукового з львівськими науковими гуртками і Н. Товариством. Такі зносини можно було завязувати лише при сприяючих умовах, спорадично, а не підтримувати цїлий час постійно. Крім того наукові українські гуртки не могли жити і працювати прилюдно, їм не давали на се дозволу. Отже могли провадити наукову дїяльність лише невеликі гуртки, з нечисленим складом, більшим гуртком не можно вести наукової

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

праці в ширших межах. Окремі особи могли пересилати статті до львівських видань, але все се була не обєднана праця окремих одиниць.

Зміна сталась, коли перша революція взагалі знесла ранійше утворені перешкоди.

Тоді, як раз, виникла думка, користуючись зміною обставин, заснувати в Київі Українське Наукове Товариство, в якому давно вже почувала ся потреба в Київі. Се перше українське наукове товариство в межах російської України і через те заснуванне саме Наукового Товариства мало велике значінне, як новий здобуток української культури в її відродженню.

Багато праці приходилось покласти коло орґанізації наукової роботи в Київі, згромадження розсипаних по всіх місцях наукових сил, скупчення їх коло певних наукових завдань, звязаних з місцевими науковими питаннями. В нормальних умовах Наукове Товариство мало б стати осередком широкої наукової праці по місцевих наукових пляцах. Згадати лише, як нечисленні сили для студіювання місцевої київської старовини та історії. Згромаджений в Київі матеріял, хоч і багато відійшло до центральних установ архівних та археольґічних в Петербурзі і Москві, хоч багато зникло через недбальство і байдужість, все ж таки уявляє вельми коштовний історичний матеріял до історії місцевого життя, який очікує уважних дослїдників місцевої старовини. Починаючи від археольґічних розкопок (хоч і багато перейшло до Ермітажу) і кінчаючи Св. Софією, починаючи від актових книг К. Ц. Архива і кінчаючи документами Румянцовської описи (якої томи і в Академії Наук в Петербурзі) — се все джерела української історії, для студіювання мало розроблених або зовсім ще не зачіплених питань. Згадати, що вони ще не описані, не мають наукових докладних описів (як, наприклад, документи зібрання О. Лазаревського в бібліотеці). Підготовити кадр робітників з відповідною підготовкою і направити їх наукову працю шляхом розроблення українського наукового матеріялу (не московських писцових книг або приказних джерел) се було дуже важливим черговим завданнєм.

Далї, тїсний контакт і звязок з галицькими вкраїнськими вченими. Саме житте ставило на чергу се питанне, підкреслювало сю потребу тїснїйшого, ніж досї було, єднання між сими вченими. Колись давно, коли починалось лише культурно-наукове відродженне в Галичинї, дїячі галицькі пробували завязати наукові стосунки з вченими на Вкраїнї, подаючи відомости про свої наукові пляни, та запитуючи про наукові пляни вкраїнських вчених. Тепер се мало бути проведено в життє і вийти з меж одиноких спроб окремих дїячів.

Так намічались найближчі завдання, але здїйснити все се довелось в вузшому розмірі чорез ті перешкоди, які взагалї спиняли украї-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ївську наукову та культурну працю в умовах загально-російської дійсности. Ці перешкоди що раз більше гальмували розвій Наукового Товариства, ставлючи на його шляху важкі перепони та стримуючи зусилля. Що раз збільшуючись, ці перешкоди з початком війни стали вповні непереможними і прийшлось припинити виданнє „Записок“ до слушного часу, якого довелось очікувати аж три роки.

Науковий балянс Товариства за 1907 — 1914 рр. се XVI книжок „Записок“ з матеріялами переважно історичними та фільольоґічними, час. „Україна“ 1914 р., далі Збірники окремих секцій.

Окрім участи вчених українських зараз же вияснилась і участь иньших вчених, вповні зрозуміла при зацікавленню широкою та вповні науковою постановкою праці Н. Товариства. Так — в другій же книзі „Записок“ уміщено статтю академ. Шахматова „До питання про північні перекази за княгиню Ольгу“ і се не припадкове, бо участь російського вченого продовжувалась і пізнійше, в дальших книжках Н. Товариства, в „Україні“ 1914. І. „До питання про початок української мови“. Зазначимо тут також замітку академ. Хв. Корша „Де що про нову теорію вийстя Вкраїнського народа“ (з приводу граматики См.-Стоцького і Ґартнера) „Україна“ 1914. III.

Постійна жива участь галицьких вчених в виданнях Н. Товариства утворювала придатний ґрунт до постійного наукового обміну та тісного контакту між вкраїнськими та галицькими вченими. Цілий ряд наукових статей галицьких вчених (Бучинського, Возняка, Мочульського та иньших) уміщено в виданнях Н. Товариства, за те спільними силами Наукових Товариств Київського та Львівського розпочата публікація „Дневника Якова Марковича“. Се також зразок тісного єднання вчених в спільній науковій праці в сфері української історії та фільольоґії.

Перейдемо до перегляду головних праць та розвідок по історії, уміщених в виданиях Н. Товариства.

Доісторичній добі присвячені археольоґічні розвідки: К. Мельник-Антонович Майданові городища на Україні (Н. З. III); Хв. Вовка — Палеолітичні знахідки в с. Мізині на Чернигівщині (Н. З. IV) — се справозданнє дослідника про свої розкопки має велике значіннє. На превеликий жаль дослідникові не довелось самому, як він думав, обробити матеріяли своїх розкопок: про сю думку обробити і видати в „Записках“ матеріяли сих розкопок згадували недавно під час поминки по пок. Хв. Вовкови на засіданню історичної секції Наук. Товариства.

Давній князівській добі присвячені статті — Мих. Грушевського Новий хозарський текст про війни Олега (Укр. IV), Шахматова — До питання про північні перекази за княгиню Ольгу (Н. З. II), Добровольського — Забуті межі давньої Київщини (Н. З. III).

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Церковної історії XV — XVI вв. дотикають ся статті: Б. Бучинського — Змагання до унії руської церкви з Римом 1498 — 1506 (Н. З. IV. V. VI), його ж „Грамота Місаїла і грамота Нїфонта (Н. З. XIII).

Початкам української козаччини і її відгомону в народн. поезії присвячені статті М. Грушевського — Байда-Вишневецький в поезії й історії (Н. З. III), його ж „Сучасна вірша про неволю Вишневецького (Н. З. X). Згадаєм тут теж Каманїна — Українські богатирі козацької доби (Н. З. XI), далї про пісню за Дорошенка й Сагайдачного — розвідки Б. Грінченка (Н. З. I) та Каманїна (Н. З. II).

Історичної народній поезії, крім зазначених розв'док М. Грушевського про Вишневецького (Н. З. III. X), Каманїна про богатирів козацької доби (XI) та про Сагайдачного (Н. З. II) і Грінченка про ту-ж піспю (Н. З. I), присвячені ще стаття І. Єрофеєва „Українські думи і їх редакції (Н. З. VII) і стаття Тимченка „До питання про стосунок укр. дум до південно-славянського епосу“ (Н. З. II). Занотуємо тут ще й розвідку Л. Добровольського „Михайло і Золоті ворота“ (Н. З. XI. XII).

Часам XVI — XVII вв. до Б. Хмельницького присвячені — М. Грушевського — Господарство польського магната на заднїпровю перед Хмельниччиною (Н. З. I), його ж — „До історії Острянинової еміграції (Н. З. XIII), його ж — Українській рух на схід — розселенне за московською границею до 1648 р. (Укр. I). Занотуємо тут ще видану С. Розановим „Кройнику“ за 1538 — 1621 рр. (У. Н. Зб.).

Доби Б. Хмельницького дотикають ся — Каманїна „Походженне Б. Хмельницького (Н. З. II), М. Грушевського — Історія Хмельниччини списана Сил. Мужиловським в 1619 р. (Укр. II).

Доби після Б. Хмельницького дотикають ся — стаття М. Стадника „Гадяцька унїя“ (Н. З. VII), подані М. Возняком документи до історії Руїни (Укр. III, се листи до Іл. Новицького від Вас. Кочубея та Ів. Максимовича, і унїверсал Самойловича з нагоди смерти ц. Хведора), далї замітка Л. Добровольського „Варіянт пісні про земляні роботи (Н. З. X).

Побутових рис Гетьманщини дотикають ся — статті про шлюби Левицького — Невінчані шлюби (Н. З. III) і Орленка — Шлюбна розлука (Укр. IV); розвідки з історії господарства — Ол. Грушевського — Земельні маєтки п. Л. Свічки (Н. З. III), його ж — З економічного життя укр. монастирів (Укр. IV), Модзалевського До історії млинського права (Н. З. XIII), окремі документи — лист Мазепи до свойого старости (У. Н. Зб. I), унїверсал Мазепи про аренду шинків (Укр. III), царська грамота полтав. полк. Черняку на маєтки (У. Н. Зб. II), реєстр захопленого майна к-пит. Григор. Репешкова (У. Н. Зб. II). Церковних відносин XVIII в дотикаєть ся стаття О. Левицького „Церковні справи на Запорожжі“ (Н. З. X) і листуванне ігум. Лебединського мон. Фі-

Generated on 2015-07-27 17:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

лотея (Н. З. IX). Занотуємо тут і статтю Модзалевського „До історії коломийців у Гетьманщині“ (Н. З. XII).

Доби розпаду дотикаєть ся стаття М. Василенка „Теплов і його „Записка“ (Н. З. IX).

З сього побіжного огляду статтей та розвідок з історії X — XVIII вв. бачимо, як багато наукового матеріялу дало Н. Товариство в своїх виданнях 1907 — 1914 рр. Се робить комплет видань Н. Товариства необхідним для кожної наукової бібліотеки, так що бібліотеки районні, мійські, наукові мусять мати кожна комплет сих видань.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Пахаревський. Оповідання, кн. 1 стор. 116, ц. 1 кр. 50 к кн. 2, стор. 185, ц. 2 кр. 49 коп. Видавництво „Сіяч“ в місті Черкасах. Червень 1918 року.

Дрібні оповідання Пахаревського, яких він написав чимало, мають всі, за дуже невеликим винятком, одну типову рису, по якій, майже без помилки, можно сказати до кого оповіданнє належить. Ся риса цілком послідовно розвиваєть ся в цілому світоглядові, заповнює психольогію героїв, автора і визначно льогічно відбиваєть ся нарешті в формі самих оповідань. Ся риса — незакінченність. Все житте таке заплутане, таке незрозуміле, темне і безнадійне, що наша слаба воля бідний слабий розум безсилі розібратись в плутанині подій, в суперечности явищ. Се перша передпосилка письменика. Далі вже йдуть висновки. Всі люде, всі несчислені Апольони Курки, Стасі Нитки, Луки Мербаті, вчительки Олександри Михайловни, легіони безимяних, безпризвішних, вони заповнюють весь світ сірим натовпом безсилим і разом із тим непоборним.

Всі світові сили стали проти них і вороже тиснуть їх, загоняють по кутках життя, відбирають світло, навіть можливість світла, а вони уперті, переконані настирливо і невідступно будують повітряні паляци („Чисті серцем“) і тихо покірливо помірають („Над Дніпром“), або божеволіють („В мовчазних покоях“), а частійш всього Пахаревський навіть не закінчує історії своїх героїв, кидає її по середині, а мабуть і з початку — се однаково.

Він кінчає тому, що в сьому тому про що він оповідає нема кінця. Ся риса дуже яскраво, а иноді і не вдало, завдяки різкій перерві оповідання, проходить крізь значну більшість оповідань.

Ми не можемо вирікать чи робить автор се свідомо, чи він несвідомою послідовністю дає таку незакінчену форму творам, яка в меньшій кількости і в иньшій якости, безперечно, більш вражалаб ніж виявлена такими різкими необробленими рисами („Горе“, “Жасминовий кущик“, „В мовчазних покоях“, „Дяконова дісціплїна“, „В царстві комишів“.)

Приведені оповіданння всі взято з першої книжки. Се ми зробили навмисно тому, що другий том треба признати невдатним і блїдим. За винятком де яких сторінок се потуги на психольогічну глибінь і повне неподолання сих поривань до вирішення великих питань. Зі всієї 2 книжки ми взяли лише „Сентіментальне оповідання“. В другій книзї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Пахаревський зробив пробу писати оповідання віршованою прозою („пісня дзвона", „дівчина мрія"). Тут і ритми і рима і навіть внутрення рима. А загалом невиразно і штучно. По змісту сї два оповідання-миніятюри (6 і 7 стор.) елєгійні і безсюжетні, тому вони і беруть середне місце поміж двома формами, але всеж таки вони не природні, штучні і банальні, а форма невміло і не до місця прикладена.

„Сіяч" книжки видав умовно не погано, але ж ортоґрафічні помилки трапляють ся; проте неповна охайність се одна із найбільш уємних рис видавництва. *Юр. Ол. Іванов-Меженко.*

Др. Дмитро Донцов. Похід Карла XII на Україну. Київ 1918 вид. „Т-ва для ширення народньої культури" б. 8⁰ с. 1—28, ц. ? („Чистий дохід призначаєть ся на Стипенд. фонд ім. гетьм. Ів. Мазепи") переклад з нїмецького.

В передмові автор зазначає певну анальоґію між полїтичним становищем Европи в часи Карла XII і тепер. На два питаня хоче відповісти автор в своїй книжцї: чи вірно Карл XII оцїнював тодїшню полїтичну конюнктуру і чому сталась невдача, коли Карл XII вірно оцїнював умови. Автор признав, що оцїнка не була помилковою, а невдача виникла через те, що похід почато було за пізно. Мазепа кликав короля ранійше вступити до України ще в вереснї 1707 р., тодї умови більш віповідали плянам Мазепи і він досягнув би своєї мети. Всю сю справу виясняє автор дуже стисло, але докладно; для українського читача цїкаво було б мати більше пояснень про тодїшні соціяльні умови та відносини людности до гетьмана (с. 14—16). *О. Г.*

„Унїверсальна Бібліотека". В-ва „Ґрунт" у Київі. 1918. №№ 1—11.

Переглядаючи дрібні книжечки „Унїв. Біб.", котра майже щотижня випускає окремий номер, не можна не помітити, що видавництво дотримуєть ся певного лїтературного напрямку: Гамсун, Метерлїнк, Обефельдер, Стріндберг, Уайльд, Тетмайєр та подібні ймення промовляють самі за себе. Без сумнїву, і серед українського суспільства давно вже народилось поколїннє, естетичний смак і душевні переживання котрого найбільше репрезентують іменно вищезгадані світові письменники.

Тим більше маєть ся рація, кажучи взагалї, подавати нашому громадянству сих майстрів слова в українському перекладї, а не по московськи, як було досї, бо за „братню" північну допомогу приходилось нам платити величезне мито дорогою цїною духовної залежности за розумові скарби зовсїм не московського національного утвору, котрі ми зараз, нарештї, можемо брати цїлком дурно та ще й з першого джерела. Коли культура в усякому її вигляді йтиме до нас з Заходу безпосередню, а не через Москву, то взаємовідносини, які були увесь час між Петербугом і Київом прудко змінять ся на нашу користь і викличуть буйний розцтвіт тут культури самобутньої.

Прискорений темп видання книжечок „Унїв. Бібл.", в кількости по 10.000 примірників кожного числа, (себ то на місяць біля 50.000 екзєм.), надає сьому видавництву помітну культурну силу і дає можливість прислужитись в значній мірі поширенню української книги. А се явище, на перших порах пробудження нашої національности має

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

найпершу вагу: українське слово повинно на Україні опанувати книжний ринок, стати річю першої необхідности; воно ж бо являєть ся наймогутнїщим засобом панования і визволення.

Мова перекладів взагалі досить добра; попадають ся шкарбуваті москалїзми, але ми знаємо, як важко уникнути їх на першому початку. До де-яких книжечок докладено „критичні етюди“ пера Леся Горенка про Гамсуна, Уайльда та ин. Кількома фразами критик влучно характеризує суть творчости письменника. *І. Кончіц.*

Literatura i sztuka. Pierwszy zeszyt zbiorowy Koła Literacko-artystycznego młodzieży Polskiego Kolegium Uniwersyteckego. W Kijowie, sierpień 1918 r. Zakł. Graf. „Drukarz Polski“. Стор. 46. Ц. 4 карб.

Polskie Kolegium Uniwersyteckie — се явище останнїх часів, того вільного життя, яке сприяє розвою лїтератури і науки. І можна тільки вітати спільну працю молоді та її професорів, наслїдком чого являєть ся перше число неперіодичної збірки „Literatura i Sztuka“. В грудню минулого року серед слухачок та слухачів Університетського Колегіума було заложено „Koło Literacko-Artystyczne“. На зібраннях кола читали реферати історично-лїтературного змісту та власні поетичні твори членів кола. З рефератів зазначимо: „Наука і мистецтво“, „Осїнь в польському письменстві“, „Про поезію Ридля“. Крім того, при колї було заложено книгозбірню та видавничу комісію. За короткий час свого істнування праця кола посунула ся так далеко, що можно було думати й про свій власний журнал. В першому числї „Literatury i Stuky“ уміщено дві статтї професорів колегіума А. Дрогошевського „Кілька слів про поезію українську“ і В. Клінґера „До біографії Станислава Бжозовського“. Молодь взяла участь в лїтературному боцї журнала і дала кілька віршів і два невеликих оповідання. Стаття проф. Дрогошевського обговорює ту течію, яка була в першій половині віку XIX в польскому письменстві, головним чином поезію Б. Залеського. Питанне, яке ставить собі автор статтї полягає в тому, чи щира любов до рідної України у Залеського повинна бути в суперечности з любовю до Польші, бо у Залеського знаходимо ідеалїзацію України, яка посуваєть ся так далеко, що в спорах України з Польщею, він стає на бік першої. Проф. Дрогошевський силкуєть ся сю суперечність відкинути, як зовнїшню, і доводить, що почутте сина України у Залеського се ідея, підлегла другій ідеї, вищій: почуттю сина Польщі. „Україна, Литва, Ляша — то сестри. Польща під спільним дахом злучила ріжні народи, звязок межи ними — самохітня унїя. Дніпрові Поляне, Поляне з по-над Варти — братні племена, навіть розгалуження того самого ж народу. Москва того ж таки похожденя, як і поляне, — є для них спільним ворогом“. Розмови про „самохітню унїю“ й прилучення українців до польского лона — зовсім не до речі в лїтературній статтї, й характерно відбивають де-які „пан-польські“ думки.

Взагалі збірник робить вражіннє приємне, але трохи бліде, особливо з боку поетичних і художнїх творів. Можно побажати також, щоб віддїл бібліографії був значно поширений. В першому числї уміщено лише одну рецензію. Має цїну спис польських книжок за першу половину біжучого року — дбайлива праця М. Винницького. *М.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Зміст сїмдесять першого тому

за липень, серпень і вересень 1918 р.

I. Поезії:

Сторінка.

М. Жук: Вінок сонетів 3
Ів. Стешенко: Дзвони 44
М. Вороний: На батьковій могилі 45
Вечірні акорди 126
Тіні 192
Серце дівоче 193
О. Слїсаренко: В горах 57
М. Рильський: Три сонети 95
Клим Полїщук: Я плету вінки барвисті 127
Г. Шумливий: На ганку в тінях винограду 142
Я. Мамонтів: Dies irae 165
Петро Залозний: Коханнє 202
М. Терещенко: Поезія 203
О. Олесь: Поезія 248
В. Лащенко: Ніч 260
Доленко: Поезія 263

II. Повісти, новелї, драми, мемуари.

П. Мирний: За водою . . . . . 12 і 172
Нат. Романович-Ткаченко: За водою . . . . . 58 і 203
О. Левицький: Пан Сенюта 97
М. Івченко: Шуми весняні . . . . . 128 і 249
Хома Брут: Моя кохана 261

III. Лїтература, наука, суспільне житте.

М. Рудницький: Перед вступом до фільософії 46
Ол. Грушевський: З плянів та думок Кирило-Методіївського брацтва . . 89
Київське Наукове Товариство в р. 1917 — 1917 264
Ю. Самброс: Безсилє слова і футуризм 143
Е. Малик: Перша нарада природників України 149
Є. Перфецький: Враженння з подорожі по Угорській Руси-Україні 194
М. Грушевський: Світлотїни галицького життя 224

V. Бібліографія.

Н. Романович-Ткаченко: Житте людське. *Г. Г-а.* — **М. Сумцов:** Начерк розвитку україн. літературної мови. *М. Марковський.* — **Д. Дорошенко:** Кулїш, його житте і літературно-громадська дїяльність. *В. Мілковський.* — **Оксен Лола:** З історії українського соціялїстичного руху. *П. Понятенко.* — **І. Чопівський:** Економичні нариси України. *І. Кончіц.* — **Германская бѣлая книга.** *О. Г.* — **Кубанець.** Отъ Екатеринодара до Мечетинской *П. Понятенко.*

Пахаревський: Оповідання. *Юр. Ол. Іванов-Меженко.* — **Др. Дмитро Донцов:** Похід Карла XII на Україну. *О. Г.* — **Унїверсальна Бібліотека.** *І. Кончіц.* — **Literatura i sztuka.** *В. М.*

Generated on 2015-07-27 17:49 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN